

DZIENNIK URZĘDOWY

WOJEWÓDZTWA ZACHODNIOPOMORSKIEGO

Szczecin, dnia 23 listopada 2016 r.

Poz. 4500

UCHWAŁA NR XXV.231.2016 RADY GMINY DARŁOWO

z dnia 17 października 2016 r.

w sprawie przyjęcia „Gminnego programu opieki nad zabytkami Gminy Darłowo na lata 2016 - 2020”

Na podstawie art. 18 ust. 2 pkt 15 ustawy z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (Dz. U. z 2016 r., poz. 446, poz. 1579), w związku art. 87 ust. 3 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. z 2014 r., poz. 1446; z 2015 r. poz. 397, poz. 774, poz. 1505; z 2016 r. poz. 1330), Rada Gminy Darłowo uchwala, co następuje:

§ 1. Przyjmuje się „Gminny program opieki nad zabytkami Gminy Darłowo na lata 2016 - 2020”, stanowiący załącznik do niniejszej uchwały.

§ 2. Wykonanie uchwały powierza się Wójtowi Gminy Darłowo.

§ 3. Uchwała wchodzi w życie z dniem podjęcia i podlega publikacji w Dzienniku Urzędowym Województwa Zachodniopomorskiego.

Przewodniczący Rady Gminy Darłowo

Grzegorz Hejno

Załącznik do Uchwały Nr XXV.231.2016
Rady Gminy Darłowo
z dnia 17 października 2016 r.

G M I N A DARŁOWO

WOJ. ZACHODNIOPOMORSKIE

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI

na lata 2016 – 2020

SZCZECIN 2015

**BIURO
DOKUMENTACJI
ZABYTKÓW
W SZCZECINIE**

Instytucja Kultury
Samorządu Województwa
Zachodniopomorskiego

**G M I N A
DARŁOWO
WOJ. ZACHODNIOPOMORSKIE**

**GMINNY PROGRAM OPIEKI
NAD ZABYTKAMI
na lata 2016 - 2020**

WSTĘP

Podstawowym zadaniem gminnych programów opieki nad zabytkami jest określenie kierunków działań i zadań służących poprawie kondycji dziedzictwa kulturowego - zarówno stanu zachowania zabytków, jak i udziału zabytków w kształtowaniu rozwoju i wizerunku gminy.

Programy opieki nad zabytkami służyć mogą rozwojowi gminy poprzez określenie zasadniczych kierunków działań i zadań na rzecz poprawy stanu zachowania zabytków, eksponowania walorów krajobrazu kulturowego, wykorzystanie zabytków dla potrzeb społecznych, gospodarczych i edukacyjnych.

Głównym celem sformułowania dokumentu jest dążenie do znaczącej poprawy stanu zasobów lokalnego dziedzictwa kulturowego oraz zachowania krajobrazu kulturowego gminy wiejskiej Darłowo poprzez określenie podstawowych uwarunkowań oraz rozwiązań, które temu służą.

Bogactwo i różnorodność dziedzictwa kulturowego może w istotny sposób przyczynić się do rozwoju społeczno-gospodarczego gminy, a tym samym do poprawy jakości życia jej mieszkańców.

Dokument pn. **Program Opieki nad Zabytkami gminy Darłowo na lata 2016 – 2020** opracowano w oparciu o odpowiednie przepisy, akty prawa miejscowego przyjęte przez Radę Gminy w Wałczu, krajowe, wojewódzkie i powiatowe dokumenty typu strategicznego, materiały i dokumentacje z zasobu Wojewódzkiego Urzędu Ochrony Zabytków w Szczecinie Delegatura w Koszalinie oraz wiedzę i doświadczenie autorów.

Na wstępie opracowania przedstawiono informację nt. aktów prawa polskiego oraz europejskiego ustanawiających i regulujących zasady ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków. Odrebną część poświęcono charakterystyce krajobrazu i dziedzictwa kulturowego gminy, które są przedmiotem Programu Opieki.

Gminna polityka w zakresie opieki nad zabytkami powinna być spójna ze strategiami rozwoju województwa i powiatu. Z tego względu omówiono (w zarysie) strategiczne dokumenty wojewódzkie, powiatowe i gminne, zwracając uwagę na założenia programowe dotyczące ochrony i opieki nad dziedzictwem kulturowym oraz jego rewitalizacji i rewaloryzacji, służące procesom rozwojowym. Szczególnie istotnym dokumentem w tym zakresie jest Program Opieki nad zabytkami Województwa Zachodniopomorskiego na lata 2013-2017.

1. PODSTAWA PRAWNA I CELE OPRACOWANIA GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI

Przygotowanie i realizacja programu opieki nad zabytkami, będącego istotnym instrumentem opieki nad zabytkami i ochrony zabytków, należy do ustawowych obowiązków samorządu gminnego, nałożonych ustawą z dnia 23 lipca 2003 r. o opiece nad zabytkami i ochronie zabytków (art. 84 - 87, Dz. U. z 2003 r. Nr 162 poz. 1568 z późn. zm.), w której określono tryb sporządzenia oraz cele gminnego programu opieki nad zabytkami.

- Gminny program sporządza **Wójt**/Burmistrz/Prezydent Gminy.
- Gminny program opieki nad zabytkami sporządza się na okres 4 lat.
- Programy gminne przyjmowane są uchwałą **Rady Gminy**/Rady Miasta.
- Przed uchwaleniem Program przedstawia się Wojewódzkiemu Konserwatorowi Zabytków do zaopiniowania.
- Burmistrz/**Wójt** obowiązany jest do sporządzania, co 2 lata sprawozdania z realizacji Programu.
- Uchwalony program podlega publikacji w Dzienniku Urzędowym Województwa Zachodniopomorskiego.

• **Cele gminnego programu opieki nad zabytkami** zdefiniowano w art. 87 ust. 2 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, w której stwierdza się, że programy opieki mają na celu w szczególności:

- **włączenie problemów ochrony zabytków do systemu zadań strategicznych (wojewódzkich, powiatowych, gminnych) wynikających z koncepcji przestrzennego zagospodarowania kraju;**
- **uwzględnianie uwarunkowań ochrony zabytków, w tym krajobrazu kulturowego i dziedzictwa archeologicznego, łącznie z uwarunkowaniami ochrony przyrody i równowagi ekologicznej;**
- **zahamowanie procesów degradacji zabytków i doprowadzenia do poprawy stanu ich zachowania;**
- **wyeksponowanie poszczególnych zabytków oraz walorów krajobrazu kulturowego;**
- **podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych;**
- **wspieranie inicjatyw sprzyjających wzrostowi środków finansowych na opiekę nad zabytkami;**
- **określenie warunków współpracy z właścicielami zabytków, eliminujących sytuacje konfliktowe związane z wykorzystaniem zabytków;**
- **podejmowanie przedsięwzięć umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami.**

Podsumowując - podstawowym celem sporządzania i realizacji gminnych programów opieki nad zabytkami jest utrzymanie walorów krajobrazu kulturowego i zabytków na terenie władania samorządu, poprzez różnorodne działania służące utrzymaniu i poprawie stanu materialnej substancji zabytków, ich zagospodarowaniu w sposób odpowiadający wartościom zabytkowym oraz działania

zmierzające do podniesienia wiedzy o zabytkach i świadomości potrzeby utrzymania dziedzictwa kulturowego.

2. UWARUNKOWANIA PRAWNE OCHRONY ZABYTKÓW I OPIEKI NAD ZABYTKAMI W POLSCE

Zabytki zostały objęte ochroną zadeklarowaną jako konstytucyjny obowiązek Państwa i każdego obywatela (art. 5, art. 6 ust. 1 i art. 86 Konstytucji RP).

Podstawowym aktem prawa regulującym ochronę i opiekę nad zabytkami jest **ustawa z 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami** (tekst jednolity Dz.U. z dnia 24 października 2014 r., poz. 1446 z późniejszymi zmianami wraz z aktami wykonawczymi¹, w której określono przedmiot, formy i zasady ochrony zabytków i opieki nad nimi.

Przedmiotem ochrony i opieki jest zabytek, którego definicja według art. 3 w/w ustawy brzmi:

1

1. Rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 6 czerwca 2005 r. w sprawie udzielania dotacji celowej na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków (Dz. u. z 2005 r. Nr 112 poz. 940)
2. Rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 28 stycznia 2005 r. w sprawie szczegółowych warunków uzyskiwania dofinansowania realizacji zadań z zakresu kultury, trybu składania wniosków oraz przekazywania środków z Funduszu Promocji Kultury (Dz.U. z 2005 r. Nr 24 poz. 200)
3. Rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 25 sierpnia 2004 r. w sprawie organizacji i sposobu ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych (Dz.U. z 2004 r. Nr 212 poz. 2153)
4. Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego dnia 27 lipca 2011 r. w sprawie prowadzenia prac konserwatorskich, restauratorskich, robót budowlanych, badań konserwatorskich i architektonicznych, a także innych działań przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków oraz badań archeologicznych (Dz.U. Nr 165, poz. 987)
5. Rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 14 maja 2004 r. w sprawie prowadzenia rejestru zabytków, krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem (Dz.U. z 2004 r. Nr 124 poz. 1305)
6. Rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 10 maja 2004 r. w sprawie rzeczoznawców Ministra Kultury w zakresie opieki nad zabytkami (Dz.U. z 2004 r. Nr 124 poz. 1302)
7. Rozporządzenie ministra Kultury z dnia 19 kwietnia 2004 r. w sprawie wywozu zabytków i przedmiotów o cechach zabytków za granicę (Dz.U. z 2004 r. Nr 84 poz. 798)
8. Rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 9 kwietnia 2004 r. w sprawie organizacji wojewódzkich urzędów ochrony zabytków (Dz.U. z 2004 r. Nr 75 poz. 706)
9. Rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 1 kwietnia 2004 r. w sprawie nagród za odkrycie lub znalezienie zabytków archeologicznych (Dz.U. z 2004 r. Nr 71 poz. 650)
10. Rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 9 lutego 2004 r. w sprawie wzoru znaku informacyjnego umieszczanego na zabytkach nieruchomości wpisanych do rejestru zabytków (Dz.U. z 2004 r. Nr 30 poz. 259)
11. Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z (lipca) 2011 r. w sprawie prowadzenia prac konserwatorskich (...), badań konserwatorskich, badań architektonicznych i innych działań przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków oraz badań archeologicznych (Dz.U. Nr 165, poz. 987)
12. Rozporządzenie MKiDN z dnia 26 maja 2011 r. w sprawie prowadzenia rejestru zabytków, krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem (Dz.U. Nr 113 poz. 661)
13. Rozporządzenie MKiDN z dnia 14 października 2015 r. w sprawie prowadzenia prac konserwatorskich, prac restauratorskich, robót budowlanych, badań konserwatorskich, badań architektonicznych i innych działań przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków oraz badań archeologicznych i poszukiwań zabytków (Dz. U. z dnia 4 listopada 2015 r., poz. 1789)

- *nieruchomość lub rzecz ruchoma, ich część lub zespoły*, będące dziełem człowieka lub związana z jego działalnością i stanowiąca świadectwo minionej epoki bądź zdarzenia, którego zachowanie leży w interesie społecznym ze względu na posiadaną wartość historyczną, artystyczną lub naukową;
- *zabytek nieruchomy* – nieruchomość, jej część lub zespół nieruchomości, posiadających cechy j.w.;
- *zabytek ruchomy* – rzecz ruchoma, jej część lub zespół rzeczy ruchomych, posiadających cechy j.w.;
- *zabytek archeologiczny* - zabytek nieruchomy, będący powierzchnią, podziemną lub podwodną pozostałością egzystencji i działalności człowieka, złożoną z nawarstwień kulturowych i znajdujących się w nich wytworów bądź ich śladów albo zabytek ruchomy, będący tym wytworem;
- *historyczny układ urbanistyczny lub ruralistyczny* - przestrzenne założenie miejskie lub wiejskie, zawierające zespoły budowlane, pojedyncze budynki i formy zaprojektowanej zieleni, rozmieszczone w układzie historycznych podziałów własnościowych i funkcjonalnych, w tym ulic lub sieci dróg;
- *historyczny zespół budowlany* – powiązana przestrzennie grupa budynków wyodrębniona ze względu na formę architektoniczną, styl, zastosowane materiały, funkcję, czas powstania lub związek z wydarzeniami historycznymi;
- *krajobraz kulturowy* - przestrzeń historycznie ukształtowana w wyniku działalności człowieka, zawierająca wytwory cywilizacji oraz elementy przyrodnicze;
- *otoczenie zabytku* - teren wokół lub przy zabytku wyznaczony w decyzji o wpisie tego terenu do rejestru zabytków w celu ochrony wartości widokowych zabytku oraz jego ochrony przed szkodliwym oddziaływaniem czynników zewnętrznych.

Przedmiot ochrony doprecyzowany został w art. 6 ust. 1 ustawy, który wskazuje że opiece i ochronie podlegają bez względu na stan zachowania:

- zabytki nieruchome będące, w szczególności:
  - krajobrazami kulturowymi,
  - układami urbanistycznymi, ruralistycznymi i zespołami budowlanymi,
  - dziełami architektury i budownictwa,
  - dziełami budownictwa obronnego,
  - obiektami techniki, a zwłaszcza kopalniami, hutami, elektrowniami i innymi zakładami przemysłowymi,
  - cmentarzami, parkami, ogrodami i innymi formami zaprojektowanej zieleni,
  - miejscami upamiętniającymi wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji;
- zabytki ruchome będące, w szczególności:
  - dziełami sztuk plastycznych, rzemiosła artystycznego i sztuki użytkowej,
  - kolekcjami stanowiącymi zbiory przedmiotów zgromadzonych i uporządkowanych według koncepcji osób, które tworzyły te kolekcje,
  - numizmatami oraz pamiątkami historycznymi, a zwłaszcza militariami, sztandarami, pieczęciami, odznakami, medalami i orderami
  - wytworami techniki, a zwłaszcza urządzeniami, środkami transportu oraz maszynami i narzędziami świadczącymi o kulturze materialnej, charakterystycznymi dla dawnych i nowych form gospodarki,

- dokumentującymi poziom nauki i rozwoju cywilizacyjnego,
- materiałami bibliotecznymi, o których mowa w art. 5 ustawy z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach (Dz.U. Nr 85, poz. 539, z 1998 r. Nr 106, poz. 668, z 2001 r. Nr 129, poz. 1440 oraz z 2002 r. Nr 113, poz. 984),
  - instrumentami muzycznymi,
  - wytworami sztuki ludowej i rękodzieła oraz innymi obiektami etnograficznymi,
  - przedmiotami upamiętniającymi wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji;
- zabytki archeologiczne będące, w szczególności:
- pozostałościami terenowymi pradziejowego i historycznego osadnictwa,
  - cmentarzyskami,
  - kurhanami,
  - reliktnymi działalnościami gospodarczej, religijnej i artystycznej.

Dotację na przeprowadzenie badań archeologicznych otrzymać może osoba fizyczna lub jednostka organizacyjna zamierzająca realizować te działania, w przypadku gdy koszt planowanych badań archeologicznych i ich dokumentacji będzie wyższy niż 2% kosztów planowanych do przeprowadzenia działań.

Zasady udzielania określone są w art. 82a i 82b ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami oraz w rozporządzeniu Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 10 stycznia 2014 r. w sprawie dotacji na badania archeologiczne (z późniejszymi zmianami).

Ochronie mogą podlegać także zabytki niematerialne - nazwy geograficzne, historyczne lub tradycyjne nazwy obiektu budowlanego, placu, ulicy lub jednostki osadniczej.

Formami ochrony zabytków są (art. 7 ustawy)²:

- 1) wpis do rejestru zabytków³;
- 2) uznanie za pomnik historii⁴;
- 3) utworzenie parku kulturowego⁵;
- 4) ustalenia ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego albo w decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego⁶.

Wpis do rejestru zabytków należy do kompetencji wojewódzkich konserwatorów zabytków (decyzje o wpisie podejmowana są z urzędu lub na wniosek posiadacza zabytku).

² ustawa z dn. 18 marca 2010 r. o zmianie ustawy *o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami*. Niniejsza ustawa zmienia następujące ustawy: ustawę z dnia 17 czerwca 1966 r. o postępowaniu egzekucyjnym w administracji, ustawę z dnia 7 lipca 1994 r. – prawo budowlane, ustawę z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym.

³ Rejestr zabytków prowadzi Wojewódzki Konserwator Zabytków.

⁴ art. 15 ustawy *o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami* - na mocy rozporządzenia Prezydenta RP.

⁵ art. 17 ustawy *o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami* - Rada gminy, po zasięgnięciu opinii wojewódzkiego konserwatora zabytków, na podstawie uchwały, może utworzyć park kulturowy w celu ochrony krajobrazu kulturowego oraz zachowania wyróżniających się krajobrazowo terenów z zabytkami nieruchomymi charakterystycznymi dla miejscowej tradycji budowlanej i osadniczej.

⁶ Ustawa z dnia 18 marca 2010 r. o zmianie ustawy *o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami* (...)

Art. 15 ustawy ust.1 określa, iż Prezydent RP, na wniosek ministra właściwego ds. kultury (...), w drodze rozporządzenia, może uznać za pomnik historii zabytek nieruchomy wpisany do rejestru (...).

Ust.2, precyzuje, iż wniosek może zostać złożony po uzyskaniu opinii Rady Ochrony Zabytków.

Ust. 3, przewiduje możliwość cofnięcia uznania za pomnik historii, w trybie przewidzianym dla jego uznania.

Ust. 4 przewiduje możliwość przedstawienia Komitetowi Dziedzictwa Światowego wniosku o wpis pomnika historii na „Listę dziedzictwa światowego” w celu objęcia tego pomnika ochroną na podstawie Konwencji w sprawie ochrony światowego dziedzictwa kulturowego i naturalnego, przyjętej w Paryżu w dniu 16 listopada 1972 r. (Dz. U. z 1976 r., Nr 32, poz. 190 i 191).

W kompetencjach samorządu gminy jest stanowienie prawnej ochrony poprzez utworzenie parku kulturowego oraz sporządzanie miejscowych planów zagospodarowania z odpowiednimi zapisami dotyczącym ochrony dziedzictwa kulturowego (obowiązek wynikający też z ustawy z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym z późniejszymi zmianami).

Zgodnie z nowelizacją (z 18 marca 2010 r.) ustawy o opiece nad zabytkami art. 3 mówi: ”W stosunku do obiektów budowlanych oraz obszarów niewpisanych do rejestru zabytków, a ujętych w gminnej ewidencji zabytków, pozwolenie na budowę lub rozbiórkę obiektu budowlanego wydaje właściwy organ w uzgodnieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków”.

Zasady ochrony zabytku określa art. 4 ustawy

Ochrona zabytków polega, w szczególności, na podejmowaniu przez organy administracji publicznej działań mających na celu:

- zapewnienie warunków prawnych, organizacyjnych i finansowych umożliwiających trwałe zachowanie zabytków poprzez odpowiednie zagospodarowanie i utrzymanie;
- zapobieganie zagrożeniom mogącym spowodować uszczerbek dla wartości zabytków;
- udaremnianie niszczenia i niewłaściwego korzystania z zabytków;
- przeciwdziałanie kradzieży, zaginięciu lub nielegalnemu wywozowi zabytków za granicę⁷,
- kontrolę stanu zachowania i przeznaczenia zabytków;
- uwzględnianie działań ochronnych w planowaniu przestrzennym oraz przy kształtowaniu środowiska.

Opieka nad zabytkami sprawowana przez jego właściciela lub posiadacza wg art. 5 polega, w szczególności na zapewnieniu warunków:

- naukowego badania i dokumentowania zabytku;
- prowadzenia prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytku;
- zabezpieczenia i utrzymania zabytku oraz jego otoczenia w jak najlepszym stanie;
- korzystania z zabytku w sposób zapewniający trwałe zachowanie jego wartości;

⁷ zgodnie z nowelizacją ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami 18 marca 2010 r.: nie skreśla się z rejestru zabytku wywiezionego zgodnie z przepisami Ustawy...

- popularyzowania i upowszechniania wiedzy o zabytku oraz jego znaczeniu dla historii i kultury.

Według art. 18 ust. 1 (po nowelizacji ustawy o opiece nad zabytkami... z dnia 18 marca 2010 r.) ochronę zabytków i opiekę nad zabytkami uwzględnia się:

- przy sporządzaniu i aktualizacji koncepcji przestrzennego zagospodarowania kraju,
- strategii rozwoju województw, planów zagospodarowania przestrzennego województw,
- planu zagospodarowania przestrzennego morskich wód wewnętrznych, morza terytorialnego i wyłącznej strefy ekonomicznej,
- analiz i studiów z zakresu zagospodarowania przestrzennego powiatu, strategii rozwoju gmin oraz miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego
- albo decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy,
- decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego.

W dokumentach strategicznych i planistycznych, województwa, powiatu, gminy:

- uwzględnia się krajowy program ochrony zabytków i opieki nad zabytkami,
- ustala przeznaczenie i zasady zagospodarowania terenu uwzględniające opiekę nad zabytkami,
- określa rozwiązania niezbędne do zapobiegania zagrożeniom dla zabytków,
- zapewnia ochronę zabytków przy realizacji inwestycji,
- ustala rozwiązania mające na celu przywracanie zabytków do jak najlepszego stanu. ustala rozwiązania mające na celu przywracanie zabytków do jak najlepszego

Art. 19.1. W studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy oraz w m.p.z.p. uwzględnia się w szczególności ochronę:

- zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru zabytków i ich otoczenia;
- innych zabytków nieruchomych, znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków;
- parków kulturowych;
- ustalenia gminnego programu opieki nad zabytkami;
- strefy ochrony konserwatorskiej obejmujące obszary, na których obowiązują określone ustaleniami planu ograniczenia, zakazy, nakazy, mające na celu ochronę znajdujących się na tym obszarze zabytków.

Po ust. 1 dodano ustęp 1a (nowelizacja ustawy o ochronie ... z 18 marca 2010 r.)

W decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy (...) uwzględnia się w szczególności ochronę:

- zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru i ich otoczenia
- innych zabytków nieruchomych, znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków

Ustawa z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym

Ochrona zabytków i opieka nad zabytkami należy do zadań własnych gminy. Art. 7 ust. 1 pkt. 9 ustawy określa zadania własne gminy: „*zaspokajanie zbiorowych potrzeb wspólnoty należy do zadań własnych gminy*”. W szczególności zadania własne obejmują zagadnienia:

- ładu przestrzennego, gospodarki nieruchomościami, ochrony środowiska i przyrody oraz gospodarki wodnej,
- gminnych dróg, ulic, mostów, placów oraz organizacji ruchu drogowego,
- wodociągów i zaopatrzenia w wodę, kanalizacji, usuwania i oczyszczania ścieków komunalnych, utrzymania czystości i porządku oraz urządzeń sanitarnych, wysypisk i unieszkodliwiania odpadów komunalnych, zaopatrzenia w energię elektryczną i ciepłą oraz gaz,
- gminnego budownictwa mieszkaniowego,
- **kultury, w tym bibliotek gminnych i innych instytucji kultury oraz ochrony zabytków i opieki nad zabytkami,**
- kultury fizycznej i turystyki, w tym terenów rekreacyjnych i urządzeń sportowych,
- targowisk i hal targowych,
- **zieleni gminnej i zadrzewień,**
- **cmentarzy gminnych,**
- utrzymania gminnych obiektów i urządzeń użyteczności publicznej oraz obiektów administracyjnych,
- **promocji gminy.**

Nie bez powodu wymieniono wyżej wszystkie zadania gminy. Kolejne z nich mogą, bowiem być związane bezpośrednio lub pośrednio z dziedzictwem kulturowym. W gminnych planach bowiem nie sposób pominąć zabytków w sprawach dot. budownictwa mieszkaniowego (np. pierzeje z kamienicami o wartościach zabytkowych), przy rozwiązywaniu problemów dotyczących utrzymania dróg i mostów oraz organizacji ruchu czy też zieleni gminnej i zadrzewień (obsadzenia traktów, zieleń cmentarzy) lub promocji gminy.

Uregulowania prawne dotyczące zabytków znajdują się także w:

- ✓ ustawie z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym (Dz. U. Nr 0 poz. 199) z aktami wykonawczymi;
- ✓ ustawie z dnia 7 lipca 1994 r. Prawo budowlane (tekst jednolity Dz. U. z 2013 r. Nr 1409 z późn. zm.);
- ✓ ustawie z dnia 27 kwietnia 2001 r. Prawo ochrony środowiska (tekst jednolity Dz. U. z 2008 r. Nr 25, poz. 150) z aktami wykonawczymi, z której wynika obowiązek wykonania opracowania ekofizjograficznego do studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy (art. 72 ust. 4 i 5) z uwzględnieniem walorów zabytkowych;
- ustawie z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody (tekst jednolity Dz. U. z 2015 r., poz. 1651), uwzględnia się w niej ochronę krajobrazów (zachowanie cech charakterystycznych danego krajobrazu), a wśród walorów chronionych wymienia wartości kulturowe. Jedną z form ochrony wg tejże ustawy są parki krajobrazowe - obszary chronione ze względu na wartości przyrodnicze, ale także walory historyczne i kulturowe;
- ✓ ustawie z dnia 21 sierpnia 1997 r. o gospodarce nieruchomościami (tekst

- ✓ jednolity Dz. U. z 2004 r. Nr 261, poz. 2603 z późn. zm.);
- ✓ ustawie z dnia 25 października 1991 r. o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej (tekst jednolity Dz. U. z 2001 Nr 13, poz. 123);
- ✓ ustawie z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i wolontariacie (Dz. U. z 2003 r. Nr 96, poz. 873 z późn. zm.);
- ✓ ustawie z 3 października 2008 r. o udostępnianiu informacji o środowisku i jego ochronie, udziale społeczeństwa w ochronie środowiska oraz o ocenach oddziaływania na środowisko, na mocy, której ochrona „obszarów o krajobrazie mającym znaczenie historyczne, kulturowe lub archeologiczne, zabytków i krajobrazu kulturowego, objęte istniejącą dokumentacją, w szczególności rejestrem lub ewidencją zabytków” otrzymuje dodatkowe umocowanie prawne.

Szczegółnej uwagi – ze strony jednostek samorządu terytorialnego, stanowiących prawo miejscowe (np. przez miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego) wymaga:

- ✓ **Ustawa z dnia 24 kwietnia 2015 roku o zmianie niektórych ustaw w związku ze wzmocnieniem narzędzi ochrony krajobrazu**
- ✓ Zmiany dotyczą następujących ustaw:
  - ✓ - Kodeks wykroczeń;
  - ✓ - Ustawa o drogach publicznych;
  - ✓ - Ustawa o podatkach i opłatach lokalowych;
  - ✓ - Ustawa – prawo budowlane;
  - ✓ - Ustawa – prawo ochrony środowiska;
  - ✓ - Ustawa o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym;
  - ✓ - Ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami;
  - ✓ - Ustawa o ochronie przyrody;
  - ✓ - Ustawa o udostępnianiu informacji o środowisku i jego ochronie, udziale społeczeństwa w ochronie środowiska oraz ocenach oddziaływania na środowisko.
- ✓ Odnośnie ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami zmiany odnoszą się m.in. do:
  - ✓ - określenia pojęcia „krajobraz kulturowy”
  - ✓ - zasad tworzenia parków kulturowych
  - ✓ - zasad i warunków sytuowania obiektów małej architektury, tablic, urządzeń reklamowych
  - ✓ - wniosków i rekomendacji audytów krajobrazowych
  - ✓ - umieszczaniu na zabytku urządzeń technicznych

3. UWARUNKOWANIA ZEWNĘTRZNE OCHRONY DZIEDZICTWA KULTUROWEGO GMINY DARŁOWO

3.1. OCHRONA DZIEDZICTWA KULTUROWEGO W USTALENIACH MIĘDZYNARODOWYCH

Najistotniejsze dla dziedzictwa kulturowego ustalenia międzynarodowe, przyjęte przez Polskę to:

- **Konwencja w sprawie ochrony światowego dziedzictwa kulturalnego i naturalnego z 16 listopada 1972 r. przyjęta na sesji w Paryżu** (Dz.U. z 1976 r. nr 32, poz. 190, załącznik) - zobowiązuje do: ustanowienia „skutecznego systemu ochrony dziedzictwa kulturalnego i naturalnego o wyjątkowym znaczeniu dla całej ludzkości, zorganizowanego w sposób stały i zgodny z metodami współczesnej nauki”; uprawiania polityki zmierzającej do wyznaczenia dziedzictwu kulturalnemu i naturalnemu odpowiedniej funkcji w życiu zbiorowym i włączenia ochrony tego dziedzictwa do programów planowania ogólnego; podejmowania środków prawnych, naukowych, technicznych, administracyjnych i finansowych w celu identyfikacji, ochrony, konserwacji, waloryzacji i reanimacji tego dziedzictwa.
- **Europejska konwencja o ochronie dziedzictwa archeologicznego (poprawiona) – 16 stycznia 1992 r. - La Valetta** (Dz.U. z 1996 r., Nr 120, poz. 564) dotycząca dziedzictwa archeologicznego, które stanowi źródło „zbiorowej pamięci europejskiej i instrument dla badań historycznych i naukowych”. Zobowiązuje do wprowadzenia systemu prawnej ochrony dziedzictwa archeologicznego, zapewniającego prowadzenie ewidencji archeologicznego dziedzictwa, łączenia potrzeb archeologii z wymaganiami planów zagospodarowania, zapewnienia finansowego wsparcia dla badań archeologicznych od władz państwowych, regionalnych i gminnych.
- **Europejska konwencja krajobrazowa – 22 października 2000 r. – Florencja** (Dz.U. z 2006 r., Nr 14, poz. 98) zobowiązuje do: ustanowienia i wdrożenia polityki w zakresie krajobrazu (który przyczynia się do tworzenia kultur lokalnych i jest podstawowym komponentem europejskiego dziedzictwa przyrodniczego i kulturowego) ukierunkowanej na ochronę, gospodarkę i planowanie krajobrazu. W konwencji tej zwrócono uwagę na współpracę transgraniczną (na szczeblu regionalnym i lokalnym) służącą przygotowaniu i wdrażaniu wspólnych programów dotyczących krajobrazu (krajobrazy transgraniczne). Ustanowiono Nagrodę Krajobrazową Rady Europy - wyróżnienie przyznawane organom lokalnym i regionalnym, które wykażą się skutecznymi i znaczącymi osiągnięciami w dziedzinie ochrony, gospodarki lub planowania krajobrazu.

➤ **Konwencja UNESCO w sprawie ochrony i promowania różnorodności form wyrazu kulturowego, sporządzona w Paryżu dnia 20 października 2005 r.** (Dz.U. z 2007 r., Nr 215, poz. 1585). Celami konwencji są m.in.: ochrona i promowanie różnorodności form wyrazu kulturowego; tworzenie takich warunków dla kultur, by mogły się w pełni rozwijać i swobodnie na siebie oddziaływać w sposób przynoszący im wzajemne korzyści; promowanie poszanowania różnorodności form wyrazu kulturowego i uświadamianie jej wartości na płaszczyźnie lokalnej, krajowej i międzynarodowej; potwierdzenie znaczenia związku między kulturą i rozwojem dla wszystkich krajów. Za zasady uznano: komplementarność ekonomicznych i kulturowych aspektów rozwoju - z uwagi na fakt, że kultura jest jedną z głównych sił napędowych rozwoju, kulturowe aspekty rozwoju są równie istotne jak jego aspekty ekonomiczne. Ochrona, promowanie i zachowanie różnorodności kulturowej są podstawowym warunkiem trwałego i zrównoważonego rozwoju dla dobra obecnych i przyszłych pokoleń.

➤ **Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady Europy – INSPIRE**
(*Infrastructure for Spatial Information In Europe*)

- w ustawie o infrastrukturze informacji przestrzennej z dnia 4 marca 2010 r., która weszła w życie 7 czerwca 2010 r. Minister Kultury i Dziedzictwa Narodowego został zdefiniowany (art. 3, pkt. 7c) jako organ wiodący i współodpowiedzialny, wraz z Ministrem Środowiska, w zakresie tematu danych przestrzennych w części dotyczącej zabytków nieruchomości w rozumieniu ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. Ustawa stanowi przeniesienie na grunt legislacyjny Polski zapisów dyrektywy Parlamentu Europejskiego i Rady Europy – INSPIRE.

Założeniem dyrektywy jest opracowanie baz danych GIS oraz udostępnienie tych danych za pomocą usług sieciowych (serwisów internetowych) w celu upowszechnienia, oraz darmowego dostępu, danych stanowiących rejestr publiczny (wraz ze zdefiniowaniem ograniczeń dostępu do tych danych, jeśli wymaga tego interes Państwa). Założenia dyrektywy określają sposób w jaki dane te będą organizowane - ze szczególnym naciskiem na brak powielania kompetencji poszczególnych jednostek administracji publicznej w zakresie pozyskiwania tych danych, a w efekcie optymalizacji wydatków ponoszonych przez podatnika na tworzenie zbiorów cyfrowych odzwierciedlających stan rejestrów publicznych.

Znak Europejskiego Dziedzictwa (decyzja Parlamentu Europejskiego i RE nr 1194/2011 z dnia 16 listopada 2011 r.)
ustanawiająca działania Unii Europejskiej na rzecz ZDE

Unia Europejska (UE) ustanawia Znak Dziedzictwa Europejskiego przyznawany znajdującym się na terytorium Unii obiektom odgrywającym istotną rolę w historii, kulturze oraz w budowaniu Unii. Jego zadaniem jest zwrócenie uwagi na **wspólne dziedzictwo kulturowe** w celu wzmocnienia poczucia przynależności do Unii wśród obywateli oraz wzmocnienia dialogu między kulturami. Ponadto, w szczególności przez turystykę kulturalną, dziedzictwo odgrywa ważną rolę w rozwoju gospodarczym regionów europejskich, które skorzystałyby z nadania mu odpowiedniej rangi.

Nacisk został położony na **europejską wartość symboliczną** obiektów i ich **wymiar pedagogiczny** ; odróżnia znak dziedzictwa europejskiego od inicjatyw w zakresie dziedzictwa realizowanych przez UNESCO i Radę Europy.

Kryteria przyznawania

Do przyznania znaku kwalifikują się zabytki, miejsca naturalne, obiekty podwodne, archeologiczne, przemysłowe lub miejskie, krajobrazy kulturowe, miejsca pamięci, dobra i obiekty kultury i dziedzictwo niematerialne związane z danym miejscem, w tym dziedzictwo współczesne.

Wspólne wnioski mogą być składane dla **obiektów międzynarodowych** usytuowanych w kilku państwach członkowskich, które łączy jeden konkretny temat, jak również dla **krajowych obiektów tematycznych** obejmujących kilka obiektów usytuowanych w tym samym państwie członkowskim, które łączy taki sam temat.

Obiekty kandydujące do znaku muszą wykazać, że spełniają co najmniej jedno z następujących kryteriów:

- **charakter ponadnarodowy lub paneuropejski** , przy czym muszą też pokazać, w jaki sposób ich wpływ i atrakcyjność wykraczają poza granice kraju,
- ważne miejsce i rola w **historii integracji europejskiej** oraz związek z wydarzeniami, osobami i ruchami kluczowymi dla Europy,
- ważne miejsce i rola w **rozwijaniu i promowaniu wspólnych wartości** , na których opiera się UE.

Ponadto kandydaci muszą **przedstawić projekt** , w którym zobowiązują się do podnoszenia świadomości obywateli w zakresie europejskiego wymiaru obiektu oraz do organizowania działalności edukacyjnej, promowania wielojęzyczności, uczestniczenia w działalności sieci obiektów, którym przyznano znak i promowania obiektu w skali europejskiej.

Należy również przedstawić **plan prac** i wykazać, w jaki sposób kandydaci będą spełniać pewne określone warunki, takich jak zarządzanie obiektem w racjonalny sposób, zapewnienie jego ochrony oraz udostępnienie go jak największej liczbie osób.

Procedura selekcji

Wstępny wybór obiektów jest dokonywany przez państwa członkowskie⁸, które mogą wybrać co dwa lata jeden do dwóch obiektów. Lista ta jest następnie przekazywana **europejskiemu panelowi niezależnych ekspertów** , który wybiera maksymalnie

---

⁸ w Polsce organem odpowiedzialnym za kontakty z Komisją Europejską w zakresie ZDE jest Departament Współpracy z Zagranicą MKiDN;

jeden obiekt na kraj. Na podstawie zaleceń panelu ekspertów Komisja wyznacza obiekty, którym zostaje przyznany znak.

Obiekty będą **regularnie monitorowane** w celu sprawdzenia, czy nadal spełniają powyższe kryteria i czy przestrzegają swoich projektów i planów prac. W przeciwnym przypadku panel ekspertów proponuje dostosowania we współpracy z danym państwem członkowskim. W przypadku niezastosowania odpowiednich środków **Komisja może odebrać znak**.

Kontekst

Będący obecnie formalną inicjatywą UE Znak Dziedzictwa Europejskiego został wprowadzony początkowo w 2006 r. jako inicjatywa międzyrządowa, w której wzięło udział osiemnaście państw członkowskich.

3.2. STRATEGICZNE CELE POLITYKI PAŃSTWA W ZAKRESIE OCHRONY ZABYTKÓW I OPIEKI NAD ZABYTKAMI

➤ **Strategia Rozwoju Kraju 2020** (uchwała RM z 25 marca 2012 r.)

W dokumencie tym, pomimo zrozumiałego znacznego stopnia uogólnienia, środowisko kulturowe (jego ochrona i właściwe użytkowanie) znajduje miejsce zarówno w uwarunkowaniach i przesłankach rozwoju kraju, jak i przy określaniu priorytetów. Podkreślono, że „walory środowiska naturalnego w połączeniu ze znacznym potencjałem kulturowym oraz korzystnym położeniem w centrum kontynentu, na skrzyżowaniu ważnych dróg europejskich, czynią z naszego kraju atrakcyjne miejsce do zwiedzania i wypoczynku. Dla wielu słabiej uprzemysłowionych, atrakcyjnych środowiskowo regionów Polski, turystyka stanowi podstawową szansę rozwoju.”

Także w zadaniach służących realizacji innych priorytetów wskazuje się na zabytki, jako potencjał i jednocześnie dobro wymagające nakładów na właściwe jego utrzymanie.

➤ **Narodowa Strategia Rozwoju Kultury na lata 2004-2013 z Uzupełnieniem Narodowej Strategii Rozwoju Kultury na lata 2004-2020**

(przyjęta przez RM w 2005 r.)

Ochrona i rewaloryzacja zabytków została uznana za jeden z podstawowych celów strategicznych, a za cele cząstkowe uznano m.in.:

- kompleksową rewaloryzację zabytków i ich adaptację na funkcje kulturalne, turystyczne, edukacyjne, rekreacyjne i inne cele społeczne;
- zwiększenie roli zabytków w rozwoju turystyki i przedsiębiorczości poprzez tworzenie zintegrowanych produktów turystycznych;
- podnoszenie świadomości społecznej w sferze ochrony dziedzictwa kulturowego.

W uzupełnieniu Narodowej Strategii Rozwoju Kultury na lata 2004 – 2020 wprowadzono programy wdrożeniowe jako system realizacyjny NSRK, powiązane z finansowaniem działalności kulturalnej ze środkami znajdującymi się w dyspozycji

Ministra Kultury w tym m.in. poprzez program „Dziedzictwo kulturowe”. Program realizowany jest w ramach dwóch komplementarnych priorytetów:

1. rewaloryzacja zabytków nieruchomych i ruchomych
2. rozwój kolekcji muzealnych.

Celem programu jest intensyfikacja ochrony i upowszechniania dziedzictwa kulturowego, w tym kompleksowa poprawa stanu zabytków oraz rozwój kolekcji muzealnych, gdzie celami częściowymi są:

- a) poprawa stanu zachowania zabytków;
- b) zwiększenie narodowego zasobu dziedzictwa kulturowego (w tym dziedzictwa archeologicznego);
- c) kompleksowa rewaloryzacja zabytków i ich adaptacja na cele inne niż kulturalne;
- d) zwiększenie roli zabytków w rozwoju turystyki i przedsiębiorczości poprzez tworzenie zintegrowanych narodowych produktów turystycznych;
- e) poprawa warunków instytucjonalnych, prawnych i organizacyjnych w zakresie ochrony zabytków i ich dokumentacji;
- f) zabezpieczenie zabytków, muzealiów i archiwaliów przed skutkami klęsk żywiołowych, kradzieżami i nielegalnym wywozem za granicę oraz na wypadek sytuacji kryzysowej i konfliktu zbrojnego.

Główne priorytety i działania:

Priorytet I Aktywne zarządzanie zasobem stanowiącym materialne dziedzictwo kulturowe.

Działanie 1.1. Wzmocnienie ośrodków dokumentacji zabytków oraz budowa nowoczesnych rozwiązań organizacyjno-finansowych w sferze ochrony zabytków.

Zostaną zaproponowane zmiany instytucjonalne, prawne i funkcjonalne w sferze dokumentacji

i ochrony zabytków oraz procesu oferowania zabytków na rynku.

Działanie 1.2. Kompleksowa rewaloryzacja zabytków i ich adaptacja na cele kulturalne, turystyczne, edukacyjne, rekreacyjne i inne cele społeczne.

W ramach działania realizowane będą projekty rewaloryzacji zabytków i ich adaptacji na cele społeczne. Projekty muszą posiadać znaczący wpływ ekonomiczny na rozwój regionalny, w tym zwiększać ilość miejsc pracy.

Działanie 1.3. Zwiększenie roli zabytków w rozwoju turystyki i przedsiębiorczości przez tworzenie zintegrowanych narodowych produktów turystycznych.

Realizacja działania odbywać się będzie poprzez programowanie i wdrażanie kompleksowych programów dotyczących markowych produktów turystyki kulturowej w Polsce w latach 2004-2020. Działanie obejmuje pięć miast mających największą szansę na europejskim rynku turystyki kulturowej: Warszawę, Kraków, Gdańsk, Poznań i Wrocław.

Priorytet II Edukacja i administracja na rzecz dziedzictwa kulturowego.

Działanie 2.1. Rozwój zasobów ludzkich oraz podnoszenie świadomości społecznej w sferze ochrony dziedzictwa kulturowego.

W ramach działania przewiduje się zrealizowanie zadań mających na celu:

- podniesienie wykształcenia kadr,

- podniesienie zainteresowania społeczeństwa problematyką ochrony zabytków,
- powołanie zespołu naukowego ds. badań nad wpływem rewaloryzacji dziedzictwa kulturowego na rozwój społeczno-ekonomiczny regionów, w tym szczególnie turystyki. Ponadto planuje się promowanie zachowania dziedzictwa kulturowego wsi poprzez aktywizację społeczności wiejskich, a także ochronę i popularyzację kultury ludowej. W dokumentach strategicznych i planistycznych, województwa, powiatu, gminy uwzględnia się:

„Krajowy program ochrony zabytków i opieki nad zabytkami” przyjęty uchwałą Nr 125 Rady Ministrów z dnia 24 czerwca 2014 r. Okres realizacji ustalono na lata 2014-2017.

Program realizują państwowe instytucje kultury: Narodowy Instytut Dziedzictwa, Narodowy Instytut Muzealnictwa i Ochrony Zbiorów oraz Narodowe Muzeum Morskie w Gdańsku. Realizację programu i nadzór sprawuje Minister Kultury i Dziedzictwa Narodowego. Łączne nakłady na realizację Programu wyniosą 26 668 205 zł w okresie 4 lat; w tym 26 037 205 zł z budżetu państwa, 6000 zł z budżetów jednostek samorządu terytorialnego i 625 000 zł z innych źródeł

Program ten zawiera m.in.: informacje o systemie ochrony zabytków w Polsce (inaczej podstawy prawne, organy ochrony zabytków – zadania i kompetencje); odnosi się także do roli samorządów wszystkich szczebli (programy opieki: wojewódzkie, powiatowe i gminne)⁹.

Dziedzictwo kulturowe traktowane jest jako „potencjał rozwoju społecznego”, a „wielkość zasobu zabytków umożliwia budowanie i utrwalanie wspólnej tożsamości”. Podkreślono konieczność ułatwienia dostępu do dziedzictwa kulturowego i znaczenie partycypacji społecznej.

Jak wszystkie tego rodzaju strategię Program Krajowy (...) zawiera analizę SWOT. Jako **„mocne strony”** wymieniono m.in.:

zróżnicowany zasób dziedzictwa kulturowego, znaczne środki finansowe (w tym unijne) zaangażowane w działania na rzecz poprawy stanu zachowania dziedzictwa kulturowego, wzrost roli samorządów terytorialnych.

„Słabe strony” to m.in: doraźność planowania przestrzennego na poziomie gmin – plany tworzone dla wybranych terenów (zwłaszcza inwestycyjnych); niewystarczające wykorzystanie studiów wartości kulturowych jako podstawy polityki konserwatorskiej WKZ; brak spójności ochrony zabytków z ochroną przyrody.

„Szanse” m.in: rosnąca wiedza i świadomość władz lokalnych, uporządkowanie gospodarki planistycznej zgodnie z założeniami KPZK 2030; poprawa skuteczności egzekucji prawa, poprawa edukacji w zarządzaniu dziedzictwem kulturowym.

„Zagrożenia” m.in.: niewystarczająca promocja działań na rzecz ochrony, konserwacji i rewaloryzacji zabytków; presja inwestycyjna na tereny o walorach kulturowych i przyrodniczo-kulturowych.

„Program...” zawiera kierunki rozwoju – cele, kierunki działania i zadania. Cel główny to „terytorializacja” ;

Krajowy program ma kształtować politykę władz państwowych w sferze władczej – realizacji konstytucyjnych i ustawowych obowiązków ochrony dziedzictwa, a także

⁹ tym samym te same ustawowe podstawy prawne mają zastosowanie zarówno w Krajowym Programie Ochrony i Opieki nad zabytkami jak i w znacznej mierze w gminnych

stymulować wsparcie działań właścicieli i dysponentów obszarów i obiektów zabytkowych w ich działaniach opieki nad dziedzictwem.

Zróżnicowane nasycenie obszaru kraju obszarami i obiektami zabytkowymi wynika z wielowiekowych uwarunkowań historycznych, jest efektem aktywności społecznej w wielu sferach – ekonomicznej, kulturowej, religijnej itp.

Stąd też działania założone do realizacji w projekcie *Krajowego programu* obejmą terytorium całego kraju, z nasileniem zróżnicowanym w zależności od nasycenia regionów obszarami i obiektami zabytkowymi, w pełni przy tym respektując opisane wyżej uwarunkowania historyczne.

Wśród celów szczegółowych zwrócono uwagę na konieczność porządkowania rejestru zabytków nieruchomości (A i C). „Prowadzone obecnie rozpoznanie zasobów rejestru zabytków nieruchomości uzasadnia podjęcie prac porządkujących polegających na skreśleniu z rejestru obiektów fizycznie nieistniejących, a także skreśleniu z rejestru obiektów, które utraciły wartości artystyczne, historyczne lub naukowe leżące u podstaw wcześniejszego wpisu do rejestru.

Wypracowanie jednolitych standardów działania konserwatorskiego w odniesieniu do wybranych typów i kategorii zabytków nieruchomości.

W programie krajowym wskazuje się na konieczność:

- „podniesienie jakości procesów decyzyjnych w organach ochrony zabytków”
- „wypracowanie standardów, pozwalających na lepszy przepływ informacji pomiędzy organami ochrony zabytków a społecznościami żyjącymi w otoczeniu zabytków objętych ochroną”
- „merytoryczne wsparcie samorządu terytorialnego w ochronie zabytków”
- „wspieranie budowania świadomości społecznej funkcji dziedzictwa kulturowego jako podstawy kształtowania się tożsamości narodowej i społeczności lokalnych”

- **Ochrona Dziedzictwa Niematerialnego** – 16.08.2011 r. w Polsce weszła w życie Konwencja UNESCO w sprawie ochrony niematerialnego dziedzictwa kulturowego. Polska ratyfikowała Konwencję 22.10.2010 r.

Jest ona jedynym aktem prawa międzynarodowego na jakim można oprzeć budowę systemu ochrony dziedzictwa niematerialnego w naszym kraju. Celem Konwencji jest objęcie ochroną niematerialnego dziedzictwa kulturowego wspólnot, grup i jednostek rozumianego wg UNESCO jako: „praktyki, wyobrażenie, przekazy, wiedza i umiejętności jak również związane z nimi instrumenty, przedmioty, artefakty i przestrzeń kulturową, które wspólnoty, grupy i w niektórych przypadkach jednostki uznają za część własnego dziedzictwa kulturowego”.

Dziedzictwo niematerialne poprzez stałe odtwarzanie jest przekazywane z pokolenia na pokolenie, przyczyniając się do wzrostu poczucia własnej tożsamości oraz poszanowania dla różnorodności kulturowej oraz ludzkiej kreatywności. Dlatego utrwalenie i przekazanie przyszłym pokoleniom dorobku naszych kultur jest priorytetem Konwencji.

3.3. POLITYKA W ZAKRESIE OPIEKI I OCHRONY NAD ZABYTKAMI W DOKUMENTACH SAMORZĄDU WOJEWÓDZTWA ZACHODNIOPOMORSKIEGO

- **Strategia Rozwoju Województwa Zachodniopomorskiego do roku 2020**
(przyjęta przez Sejmik Województwa Zachodniopomorskiego uchwałą Nr XXVI/303/05 z dnia 19 grudnia 2005 r.)

W SRWZ, w diagnozie stanu województwa przedstawiono charakterystykę krajobrazu kulturowego ze wskazaniem najcenniejszych zespołów zabytków oraz identyfikację kluczowych problemów, do których zaliczono:

- zły stan zabytków,
- zbyt małe nakłady na rewitalizację i renowację zasobów środowiska kulturowego,
- słabo rozwinięte produkty turystyczne związane z wykorzystaniem zasobów środowiska kulturowego,
- problemy rozwojowe na obszarach założeń staromiejskich,
- brak środków i mechanizmów wsparcia rewitalizacji starej zabudowy mieszkaniowej, zabudowy poprzemysłowej i powojaskowej.

Charakteryzując w SRWZ stan i możliwości rozwoju turystyki stwierdzono duże potencjalne możliwości turystyki, której sprzyjają m.in. zabytki architektury i obiekty świadczące o bogatym dziedzictwie kulturowym regionu. Jednak w analizie SWOT zwrócono uwagę na niski poziom mechanizmów wsparcia rozwoju kultury i dziedzictwa kulturowego, małe wydatki jednostek samorządu terytorialnego na ochronę dziedzictwa kulturowego, słabo rozwinięte produkty turystyczne związane z wykorzystaniem zasobów środowiska naturalnego i kulturowego.

Wśród sześciu zdefiniowanych w SRWZ celów strategicznych problematyka ochrony zabytków i opieki nad zabytkami została wskazana w:

- ✓ celu nr 1: Wzrost innowacyjności i efektywności gospodarowania (w zadaniu – rozwój i promocja produktów turystycznych),
- ✓ celu nr 3: Zwiększenie przestrzennej konkurencyjności regionu (w zadaniu – Rozwój małych miast, rewitalizacja i rozwój obszarów wiejskich),
- ✓ celu nr 4: Zachowanie i ochrona wartości przyrodniczych, racjonalna gospodarka rolna (w zadaniu nr 4 - Rewitalizacja obszarów zurbanizowanych)
- ✓ celu nr 6: Wzrost tożsamości i spójności społecznej regionu (w działaniu – Wzmacnianie tożsamości społeczności lokalnej i Wspieranie działań aktywizujących rynek pracy).

W dokumencie uzupełniającym SRWZ p.t. „**Priorytety Rozwoju Województwa Zachodniopomorskiego**” wysoko oceniono rozwój kulturalny i znaczenie sztuki w kondycji społeczności lokalnej oraz znaczenie dziedzictwa historycznego w budowie tożsamości społecznej. Także w priorytecie dotyczącym kształtowania i utrzymania ładu przestrzennego wspomniano o zachowaniu wartości środowiska kulturowego i przyrodniczego. Problematyka została rozwinięta w celach operacyjnych:

- ✓ Przeciwdziałanie degradacji przestrzeni przez nieskoordynowaną działalność inwestycyjną – priorytet 3:

- ✓ Ochrona krajobrazu naturalnego i kulturowego oraz priorytet nr 5:
- ✓ Dbłość o utrzymanie historycznego kształtu wartościowych zespołów urbanistycznych i architektonicznych.

Podobnie w celu operacyjnym „Racjonalizacja wykorzystania przestrzeni zagospodarowanej i przekształconej” jako pierwszy znalazł się priorytet: Rewaloryzacja i rewitalizacja centrów miejskich. W celu operacyjnym „Integracja społeczności regionu” jako priorytet nr 2 zapisano Badanie i dokumentowanie historii oraz teraźniejszości regionu.

- **Plan zagospodarowania przestrzennego województwa zachodniopomorskiego** – przyjęty uchwałą Sejmiku Województwa Zachodniopomorskiego (Nr XLV z dnia 19 października 2010 r.) przyjęty projekt zmiany Planu (obowiązujący dotąd dokument z 2002 r. został uchylony).

Jest to opracowanie o charakterze regionalnym, stanowi integralny element szeroko pojętego planowania strategicznego w zakresie przestrzennej koordynacji działań; formułuje cele gospodarowania przestrzenią województwa i zasady jej kształtowania oraz określa kierunki polityki przestrzennej w długiej perspektywie.

Strategicznym celem zagospodarowania przestrzennego województwa jest zrównoważony rozwój służący integracji przestrzeni regionalnej z przestrzenią europejską i krajową; spójności wewnętrznej województwa; zwiększeniu jego konkurencyjności oraz podniesieniu poziomu i jakości życia mieszkańców do średniego poziomu w Unii Europejskiej.

Przez właściwe wykorzystanie przestrzeni należy rozumieć m.in.:

- ochronę i zachowanie jej niezbywalnych wartości jakimi są bioróżnorodność, walory przyrodnicze, krajobrazowe i **diedzictwo kulturowe**;
- harmonizację działań wpływających lub mogących mieć wpływ na przekształcenia przestrzeni (w tym eliminacja konfliktów i zagrożeń)

Ustalenia Planu nie stanowią prawa miejscowego i tym samym nie naruszają autonomii gmin w zakresie gospodarki przestrzennej, umożliwiają jednak ubieganie się o środki finansowe regionalne, krajowe i unijne na realizację zadania celu publicznego.

Ustalenia „PZPWZ 2010” nie stanowią prawa miejscowego i tym samym nie naruszają autonomii gmin w zakresie gospodarki przestrzennej, umożliwiają jednak ubieganie się o środki finansowe regionalne, krajowe i unijne na realizację zadania celu publicznego.

Założenia do aktualizacji Planu Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Zachodniopomorskiego:

1. Kontynuacja założeń z 2002 r. - tworzenie spójnego programu ochrony obszarowej kulturowo - przyrodniczej i kulturowo - krajobrazowej, będącego konsekwentną realizacją przepisów o ochronie przyrody i ochronie zabytków, budowania przestrzennego systemu obszarów chronionych, w którym różne formy ochrony dziedzictwa kulturowego i przyrodniczego będą się wzajemnie uzupełniać. System ten ma stworzyć podstawy do integracji działań służb ochrony zabytków i przyrody.

Założenie takie jest także realizacją przyjętych w 2008 roku w Programie opieki nad zabytkami dla województwa zachodniopomorskiego (na lata 2008-2012) celów i

zadań, w tym: integracja ochrony zabytków i przyrody, opracowanie i realizacja wojewódzkiego programu zintegrowanej ochrony krajobrazu.

2. Utrwalenie i uzupełnienie przedmiotu (zakresu) ochrony obszarowej krajobrazu kulturowego zaproponowanej w planie wojewódzkim z 2002. Zmiany w systemie ochrony ustalonej w planie w 2002 r. wynikają z degradacji walorów kulturowych części obszarów, i wprowadzenia dodatkowych, uzupełniających systemu ochrony krajobrazowo-kulturowej. Zmiany w zakresie ochrony są po części pozorne i są skutkiem nowych form ochrony i definicji przedmiotu ochrony przyjętych w ustawie o ochronie zabytków z 23 lipca 2003 r., w wyniku czego zaszła konieczność odpowiedniego dostosowania określenia przedmiotu ochrony oraz formy ochrony (np. rezerwat kulturowy i obszar kulturowy, zespół stref ochrony konserwatorskiej stały się nieaktualne).

3. Urealnienie obszarów projektowanych parków kulturowych z planu z 2002 r. do powierzchni, dla której sporządzenie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego jest możliwe do przeprowadzenia przez gminę, ponieważ zgodnie z przepisami, dla obszarów, na których utworzono park kulturowy, sporządza się obowiązkowo miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego (uopizp)¹⁰. Jednocześnie pozostawienie wielkoobszarowych parków kulturowych - które nazwano kulturowo-krajobrazowymi (celem wyróżnienia od „małych” parków parkami), które uznaje się za niezbędne w budowie systemu ochrony tożsamości kulturowej obszaru zachodniopomorskiego.

4. Odstąpiono od postulowania dodatkowej ochrony (m.in. w formie parków kulturowych) stosunkowo jednorodnie zidentyfikowanych obszarów (założenia staromiejskie, stanowiska archeologiczne) wpisanych do rejestru zabytków, jako posiadających formę ochrony (rejestr) pozwalającą na realizację zadań ochronnych i opiekuńczych.

Zwrócono uwagę, iż atrakcyjność turystyczną województwa podnoszą interesujące zabytki architektury i obiekty świadczące o bogatym dziedzictwie kulturowym regionu. Nie są one jednak należycie eksponowane, eksploatowane i promowane. Na terenach wiejskich duże znaczenie powinna mieć agroturystyka, traktowana nie tylko jako możliwość aktywizacji gospodarczej wsi, ale również jako jedna z popularnych form turystyki.

Plan zawiera w punkcie 3.3.6 „Ochrona dziedzictwa kulturowego i krajobrazu”, w ustaleniach „*uwzględnienie wskazanych do utworzenia parków kulturowych (PK) w polityce przestrzennej jednostek samorządu terytorialnego*”¹¹. Takich jednostek wskazano 44 na obszarze województwa. W granicach gminy Darłowo wskazano konieczności utworzenia PK 11 Krupianka”.

Należy pamiętać, że to do kompetencji samorządu gminy należy stanowienie prawnej ochrony poprzez **utworzenie parku kulturowego** (...)¹². Samorząd może

¹⁰ Art. 10, ust. 2, pkt. 8 *ustawy o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym* - w studium określa się obszary, dla których obowiązkowe jest sporządzenie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego na podstawie przepisów odrębnych. Obowiązek przystąpienia do sporządzenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego w przypadku, o którym mowa w ust. 2 pkt. 8, powstaje po upływie 3 miesięcy od dnia ustanowienia tego obowiązku.

¹¹ *Plan Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Zachodniopomorskiego*, oprac. RBGP Szczecin 2010, s. 207-208.

¹² Na terenie woj. zachodniopomorskiego obecnie nie ma żadnego parku kulturowego, stanowiącego formę ochrony wymienioną w ustawie o *ochronie zabytków (...)* z 2003 r.

powołać na swoim obszarze Park Kulturowy inny niż zaleca Plan Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Zachodniopomorskiego.

W „PZPWZ 2010” wskazano kategorie obszarów kulturowo-krajobrazowych (OKK) z zaleceniem uwzględniania ich w polityce przestrzennej jednostek samorządu terytorialnego¹³. Na obszarze woj. zachodniopomorskiego wyodrębniono 30 OKK.

GMINA Darłowo ujęta została w OKK 9, 17, 30

OKK 9 „Dolina Grabowej”

Obszar w północno-wschodniej części woj. zachodniopomorskiego, w granicach gminy: Polanów, Sławno, Malechowo i **Darłowo**, wytyczony wzdłuż doliny rzeki Grabowej, od źródeł okolicach Polanowa, aż po ujście do rzeki Wieprzy w okolicach Darłówka. „Dolina Grabowej” o szerokości od 2 do 5 km, przecina Wysoczyznę Polanowska i Równinę Sławieńską.

Walory kulturowe

Obszar o zróżnicowanym krajobrazie kulturowym ze wsiami dworsko-folwarcznymi (w okolicach Polanowa i Malechowa) oraz typowymi wsiami chłopskimi (m.in. na obszarze gminy Darłowo) - w dolnym biegu rzeki, które stanowią również element obszaru „Kraina w Kratę”. Średniowieczne wsie zachowały historycznie ukształtowane układy ruralistyczne: owalnicowe (np. Słowino), i ulicowe – Jeżyce, Jeżyczki, Porzecze. Z ryglowymi zespołami historycznej zabudowy.

Walory krajobrazowo-przyrodnicze

Obszar o zróżnicowanej rzeźbie i krajobrazach: w górnym biegu rzeki malowniczy krajobraz wysoczyzny morenowej, ze zwartymi kompleksami leśnymi; w części środkowej łagodnie pofałdowany z czytelną wysoczyzną i szerokimi osiami widokowymi wzdłuż doliny; w części dolnej płaski, o otwartych przestrzeniach. Obszar „Doliny Grabowej” o wybitnych walorach krajobrazowych, z różnorodnością siedlisk i ostoi w ramach Natura 2000: Dolina Grabowej PLH 320003, z rezerwatem przyrody „Wielen”.

Elementy charakterystyczne

Wsie o średniowiecznej metryce z zabudową zagrodową (ryglową) oraz liczne zabytki architektury gotyckiej (kościół) i renesansowo-barokowej (zamek, dwory). Elementy wodnej infrastruktury technicznej (młyny, elektrownia, mosty i przepusty). Wartości krajobrazowe posiadają przede wszystkim miejscowości usytuowane po obu stronach pradoliny rzeki Grabowej z dalekimi powiązaniem widokowymi.

Zalecenia do ochrony i kształtowania krajobrazu obszaru OKK 09 „Dolina Grabowej” to m.in.:

Ochrona krajobrazu

- zachowanie specyficznych wartości kompozycyjnych zespołów krajobrazu otwartego w osi doliny, ukazujących harmonijne współistnienie działalności człowieka i środowiska naturalnego, o wartościach poznawczych i estetycznych;
- zachowanie i wyeksponowanie zasadniczych elementów krajobrazu kulturowego obrazujących historię procesów osadniczych;

¹³ Plan zagospodarowania przestrzennego województwa zachodniopomorskiego, oprac. RBGP Szczecin 2010, s. 209-210.

- utrzymanie zabudowy w granicach historycznych układów przestrzennych, z kontynuacją zasad lokalizacji zabudowy i zagospodarowania terenu, dopuszczalna rozbudowa na zasadzie kontynuacji historycznej kompozycji;
- utrzymanie historycznie ukształtowanej sieci dróg wraz z obsadzeniami (uzupełniane nasadzeń z utrzymaniem składu gatunkowego) z zaleceniem urządzania historycznych tras krajobrazowo-widokowych;
- ochrona zachowanych elementów historycznego urządzenia rzeki Grabowy przez zapisy miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego;
- zakaz lokalizacji inwestycji wielokubaturowych (np. hal przemysłowych, magazynów), dominant wysokościowych (np. maszty, wieże elektrowni wiatrowych);
- usunięcie/neutralizacja lub rewitalizacja obszarów/obiektów zakłócających harmonię krajobrazu.

Ochrona układów przestrzennych

- zachowanie i rewaloryzacja historycznych układów wiejskich poprzez regulacje w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego zasad: utrzymania lub uczytelnienia historycznego układu komunikacyjnego, ulic i placów, ich przekrojów, nawierzchni, historycznych linii rozgraniczających i linii zabudowy, utrzymanie historycznych podziałów parcelacyjnych, zasad lokalizacji zabudowy w obrębie działki, skali i architektury zabudowy;
- zachowanie zasadniczych proporcji wysokościowych kształtujących sylwetę układu (z dominantami – średniowieczne kościoły), zachowanie osi kompozycyjnych i powiązań widokowych;

Ochrona zabytkowych obiektów

- utrzymanie w dobrym stanie zabudowy o walorach zabytkowych (lokalnych i ponadlokalnych) – zgodnie z zapisami w studiach uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego i miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego,
- utrzymanie kompozycji architektonicznej, kolorystyki i tradycyjnych materiałów budowlanych zabytkowej zabudowy mieszkalnej, gospodarczej i in.,
- w zabudowie istniejącej, remontowanej i odtwarzanej winna obowiązywać adaptacja (w całości lub części) przy zastosowaniu tradycyjnych materiałów budowlanych,
- nowa zabudowa mieszkalna i gospodarcza winna być realizowana w typie „zabudowy regionalnej”, z poszanowaniem tradycji i nawiązaniem do form historycznych, w tym konstrukcji szkieletowych (ryglowych) widocznych z przestrzeni publicznej,
- ustalenie w planach zagospodarowania przestrzennego rozwiązań w zakresie lokalnego wzoru architektury, stosowanych tradycyjnych materiałów budowlanych i form wykończenia budynku,
- porządkowanie i utrzymywanie historycznych nekropolii (przykościelnych oraz wiejskich), np. w formie lapidariów,
- ochrona relikwów osadnictwa pradziejowego z dopuszczeniem inwestycji na określonych warunkach,

- zachowanie układu topograficznego zabytków archeologicznych posiadających formę przestrzenną (grodzisk, cmentarzysk) i ich otoczenia, zapewnienie ich ekspozycji.

Potencjał turystyczny (istniejące trasy turystyczne, polecane trasy i punkty do turystycznego zagospodarowania)

Obszar o wysokich walorach turystycznych, wyznaczonych przez zróżnicowany krajobraz doliny rzeki Grabowy. Wsie Podgórkki i Paproty objęte są projektem rewitalizacji w ramach wiosek tematycznych. Wzdłuż krawędzi wysoczyzny wytyczone są ścieżki rowerowe. Na rzece Grabowej funkcjonują stacje wodne z miejscami do kwalifikowanej turystyki wodnej. We wsiach położonych na obszarze „Doliny Grabowej” działają gospodarstwa agroturystyczne, w tym w obiektach historycznych (ryglowych) – np. Jeżyczki, Gorzyca. We wsi Ostrowiec działa izba muzealna wsi i rolnictwa.

Należy wytyczyć ścieżki tematyczne (np. śladami gotyckich kościołów, parków dworskich, zabudowy regionalnej), z oznakowaniem najcenniejszych wsi i obiektów, opracowaniem folderów i przewodników.

OKK 17 „Kraina w Kratę”

Obszar w płn.-wschodniej części woj. zachodniopomorskiego, stanowiący fragment większego obszaru kulturowego „Kraina w Kratę”, położonego w woj. pomorskim. Zachodniopomorski obszar kulturowo-krajobrazowy „Kraina w Kratę” obejmuje gminy: Darłowo i Postomino oraz część gmin: Sławno, Malechowo. W sensie geograficznym jest to makroregion Pobrzeża Koszalińskiego, z Wybrzeżem Słowińskim i Równiną Sławińską oraz dolinami rzek Grabowy i Wieprzy.

Walory kulturowe

Archeologia: *Kopań* – owalne grodzisko nizinne użytkowane we wczesnym i późnym średniowieczu, zlokalizowane na południowym brzegu jez. Kopań; *Ostrowiec* – wczesnośredniowieczne grodzisko o kształcie podkowiastym z dobrze zachowanymi wałami, położone na północnym brzegu jez. Ostrowieckiego; *Rusinowo* – grobowiec megalityczny, *Wrześnica* – grodzisko wczesnośredniowieczne, pierścieniowate, położone nad brzegiem rz. Wieprzy; *Stary Kraków* – na zachód od miejscowości, nieopodal rz. Wieprzy znajduje się wyżynne grodzisko użytkowane we wczesnym i późnym średniowieczu oraz cmentarzysko kurhanowe datowane na epokę brązu; *Sławsko* – wczesnośredniowieczne grodzisko pierścieniowate położone pośród podmokłych łąk nad rz. Wieprzą.

Jest to rozległy obszar kulturowo-krajobrazowy, którego głównym wyznacznikiem są: dobre zachowane, średniowieczne układy ruralistyczne, wkomponowane w nieprzekształcony - w większości - krajobraz naturalny oraz liczne zespoły zabudowy chłopskiej wzniesionej w technice ryglowej, które nadają temu regionowi specyficzny charakter, określane we współczesnych koncepcjach zagospodarowania przestrzennego i rozwoju gospodarczego jako „kraina w kratę”.

Najstarsze wsie na tym obszarze mają metrykę XII wieczną (np. Sławsko), a większość wsi zostało założonych w XIII i XIV wieku na tzw. prawie niemieckim (np. Słowino, Stary Kraków, Krupy). W XIV wieku 25 wsi (osad) na obszarze ziemi sławińskiej należało do cystersów w Bukowie Morskim, pozostałe stanowiły własność książęcą lub należały do miast: Sławna, Darłowa lub Koszalina. W okresie reformacji dobra poklasztorne i książęce weszły w skład domeny darłowskiej, która

była jedną z największych na Pomorzu Zachodnim. Wsie na tym obszarze zachowały status wsi chłopskich i tylko w nielicznych powstały folwarki. Po XIX-wiecznych reformach uwłaszczeniowych doszło do wzmocnienia własności chłopskiej oraz dynamicznego rozwoju rolnictwa, a także lokowania nowych kolonii.

Cechą charakterystyczną na tym obszarze są zwarte wsie o założeniach okolnicowych (np. Łącko), owalnicowych z szachownicowym układem pól (np. Słowino, Stary Kraków, Sławsko, Gorzyca, Iwięcino) oraz ulicowych – łąnowych (np. Boleszewo, Jeżyce, Wierciszewo). Dominantą układów przestrzennych są centralnie usytuowane kościoły, często o metryce średniowiecznej (np. Łącko, Sławsko, Krupy, Stary Jarosław, Iwięcino). Do poł. XX w. ważnym elementem w strukturze przestrzennej na tym obszarze były wsie rybackie z zabudową ryglową (Dąbki, Wicie).

Zabudowa zagrodowa tworzy zwarte pierzeje, odzwierciedla historycznie wykształcone podziały własnościowe, z czytelną typologią gospodarstw: pełnorolne, zagrodnicze, małorolne, chałupnicze – wyrobnicze. W krajobrazie wsi wyróżniają się czworoboczne zagrody zamknięte, z budynkiem bramnym na froncie oraz chałupą w głębi siedliska. Najstarsze obiekty ryglowe mają metrykę XVIII-wieczną (np. chałupa saska w Krupach), ale dominują budynki XIX-wieczne (chałupy, stodoły, obiekty inwentarskie i gospodarcze), o historycznych formach architektonicznych i wystroju. Pojedyncze chałupy ryglowe (np. w Krupach i Słowinie) są wpisane do rejestru zabytków i podlegają prawnej ochronie konserwatorskiej.

Budynki te charakteryzowały się użytecznością i praktycznością, były wznoszone z ogólnodostępnych materiałów (drewno, glina, słoma, trzcina), przez miejscowych rzemieślników, w oparciu o stosunkowo proste i sprawdzone konstrukcje, adekwatne do lokalnych warunków klimatycznych.

Walory krajobrazowo-przyrodnicze

Obszar o urozmaiconym krajobrazie, zaakcentowany przez: dolinę rzeki Grabowej i Wieprzy (w ich dolnym biegu); zwarte kompleksy leśne w okolicach Słowina (w tym z rezerwatem Słowińskie Błota) i Starego Krakowa, trzy jeziora przymorskie (Bukowo, Kopań i Wicko) oraz rozległe tereny rolnicze. W ramach obszaru chronionego Natura 2000 występują: Słowińskie Błota (PLH 320016), Jezioro Bukowo (PLH 320041), Dolina Wieprzy (PLH 220038).

Elementy charakterystyczne

Ryglowe budownictwo wiejskie, które jest „zapisem” dziejów kolejnych pokoleń, odzwierciedleniem lokalnej tradycji, a także stanowi etnohistorycznie utrwalony element w krajobrazie kulturowym. Zespół tradycyjnego budownictwa ludowego (w tym zespoły zabudowy zagrodowej) wyróżnia ten obszar na tle pozostałych regionów Pomorza Zachodniego. Wsie o historycznej strukturze przestrzennej i architektonicznej: Słowino, Łącko, Krupy, Iwięcino, Sławsko, Stary Jarosław, Bielkowo, Pękanino, Stary Kraków, Staniewice.

Zalecenia do ochrony i kształtowania krajobrazu obszaru OKK 17 „Kraina w Kratę”:

! Dla obszaru gminy Darłowo obowiązują zapisy miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego (uchwała nr XXII/282/2005 Rady Gminy Darłowo z dnia 30.06.2005 z późniejszymi aktualizacjami)

Ochrona krajobrazu

- ochrona dziedzictwa kulturowego oraz utrzymanie i wyeksponowanie zachowanego zasobu zabytków i struktury krajobrazu kulturowego, w tym:

- układu i reliktyw osadnictwa prahistorycznego,
- średniowiecznej i nowożytnej struktury osadniczej,
- historycznych nawarstwień i przekształceń cywilizacyjno-kulturowych układów ruralistycznych,
- utrzymanie zabudowy w granicach historycznych układów przestrzennych, z kontynuacją zasad lokalizacji zabudowy i zagospodarowania terenu, dopuszczalna rozbudowa na zasadzie kontynuacji historycznej kompozycji,
- utrzymanie historycznie ukształtowanej sieci dróg wraz z obsadzeniami (uzupełnianie nasadzeń z utrzymaniem składu gatunkowego) z zaleceniem urządzania historycznych tras krajobrazowo-widokowych,
- zahamowanie niekorzystnych procesów degradujących krajobraz, powstałych poprzez ugorowanie terenów rolnych, wycinanie zadrzewień przydrożnych, pozyskiwanie kruszyw, obudowy brzegów jezior obiektami turystycznymi,
- przeciwdziałanie „zaśmiecaniu” krajobrazu kulturowego nowymi lokalizacjami budowli substandardowych (tymczasowych pawilonów usługowych, baraków, kempingów, agresywnych form reklamy) i urządzeniami technicznymi (naziemne sieci inżynieryjne, wieże anten telekomunikacyjnych, wieże elektrowni wiatrowych).

Ochrona układów przestrzennych

! Na obszarze „Kraina w Kratę” wytypowano, w projekcie ochrony dziedzictwa i krajobrazu kulturowego do planu zagospodarowania przestrzennego woj. zachodniopomorskiego z 2009 wsie (z otoczeniem) do ochrony obszarowej i wpisu do rejestru: **Słowino**, Łacko, Krupy, Iwęcino, Sławsko.

!! W miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego gminy Darłowo dwie wsie: **Krupy i Stary Jarosław** zakwalifikowano do ustanowienia Paku Kulturowego.

- zachowanie i rewaloryzacja historycznych układów wiejskich poprzez regulacje w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego zasad: utrzymania / uczytelnienia historycznego układu komunikacyjnego, ulic i placów, ich przekrojów, nawierzchni, historycznych linii rozgraniczających i linii zabudowy, utrzymanie historycznych podziałów parcelacyjnych, zasad lokalizacji zabudowy w obrębie działki, skali i architektury zabudowy;
- zachowanie zasadniczych proporcji wysokościowych kształtujących sylwetę układu (z dominantami), zachowanie osi kompozycyjnych i powiązań widokowych;
- zachowanie ekspozycji na zabytkowe układy przestrzenne (np. Słowino, Krupy Stary Jarosław, Łacko, Sławsko, Iwęcino)
- formę architektoniczną nowych budynków i zagospodarowanie ich otoczenia należy dostosować do historycznej kompozycji przestrzennej oraz architektonicznych form zabudowy występującej w obrębie miejscowości;
- **ustalenia szczegółowe, na przykładzie mpzp gminy Darłowo:**
  - **adaptacja układu drożnego z zachowaniem nieregularności granic działek drogowych,**
  - **dopuszcza się wykonanie nakładki asfaltowej, o szerokości wynikającej z klasy drogi, na ciągu tranzytowym, z zachowaniem poboczy i wjazdów na posesję z bruku**
  - **na terenie drogi wiejskiej dopuszcza się realizację chodników o ujednoliconej szerokości z nawierzchnią z materiału kamiennego,**

- **obowiązuje utrzymanie budynków mieszkalnych w lokalizacji wyznaczonej tradycją miejsca, nowa zabudowa wyłącznie na terenach uprzednio zabudowanych. Nowa zabudowa winna nawiązywać lokalizacją do zabudowy historycznej, znanej z kartografii archiwalnej,**
- **nowe działki, o szerokości frontu powyżej 30 m można realizować na terenie opuszczonym. Zabrania się lokalizacji drugiej linii zabudowy mieszkalnej i podziału poprzecznego działek zabudowanych w celu wydzielenia nowych działek budowlanych,**
- **utrzymanie wjazdów na teren siedliska poprzez budynek bramny,**
- **na części niezabudowanej, poza podwórzem gospodarczym obowiązuje usytuowanie zieleni rekreacyjnej i użytkowej (sad, ogród),**
- **zalecane ogrodzenia murowane i murowano-drewniane,**
- **zakaz lokalizacji reklam wolnostojących i umieszczanych na budynkach nie związanych bezpośrednio z działalnością wykonywaną na terenie lokalizacji,**
- **zakaz lokalizacji obiektów tymczasowych i w konstrukcji nietrwałej na obszarze widocznym z przestrzeni publicznej.**

Ochrona zabytkowych obiektów

- utrzymanie w dobrym stanie zabudowy o walorach zabytkowych (lokalnych i ponadlokalnych) – zgodnie z zapisami w studiach uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego i miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego
- utrzymanie kompozycji architektonicznej, kolorystyki i tradycyjnych materiałów budowlanych zabytkowej zabudowy mieszkalnej, gospodarczej i in.,
- w zabudowie istniejącej, remontowanej i odtwarzanej winna obowiązywać adaptacja (w całości lub części) elewacji ryglowych, widocznych z przestrzeni publicznej (drogi i place), przy zastosowaniu tradycyjnych materiałów budowlanych
- nowa zabudowa mieszkalna i gospodarcza winna być realizowana w typie „zabudowy regionalnej”
  - budynki mieszkalne parterowe - z wysokim dachem naczółkowym, krytym dachówką cementową barwioną lub dachówką ceramiczną, o proporcjach ścian do dachu jak 1 : 2
  - budynki mieszkalne piętrowe (typ podmiejski) - z dachem dwuspadowym, krytym bitumicznie lub blachą, z werandą lub dobudówką
  - budynki typu „publicznego” parterowe i piętrowe” - z dachem naczółkowym lub mansardowym, krytym ceramicznie, z szerokim okapem
  - budynki gospodarcze – parterowe, z dachem 2-spadowym, o mieszanej konstrukcji
- w nowej zabudowie obowiązuje użycie w elewacji frontowej elementu w konstrukcji ryglowej
- porządkowanie i utrzymywanie historycznych nekropolii (przykościelnych oraz wiejskich), np. w formie lapidariów

- ochrona reliktywów osadnictwa pradziejowego z dopuszczeniem inwestycji na określonych warunkach,
- zachowanie układu topograficznego zabytków archeologicznych posiadających formę przestrzenną (grodzisk, cmentarzysk) i ich otoczenia, zapewnienie ich ekspozycji.

Potencjał turystyczny (istniejące trasy turystyczne, polecane trasy i punkty do turystycznego zagospodarowania)

Obszar o wysokich walorach turystycznych, z nadmorskimi miejscowościami, urokliwymi jeziorami i rzekami oraz dużymi kompleksami leśnymi. W oparciu o historyczną strukturę przestrzenną i zabudowę działają tzw. wioski tematyczne (np. Iwęcino, Dąbrowa) oraz liczne gospodarstwa agroturystyczne, w tym zrzeszone w stowarzyszeniach – np. „Zagroda” w Darłowie, „Strzecha” w Łącku. Trasy turystyczne związane z krajobrazem naturalnym: szlak nadmorski, szlak rezerwatów; szlaki rowerowe (np. wokół jez. Bukowo, wzdłuż rzeki Grabowy, „Sianowska kraina w kratkę”) szlaki kajakowe na Wieprzy i Grabowej. Historia regionu stanowi podstawę „średniowiecznego szlaku cystersów” w gminie Darłowo oraz szlaku „Śladami Wilhelma Grossa”. Na tym obszarze odbywają się cykliczne warsztaty i festyny związane z dziedzictwem kulturowym: festyn na grodzisku w Sławsku, festyn „Urodziny chaty” w Słwinie, festyn cysterski w Bukowie Morskim. Należy wytyczyć ścieżki tematyczne po „Krainie w Kratę”, z oznakowaniem najcenniejszych wsi i obiektów oraz opracowaniem folderów i przewodników, a także promować agroturystykę w obiektach historycznych.

OKK 30 „Zachodniopomorski Pas Nadmorski”

Obszar wzdłuż wybrzeża Bałtyku, w obrębie gmin: Świnoujście, Międzyzdroje, Wolin, Dziwnów, Rewal, Trzebiatów, Kołobrzeg, Ustronie Morskie, Mielno, Koszalin, Darłowo, Postomino, w granicach geograficznego Pobrzeża Bałtyku (wyspy Uznam i Wolin, Wybrzeże Trzebiatowskie, Wybrzeże Słowińskie).

Walory kulturowe

(...) Obszar ściśle związany (funkcjonalnie i fizjonomicznie) z położeniem wzdłuż morza, na którym występują elementy historycznego zagospodarowania - najbardziej swoiste dla terenu województwa zachodniopomorskiego (latarnie morskie, uzdrowiska, porty, stocznie). Miejscowości założone przy ujściach rzek, z portami i stoczniami: Świnoujście, Mrzeżyno, Kołobrzeg, Darłowo; uzdrowiskowo-wypoczynkowe: Świnoujście, Międzyzdroje, Niechorze, Dziwnów, Ustronie Morskie, Kołobrzeg, Mielno, Darłówek, Dąbki.

Walory krajobrazowo-przyrodnicze

Pas Nadmorski o zróżnicowanej geomorfologii: brzegi klifowe, wydmy, mierzeje, płytkie ujścia rzek, jeziora przymorskie (np. Jamno) i tzw. lagunowe (np. Resko Przymorskie i Liwia Łuża - ostoje ptaków, z cenną florą.), tereny leśne (buczyny, grądy,) oraz łąki i bagna.

Na tym obszarze działa (od 1960 r.) Woliński Park Narodowy, obejmujący klifowy odcinek wybrzeża, dobrze zachowane lasy bukowe, deltę Świny, przybrzeżny pas wód Bałtyku.

Inne obszary chronione w ramach: rezerwat przyrody Liwia Łuża, użytek ekologiczny Ekopark Wschodni, część Obszaru Chronionego Krajobrazu Koszaliński Pas Nadmorski, Trzebiatowsko-Kołobrzeski Pas Nadmorski

Elementy charakterystyczne

Miejscowości z portami i stoczniami (Świnoujście, Mrzeżyno, Kołobrzeg), uzdrowiskami (Świnoujście, Międzyzdroje, Kamień Pomorski, Kołobrzeg, Darłówek), latarniami morskimi (Świnoujście, Niechorze, Kołobrzeg, Gąski, Darłówek, Jarosławiec), o funkcjach wypoczynkowych. W bezpośrednim otoczeniu Pasa Nadmorskiego występują zabytkowe układy urbanistyczne (Wolin, Kamień Pomorski, Trzebiatów) oraz wsie o historycznych układach ruralistycznych (okolice Kamienia, Trzebiatowa, Koszalina, Darłowa).

Zalecenia do ochrony i kształtowania krajobrazu obszaru OKK 30 „Zachodniopomorski Pas Nadmorski”

Ochrona krajobrazu

- zachowanie i wyeksponowanie zasadniczych elementów krajobrazu kulturowego obrazujących historię procesów osadniczych w przymorskim krajobrazie naturalnym;
- utrzymanie historycznie ukształtowanej sieci dróg wraz z obsadzeniami (uzupełniane nasadzeń z utrzymaniem składu gatunkowego) z zaleceniem urządzania historycznych tras krajobrazowo-widokowych;
- zahamowanie niekorzystnych procesów degradujących krajobraz, powstałych w wyniku „przeinwestowania” w strefie nadmorskiej i dążenie do zrównoważonego rozwoju tego obszaru, który może zapewnić długotrwałą atrakcyjność turystyczno-wypoczynkową.

Ochrona układów przestrzennych

- ochrona i rewaloryzacja kompozycji architektoniczno-przestrzennej historycznych układów miejskich i ruralistycznych poprzez regulacje w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego zasad: utrzymania i uczynienia historycznego układu komunikacyjnego, ulic i placów, ich przekrojów, historycznych linii rozgraniczających i linii zabudowy, utrzymanie historycznych podziałów parcelacyjnych, zasad lokalizacji zabudowy w obrębie parceli, skali i architektury zabudowy;
- zachowanie zasadniczych proporcji wysokościowych kształtujących sylwetę układu (z dominantami - kościołami), zachowanie osi kompozycyjnych i powiązań widokowych;
- utrzymanie ekspozycji z wody i lądu historycznych dominant zespołów staromiejskich, m.in. Wolina, Kamienia Pomorskiego;
- utrzymanie skali i charakteru zabudowy uzdrowskiej w miejscowościach nadmorskich;
- utrzymanie funkcji portów i przystani rybackich z właściwymi im atrybutami.

Ochrona zabytkowych obiektów

- zachowanie, konserwacja i zagospodarowanie zabytków przymorskiego dziedzictwa kulturowego;
- utrzymanie w dobrym stanie innej zabudowy o zabytkowych walorach lokalnych i ponadlokalnych (zasób powinien być określony w studiach uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego i gminnej ewidencji zabytków);

- zachowanie kompozycji przestrzennej i architektury zespołów zabudowy wojskowej lokalizowanej wzdłuż wybrzeża (Świnoujście, Biała Góra, Mrzeżyno i in.);
- odbudowa i ekspozycja chaty rybackiej w Mrzeżynie;
- postuluje się urządzenie skansenu - miejsca ekspozycji zanikających form budownictwa, rzemiosła, urządzeń itp.;
- ochrona relikwii osadnictwa pradziejowego z dopuszczeniem inwestycji na określonych warunkach,
- zachowanie układu topograficznego zabytków archeologicznych posiadających formę przestrzenną (grodzisk, cmentarzysk) i ich otoczenia, zapewnienie ich ekspozycji

Potencjał turystyczny (istniejące trasy turystyczne, polecane trasy i punkty do turystycznego zagospodarowania)

Obszar pasa nadmorskiego (185 km) o wysokich walorach krajobrazowo – kulturowych, zagospodarowany na potrzeby ruchu turystyczno-wypoczynkowego oraz lecznictwa uzdrowiskowego. Na tym obszarze funkcjonują różne formy turystycznego wypoczynku i promocji regionu (w tym w oparciu o dziedzictwo kulturowe), które stanowią jeden z ważnych elementów działalności gospodarczej i aktywności samorządów lokalnych.

Należy wzmacniać i promować spuściznę przymorskiego dziedzictwa kulturowego, także w formie turystyki kwalifikowanej, które może być atrakcyjną i alternatywną formą wypoczynku nadmorskiego.

- **Wojewódzki Program Opieki nad Zabytkami na lata 2013 – 2017 dla Województwa Zachodniopomorskiego, zwany dalej „WPOnZ 2013-2017”** (przyjęty uchwałą Nr XXIII/310/13 Sejmiku Województwa Zachodniopomorskiego z dnia 26 marca 2013 roku).

Wojewódzki Program Opieki nad Zabytkami na lata 2013-2017 dla Województwa Zachodniopomorskiego stanowi kontynuację polityki zapoczątkowanej **Programem Opieki nad Zabytkami Województwa Zachodniopomorskiego na lata 2008-2012**, przyjętym Uchwałą Nr XX/197/08 Sejmiku Województwa Zachodniopomorskiego z dnia 17 czerwca 2008 r.

Główne cele programów opieki nad zabytkami określone w ustawie o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami z 2003 roku to:

- włączenie problematyki ochrony zabytków do systemu zadań strategicznych
- uwzględnienie uwarunkowań ochrony zabytków łącznie z uwarunkowaniami ochrony przyrody
- zahamowanie procesów degradacji zabytków i poprawa stanu ich zachowania
- wyeksponowanie zabytków i walorów krajobrazu kulturowego
- zwiększenie atrakcyjności zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych oraz wspieranie zwiększania finansowania opieki nad zabytkami
- dobra współpraca z właścicielami zabytków
- tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami

Ocena realizacji zadań WPOnZ na lata 2008-2012 wykazała, że tylko część zadań priorytetowych ustalonych na ten okres została zrealizowana, co można tłumaczyć m.in. wielością tych zadań i nieadekwatnymi środkami finansowymi. Dlatego w obecnej edycji **WPOnZ 2013-2017** dokonano bardziej selektywnego wyboru zadań, kierując się stanem zachowania dziedzictwa kulturowego oraz potencjałem realizacyjnym (organizacyjnym i finansowym).

WPOnZ 2013-2017 zakłada, że Samorząd Województwa sprawując opiekę nad zabytkami będącymi jego własnością lub przez niego administrowanymi, poprzez swoje działania przyczynia się do ochrony zabytków leżących w granicach województwa zachodniopomorskiego. Posiadając ku temu instrumenty (finansowe i organizacyjne – Wydział Kultury, Nauki i Dziedzictwa Narodowego, Biuro Dokumentacji Zabytków) inicjuje, wspiera i koordynuje działania na rzecz zachowania dziedzictwa kulturowego województwa, a wobec właścicieli zabytków może pełnić także funkcję wspomagającą, doradczą, opiniodawczą.

Samorząd Województwa może tworzyć warunki w zakresie bieżących możliwości finansowych i organizacyjnych stymulowania i wspierania wybranych działań, uznanych za istotne dla zachowania dziedzictwa kulturowego i tym samym dla realizacji zadań Programu Opieki nad Zabytkami Województwa Zachodniopomorskiego.

Samorząd Województwa określa politykę zagospodarowania przestrzennego województwa (m.in. poprzez Plan Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Zachodniopomorskiego) i strategię rozwoju województwa w poszczególnych dziedzinach (m.in. poprzez Strategię Rozwoju Województwa Zachodniopomorskiego, Regionalny Program Operacyjny), w tym w zakresie ochrony dziedzictwa kulturowego, zdefiniowaną w Wojewódzkim Programie Opieki nad Zabytkami. Ponieważ dziedzictwo kulturowe jest przedmiotem ustaleń wielu wojewódzkich dokumentów planistyczno-strategicznych naturalnym jest dążenie do kompatybilności i komplementarności kierunków i zadań obejmujących dziedzictwo kulturowe we wszystkich dokumentach.

Wojewódzki Program Opieki nad Zabytkami na lata 2013-2017 dla Województwa Zachodniopomorskiego uwzględnia:

- cele perspektywiczne i operacyjne ustalone w pierwszym Wojewódzkim Programie Opieki nad Zabytkami na lata 2008-2012 dla WZ,
- weryfikację i kwalifikację zadań do realizacji w latach 2013-2017 na podstawie:
  - oceny realizacji zadań WPOnZ WZ na lata 2008-2012, w tym Sprawozdania z realizacji WPOnZ WZ na lata 2008-2010, 2010-2012,
  - aktualnego stanu zachowania dziedzictwa kulturowego, jego percepcji i popularyzacji,
  - obowiązujących przepisów, dokumentów strategicznych i planistycznych krajowych i wojewódzkich,
  - możliwości realizacji zadań w okresie 2013-2017,
  - wzajemnej komplementarności zadań Programu oraz ich związku z zadaniami przyjętymi w innych dokumentach strategicznych województwa.

Stąd też w rozdziale III **WPOnZ 2013-2017** „Waloryzacja i ochrona dziedzictwa kulturowego województwa” zawarto Obszary Kulturowo-Krajobrazowe (OKK)

wpisane do Planu Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Zachodniopomorskiego.

W osiągnięciu celów WPOnZ 2013-17 fundamentalne jest wypracowanie programu finansowania długofalowych działań ukierunkowanych na osiągnięcie określonego celu, np. poprawa materialnego stanu zachowania zasobów dziedzictwa kulturowego m.in. poprzez ustalenie pierwszeństwa w przyznawaniu środków na rzecz określonej grupy zabytków na określony okres czy uwzględnienie w priorytetach RPO WZ celów WPOnZ WZ.

Samorząd Województwa nie ma kompetencji do stanowienia ochrony zabytków, a jedynie do opieki nad zabytkami. Jego kompetencje i działania mają charakter wspierający zarówno ochronę - poprzez plan zagospodarowania przestrzennego województwa, jak i opiekę - poprzez uchwalanie Regionalnego Programu Operacyjnego, przy pomocy którego otwierają się przed właścicielami zabytków możliwości uzyskania środków finansowych. Opracowany - zgodnie z dokumentami strategicznymi - Wojewódzki Program Opieki nad Zabytkami, po zaopiniowaniu przez Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków, przyjmuje uchwałą Sejmik Województwa Zachodniopomorskiego. Programy opieki nad zabytkami uchwała się na okres 4 lat, a organa samorządów obowiązane są do sporządzania co 2 lata sprawozdań z realizacji programu, które przekazywane są Wojewódzkiemu Konserwatorowi Zabytków i Generalnemu Konserwatorowi Zabytków, celem wykorzystania wniosków z realizacji programu przy opracowaniu aktualizacji Krajowego Programu Ochrony i Opieki nad Zabytkami.

Uchwalone programy podlegają publikacji w wojewódzkim dzienniku urzędowym.

W kompetencjach samorządu gminy jest stanowienie prawnej ochrony poprzez utworzenie parku kulturowego oraz sporządzanie miejscowych planów zagospodarowania z odpowiednimi zapisami dotyczącym ochrony dziedzictwa kulturowego (obowiązek wynikający też z ustawy z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym, z późn. zm.).

W WPOnZ 2013-2017 przytoczono zapisy ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami z 2003 r. (z późn. zmianami) precyzujące znaczenie terminów „ochrona” i „opieka” nad zabytkami.

Diagnoza stanu zachowania dziedzictwa kulturowego województwa zachodniopomorskiego została przedstawiona przy zastosowaniu analizy SWOT.

Wśród **„Mocnych Stron”** wymieniono m.in.:

- Dość dobre rozpoznanie i zgromadzenie podstawowej dokumentacji zasobu dziedzictwa kulturowego regionu przez instytucje zajmujące się ochroną zabytków.
- Dużą różnorodność typologiczną i stylową oraz wysoką wartość zachowanego dziedzictwa kulturowego, w tym zespołów i obiektów o walorach europejskich; ponadregionalnych.
- Ustalony stan własnościowy większości obiektów zabytkowych.
- Ustalenia planu zagospodarowania przestrzennego województwa zachodniopomorskiego uchwalonego w 2010 r. dotyczące ochrony dziedzictwa i krajobrazu kulturowego.

- Atrakcyjne otoczenie przyrodnicze wielu obiektów, zespołów urbanistycznych i ruralistycznych.
- Określenie zabytkowych wartości krajobrazu kulturowego i zasad jego ochrony w opracowanych dla większości gmin i miast studiach uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego.
- Sukcesywne opracowywanie gminnych ewidencji zabytków.
- Sukcesywne opracowywanie i uchwalanie przez lokalne (powiatowe, gminne) samorządy programów opieki nad zabytkami

„Słabe Strony” to m.in.:

- Brak zintegrowanej, systemowej opieki nad krajobrazem kulturowym i naturalnym.
- Niedostateczny poziom kompetencji samorządów lokalnych w dziedzinie ochrony dziedzictwa kulturowego.
- Niski poziom budowy samorządowych służb ochrony zabytków (powiatowych, miejskich konserwatorów zabytków, inspektorów d.s. ochrony zabytków).
- Prymat inwestycji nad ochroną krajobrazu i dziedzictwa kulturowego w działaniach planistycznych, projektowych. Inwestycje ingerujące w historyczne układy miast i wsi.
- Zawłaszczanie inwestycyjne obszarów niezabudowanych bez poszanowania ładu przestrzennego i zrównoważonego rozwoju.
- Komercyjne modernizacje zabytkowych budowli powodujące zatarcie cech zabytkowych, wynikające m.in. z braku wiedzy o zabytkach i ich znaczenia. Brak poszanowania dla wartości autentyczności zabytków, oryginalnej substancji, kolorystyki, technologii wykonania i materiałów budowlanych.
- Zanikanie tradycyjnych form i sztuki budowlanej, brak rzemieślników, niestosowanie tradycyjnych materiałów budowlanych.
- Zły stan techniczny znaczącej części zasobu kulturowego.
- Niedostateczna liczba muzeów lokalnych i regionalnych placówek kulturalnych prezentujących dziedzictwo kulturowe Pomorza Zachodniego, szczególnie dotkliwy jest brak skansenu etnograficznego, t.j. placówki poświęconej tradycyjnemu budownictwu wiejskiemu i gromadzącej dorobek materialny ludności, także przybyłej po 1945 r.
- Niedostateczna popularyzacja wiedzy o wartościach dziedzictwa kulturowego, jego historii i wielokulturowości, szczególnie na poziomie podstawowego i średniego nauczania.
- Ciągłe niedostateczna identyfikacja mieszkańców regionu z zastanym dziedzictwem kulturowym (...).
- Niedostateczne wykorzystanie potencjału dziedzictwa w promocji Pomorza Zachodniego oraz w tworzeniu jego marki – produktu turystycznego.

Jako **„Szanse”** wskazano m.in.:

- Uwzględnianie problemów ochrony dziedzictwa kulturowego w programach, strategiach i planach wojewódzkich, powiatowych i gminnych.
- Wzrost zainteresowania samorządów lokalnym dziedzictwem kulturowym, jego ochroną i udostępnianiem w ofercie turystycznej. Świadome włączanie przez samorządy lokalne ochrony zabytków w sferę rozwoju regionalnego.

- Wzrost tożsamości kulturowej województwa poprzez promocję walorów krajobrazu kulturowego poszczególnych regionów i rozszerzanie działań edukacyjnych, przy wykorzystaniu m.in. instytucji kultury, ośrodków kształcenia różnych poziomów i organizacji pozarządowych.
- Koordynację opieki i ochrony dziedzictwa kulturowego z systemem ochrony środowiska przyrodniczego.
- Aktywizację ekonomiczną i społeczną mieszkańców regionu poprzez zaangażowanie w ochronę dziedzictwa kulturowego służącego rozwojowi regionalnych i lokalnych produktów turystycznych i odbudowie tradycyjnego rzemiosła. Możliwość tworzenia nowych miejsc pracy przy pomocy środków pomocowych w związku z rewitalizacją zespołów i obiektów zabytkowych, skorelowanych z rozwojem ruchu turystycznego.
- Rewaloryzację i rewitalizację obiektów i założeń; kreowanie nowych obszarów i produktów turystycznych, tworzenie tematycznych szlaków turystycznych w oparciu o zrównoważone zagospodarowanie obiektów zabytkowych.
- Rozbudowę infrastruktury turystycznej ułatwiającej dostęp do zabytków regionu, w tym wprowadzanie nowoczesnych systemów informacji turystycznej.
- Promowanie i nagradzanie dobrych rozwiązań architektonicznych uwzględniających regionalne cechy architektoniczne (konkursy, wystawy, warsztaty studenckie).

Wśród „Zagrożeń” wymieniono:

- Brak dostatecznego finansowania zadań realizowanych przez instytucje samorządu Województwa Zachodniopomorskiego;
- Brak – lub niedostateczne finansowanie z budżetu samorządów lokalnych – szczebla wojewódzkiego, powiatowego i gminnego - zadań dotyczących prac konserwatorskich i restauratorskich przy zabytkach ;
- Brak – lub niedostateczne finansowanie ze źródeł zewnętrznych, zwłaszcza z budżetu państwa – zadań dotyczących prac konserwatorskich i restauratorskich przy zabytkach;
- Prymat działań inwestycyjnych nad działaniami opiekuńczymi nad dziedzictwem kulturowym.

Program Opieki nad Zabytkami Województwa Zachodniopomorskiego powinien stać się podstawą określania polityki w zakresie ochrony i opieki nad zabytkami dla samorządów lokalnych.

Cele Wojewódzkiego Programu Opieki nad Zabytkami na lata 2013-2017 dla Województwa Zachodniopomorskiego to:

- I. Utrzymanie zabytków budujących krajobraz kulturowy województwa zachodniopomorskiego
- II. Funkcjonowanie zabytków w procesie aktywizacji ekonomicznej i społecznej województwa
- III. Kształtowanie świadomości regionalnej w oparciu o dziedzictwo kulturowe i potrzebę jego zachowania dla przyszłych pokoleń

Dla wyznaczonych celów perspektywicznych określono cele operacyjne. Do poszczególnych celów operacyjnych przyporządkowano określone zadania szczegółowe.

W celu perspektywicznym I „Utrzymanie zabytków budujących krajobraz kulturowy województwa zachodniopomorskiego”; wskazano na konieczność uzupełnienia strategii o randze wojewódzkiej o cele strategiczne, kierunkowe i działania jednoznacznie ukierunkowane na ochronę dziedzictwa kulturowego (analogicznie do ochrony dziedzictwa przyrodniczego) oraz uwzględnienia zapisów WPOnZ 2013-2017. Odnosi się to do m.in. Strategii Rozwoju Województwa Zachodniopomorskiego do 2020 roku; Regionalnego Programu Operacyjnego WZ; Strategii Rozwoju Turystyki WZ; dokumentach planistycznych dotyczących gospodarki przestrzennej oraz wspierania i monitorowanie procesu opracowywania i wdrażania powiatowych i gminnych programów opieki nad zabytkami i gminnych ewidencji zabytków.

Kolejny cel operacyjny to „integracja ochrony dziedzictwa, krajobrazu kulturowego i ochrony przyrody”, a zadania to np.:

- wzmocnienie ochrony i wykorzystanie potencjału dziedzictwa przez budowę systemu ochrony krajobrazu kulturowego w formie parków kulturowych i obszarów kulturowo-krajobrazowych¹⁴. Wśród *działań* zapisano w WPOnZ „współdziałanie z lokalnymi samorządami w zakresie przygotowania i dofinansowywania opracowań studialnych i projektowych stanowiących podstawę merytoryczną do utworzenia parków kulturowych;
- opracowanie Wojewódzkiego Programu Ochrony Zabytkowej Zieleni w tym Zabytkowych Parków, Cmentarzy i Alei Przydrożnych.

Cel operacyjny „poprawa materialnego stanu zasobu dziedzictwa kulturowego” wskazuje m.in. na następujące zadania:

- opracowanie Wojewódzkiego Programu Ochrony Drewnianego Budownictwa Ryglowego i powołanie skansenu lub parku etnograficznego;
- opracowanie Wojewódzkiego Programu Ochrony Zabytkowych Zespołów Dworsko-Parkowo-Folwarcznych
- zabezpieczenie obiektów zabytkowych przed pożarem, zniszczeniem i kradzieżą;
- promocja prawidłowej konserwacji i rewaloryzacji zabytków zgodnie z zasadami konserwatorskimi;
- wspieranie właścicieli i użytkowników zabytków w prowadzeniu prawidłowej opieki nad zabytkami.

Cel operacyjny „decentralizacja zadań ochrony i opieki nad zabytkami” to m.in.:

- wspieranie działań na rzecz budowy samorządowego systemu służb ochrony zabytków – gminnego i powiatowego (w tym poprzez organizacje szkoleń dla urzędników samorządowych; udostępnianie baz danych etc.)

Cel perspektywiczny II „Funkcjonowanie zabytków w procesie aktywizacji ekonomicznej i społecznej województwa” zawiera cztery cele operacyjne, z czego dwa dotyczą form finansowania zadań związanych z ochroną zabytków i opieką nad zabytkami – z budżetu województwa i z funduszy strukturalnych i zewnętrznych będących w dyspozycji województwa.

Cel operacyjny „zwiększanie roli zabytków w rozwoju turystyki i przedsiębiorczości” wskazuje na zadania:

---

¹⁴ porównaj s.16 i dalsze niniejszego Programu opieki (...); dotyczące Planu zagospodarowania przestrzennego woj. zachodniopomorskiego z 2010 r.

- rozbudowa wojewódzkiego samorządowego systemu/portalu informacji o zabytki województwa zachodniopomorskiego dostępne turystycznie;
- rozwój tematycznych szlaków turystycznych (pieszych, rowerowych, wodnych, samochodowych, kolejowych, konnych) promujących dziedzictwo kulturowe regionu (w oparciu o wydarzenia historyczne, zespoły zabytków);
- zagospodarowanie na cele turystyczne obiektów zabytkowych;
- budowa i promocja produktów turystycznych i kulinarnych w oparciu o zasób dziedzictwa kulturowego (w tym niematerialnego).

Cel perspektywiczny III „Kształtowanie świadomości regionalnej w oparciu o dziedzictwo kulturowe i potrzebę jego zachowania dla przyszłych pokoleń” zawiera dwa cele operacyjne: edukacja regionalna i promocja walorów kulturowych regionu.

W edukacji regionalnej wśród zadań zapisano m.in.:

- organizację Europejskich Dni Dziedzictwa na terenie województwa;
- popularyzację wiedzy o historii i zabytkach województwa, w tym o dynastii Gryfitów oraz ochrony i opieki nad zabytkami;
- włączenie problematyki dziedzictwa kulturowego do programów edukacyjnych;
- tworzenie oferty edukacyjnej kierowanej do właścicieli i użytkowników zabytków w zakresie opieki i pozyskiwania funduszy na remonty i adaptacje zabytków;
- promowanie tradycyjnych form i cech regionalnej architektury i budownictwa oraz dawnych rzemiosł i technik budowlanych, ginących zawodów, dziedzictwa niematerialnego;
- popularyzacja wiedzy o dobrach kultury współczesnej, zwłaszcza zawartych w Planie Zagospodarowania Przestrzennego WZ.

W promocji walorów kulturowych regionu:

- wspieranie działalności wydawniczej, wystawienniczej, multimedialnej promującej walory kulturowe regionu – materialne i niematerialne.

WPOnZ 2013-2017 zawiera także zasady wdrażania i monitorowania tej strategii.

- **Strategia Rozwoju Turystyki w województwie zachodniopomorskim do roku 2015** (przyjęta uchwałą Sejmiku Województwa nr XVI/147/2000 z 23.10.2000 r.)

W Strategii Rozwoju Turystyki przyjęto, że dziedzictwo kulturowe jest jednym z głównych generatorów rozwoju turystyki. W SRT określono cele i działania, których realizacja może być także uwzględniona w Programie opieki nad zabytkami Gminy Darłowo.

Takim wspólnymi celami mogą być:

- budowa i rozwój kompleksowych markowych produktów turystycznych wokół typów turystyki” i działanie z nim związane: „Budowa i rozwój produktów markowych turystyki miejskiej i kulturowej”. W tym wypadku na szczególną uwagę zasługuje przedstawiony wyżej **OKK „Kraina w Kratę”**
- rozwój infrastruktury szlaków historycznych i tematycznych (np. Szlak Cysterski, szlak kościołów gminy Darłowo), w tym oznakowanie tras przebiegu oraz atrakcji znajdujących się na szlakach, budowa parkingów i

toalet dla odwiedzających, poprawa dojazdu do atrakcji znajdujących się na szlaku;

- budowa i modernizacja centrów informacji turystycznej;
- renowacja obiektów zabytkowych;
- renowacja zabytkowych parków;
- „Rozwój edukacyjnej i integracyjnej funkcji turystyki w Regionie” w ramach działania - Edukacja dzieci i młodzieży wokół walorów turystycznych Regionu;
- kooperacja w zakresie wspólnego marketingu Regionu w ramach działania: Opracowanie zintegrowanego systemu promocji markowych produktów Województwa;
- usprawnienie systemu informacji turystycznej w ramach działania: Budowa zintegrowanego analogowego i cyfrowego systemu informacji turystycznej;
- kształtowanie środowiska w kontekście rozwoju przestrzeni turystycznej, w ramach działań: - innowacje na rzecz ekorozwoju w turystyce (m.in. wdrażanie inwestycji nawiązujących w technice budowania do tradycji regionalnej - budowa w konstrukcji ryglowej (szachulcowej); - rozwój sieci lądowych szlaków turystycznych - tworzenie projektów liniowych przekraczających obszary administracyjne gmin, powiatów i województwa. W ramach działania dopracowana zostanie infrastruktura istniejących szlaków takich jak: Szlak Hanzeatyckich Kupców, Szlak Cysterski, Szlak Joannitów, Szlak Templariuszy, Europejski Szlak Gotyku Ceglanego, Szlak Solny, Szlak Latarni Morskich, Szlak Pomników Przyrody i in.,

3.4. POLITYKA W ZAKRESIE OPIEKI I OCHRONY NAD ZABYTKAMI W DOKUMENTACH POWIATU SŁAWIEŃSKIEGO (wybór)

Starostwo Powiatowe w Sławnie - jak dotąd - nie opracowało Powiatowego Programu Opieki nad Zabytkami, a co za tym idzie nie posiada skutecznego mechanizmu opieki nad dziedzictwem kulturowym (jakim jest chociażby dofinansowanie remontów obiektów wpisanych do rejestru zabytków zgodnie z art. 77 Ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami z lipca 2003 roku w drodze konkursu).

Strategia Rozwoju Powiatu Sławieńskiego do roku 2015 (uchwała NR XXX/252/2002 z dnia 27 czerwca 2002 r.)

Strategia Rozwoju Powiatu Sławieńskiego jest zapisem najważniejszych kierunków rozwoju powiatu w perspektywie lat 2001-2015. Najbardziej ogólny kierunek działań określa wizja rozwoju. Strategia wskazuje główne obszary problemowe rozwoju gospodarczego, a w ich ramach cele strategiczne, programy operacyjne i zadania. Przy jej tworzeniu uwzględniono dokumenty strategiczne krajowe i wojewódzkie. Opracowanie zawiera m.in. „Historię powiatu” z następującymi konkluzjami:

„Historię powiatu cechuje duża zmienność i przenikanie się różnych wpływów. Skutkuje to pośrednio niedostateczną integracją gmin powiatu a także słabym identyfikowaniem się z nim społeczności lokalnych.

Częste zmiany granic gmin, powiatu i województw w obrębie dzisiejszego powiatu sławieńskiego powodują (...) trudności z identyfikacją na poziomie gminy i województwa.

Dobrym sygnałem dla gospodarki i życia społecznego powiatu jest stosunkowo duża ilość fundacji i stowarzyszeń. Świadczyć to może o tendencji do rozwoju tzw. trzeciego sektora gospodarki.

Wizja rozwoju powiatu sławieńskiego:

„Powiat sławieński w roku 2015:

jest piękną małą ojczyzną, ze swoistym klimatem, z zachowanym krajobrazem przyrodniczym, i zadbanym dziedzictwem kulturowym, ekologiczny, czysty, zielony, ukwiecony”.

Powiatowy System Informacji Turystycznej - podstawowym założeniem programu jest uruchomienie spójnego systemu informacji turystycznej, która będzie mogła docierać do jej odbiorców poprzez sieć punktów informacji turystycznej oraz poprzez Internet.

Uruchomienie systemu wymaga współpracy i współfinansowania ze strony gmin powiatu i gestorów bazy turystycznej. Ze względu na dużą rolę internetu w dystrybucji i pozyskiwaniu informacji proponuje się aby do systemu włączyć organizacje i osoby prywatne, które na swoich stronach www zamieszczają informacje o powiecie sławieńskim i jego atrakcjach.

Tego typu strategię charakteryzują się wg autorów niniejszego Gminnego Programu (...) wysokim poziomem ogólności.

Powiat sławieński dofinansowuje prace przy obiektach wpisanych do rejestru zabytków (na podstawie uchwał):

np. w 2015 roku przyznano kwotę 30 tys. zł parafii rzymskokatolickiej Narodzenia NMP w Sławnie na: „Wykonanie robót budowlanych rewitalizacji kościoła parafialnego p.w. NNMP w Sławnie” – w zakresie substancji budynku poprzez wykonanie robót dekarско-błacharskich i ciesielskich dachu wieży kościoła.

Na stronie [www. starostwa](http://www.starostwa) znajdują się informacje dotyczące, historii starostwa, regionu; informacje o szlakach turystycznych.

4. CHARAKTERYSTYKA KRAJOBRAZU I DZIEDZICTWA KULTUROWEGO GMINY DARŁOWO

4.1. Położenie geograficzne

Gmina wiejska Darłowo (pow. ok. 270 km²) położona jest na północno-wschodnim krańcu województwa zachodniopomorskiego (powiat sławieński), sąsiaduje z gminami: Sławno, Malechowo Postomino, Mielno i Sianów oraz miejską gminą Darłowo. W sensie geograficznym to teren Równiny Słupskiej i Wybrzeża Słowińskiego. Użytki rolne stanowią 58% powierzchni gminy, a lasy 22. Większe rzeki to Wieprza i Grabowa oraz jeziora Bukowo i Kopań. Przez gminę prowadzi droga krajowa nr 37.

4.2. Rys historyczny

Dziedzictwo archeologiczne

W latach 1982-1992 przeprowadzono badania powierzchniowe – Archeologiczne Zdjęcie Polski (AZP), obejmujące systematyczne poszukiwania śladów stanowisk archeologicznych na obszarze całego kraju.

Każde stanowisko stanowi zwarty, oddzielony od innych podobnych wycinek przestrzeni, w obrębie którego występują źródła archeologiczne wraz z otaczającym je kontekstem. Znaleźiska nie posiadają wartości materialnej, stanowią zaś nieocenione źródło do badań i oceny prehistorii. Stąd też niezbędna jest ochrona potencjalnych reliktyw osadniczych przed zniszczeniem.

Dziedzictwo archeologiczne zostało ujęte w równolegle opracowywanej gminnej ewidencji zabytków, zostało także przywołane przy opisie OKK.

Pierwsze ślady osadnictwa na terenie obecnej gminy Darłowo pochodzą z okresu mezolitu, sprzed ok 5100 lat p.n.e. z okolic dzisiejszych Dąbek.

Tło historyczne

Tereny należące do dzisiejszej gminy wiejskiej Darłowo były przez wieki częścią Ziemi Sławieńskiej i ich losy nierozzerwalnie związane były z dziejami księstwa pomorskiego, a potem państwa brandenbursko-pruskiego.

Jednak pierwsze ślady osadnictwa na ziemiach gminy Darłowo datowane są już na okres mezolitu (Dąbki – ok. 5100 p.n.e.)

Na przełomie XII i XIII wieku były położone na terenie Pomorza Sławieńsko - Słupskiego, którego granice na zachodzie przebiegały wzdłuż rzeki Unieści i grzbietu Góry Chełmskiej, a na wschodzie sięgały do rzeki Łeby. Około 1227 znalazły się w obrębie księstwa sławieńskiego. W latach 1235/36 ziemie te zostały opanowane

przez księcia gdańskiego Świętopelka. Część ziemi sławieńskiej, w części obszar dzisiejszej gminy był terenem spornym. Leżała ona w orbicie zainteresowań zarówno książąt zachodniopomorskich jak i biskupów kamieńskich.

Za panowania Świętopelka część obecnej gminy Darłowo, położona na zachód od Grabowej, (słabo zaludniona) w celu umocnienia zachodnich rubieży księstwa, została nadana zakonowi cystersów.

Po śmierci Świętopelka w 1266 roku pozostała część ziemi sławieńskiej na mocy porozumienia Barnima z księciem Rugii, Wisławem II dostała się pod panowanie książąt rugijskich. W 1277 roku została sprzedana przez Wisława margrabiemu brandenburskiemu. W 1283 książę Mściwój ponownie przyłączył ją do Pomorza Gdańskiego, a po jego śmierci w 1294 roku, ziemie te wraz z Pomorzem Sławieńsko - Słupskim objął książę Wielkopolski Przemysław II. Po śmierci Przemysława II przeszło w posiadanie jego następcy księcia kujawskiego Władysława Łokietka. Książę po paru latach został wypędzony z kraju przez króla czeskiego Wacława II, który objął w posiadanie Wielkopolskę i koronował się na króla polskiego. Wraz z Wielkopolską, pod panowanie króla czeskiego przeszło również Pomorze. W 1306 roku margrabiowie brandenburscy, zaatakowali Pomorze Gdańskie; udało im się opanować ziemię sławieńską, a rok później, po na mocy porozumienia Brandenburgii z rodem Święców - ziemia słupska. W zamian za uznanie władzy brandenburskiej Święcowie otrzymali w lenno ziemię darłowską, sławieńską, polanowską, a także dożywotnie sprawowanie urzędów kasztelańskich w Słupsku. Zatem faktyczną władzę na terenie ziemi sławieńskiej sprawowali w tym czasie Święcowie.

W 1316 roku Pomorze Sławieńsko - Słupskie zostało włączone do księstwa wologojskiego - stało się własnością książąt zachodniopomorskich, a ród Święców uznał ich zwierzchnictwo.

W tym czasie na terenie ziemi sławieńskiej, wraz z chrystianizacją została zbudowana sieć parafialna. W końcu XIII i na początku XIV wieku istniało już 7 kościołów, w tym w Bukowie i parafialny w Cisowie z filią w Darłowie. Parafia w Cisowie powstała przypuszczalnie około połowy XIII wieku, po włączeniu ziemi sławieńskiej do księstwa gdańskiego.

Bukowo zostało zasiedlone przez cystersów sprowadzonych z Meklemburgii, z Dargun. Pierwsze nadania książęce miały miejsce w latach 1248 - 1253 i obejmowały Bukowo, Boryszewo, Bobolin, Przystawy, Dąbrowę, Wiekowo (Wiecko), Jeżyce, miejscowość położoną wówczas w pobliżu Głęznowa. Sami cystersi przybyli na te ziemie przypuszczalnie w latach 1260 - 1262. W następnych latach majątek bukowskich cystersów poszerzył się między innymi o Porzecze i Pomiłowo (1268), Głęznowo (1271), pustkowie Wicko, Pięćmiechowo (ob. Dobiesław) i inne. Na początku wieku XIV majątek cysterski obejmował w ziemi sławieńskiej 342 km² i około 25 osad. Cystersi rozwinęli w swoich dobrach uprawę zboża i wytwórstwo sukna. Zakładali nowe wsie lokacyjne na prawie niemieckim np. Domasławice założone w latach 1308 - 1324, a stare osady przenoszono na prawo niemieckie. Na Pomorzu Sławieńskim zdecydowanie dominowała gospodarka naturalna i przeważały osady jedno - lub kilkudworcze.

W tym czasie wschodnia część obszaru obecnej gminy Darłowo stanowiła własność książęca i obejmowała wsie i tereny wsi: Barzowice, Drozdowo, Kopań, Kopiczna, Kowalewice, Palczewice, Stary Jarosław, Sulimice, Wicie.

Cisowo, Krupy, Zielnowo i Żukowo Morskie były własnością miasta Darłowa. Wprowadzając nowe prawo lokacyjne zaczęto przebudowywać ustrój rolny ziemi darłowskiej. Jednak ze względu na słabe tempo osadnictwa na prawie niemieckim i brak osadników główna akcja osiedleńcza odbywała się w ramach prawa zwanego słowiańskim lub pomorskim.

Okolo połowy wieku XIV wiwku doszło do wzmocnienia władzy książąt wołogojskich na ziemi darłowskiej i likwidacji "państwa" Święców. Ostatnia wzmianka o Świewach pochodzi z 1357 roku.

Od 1372 roku tereny dzisiejszej gminy Darłowo wraz z całą wschodnią częścią dzielnicy wołogojskiej, zwanej od tego roku Księstwem Słupskim znalazły się pod panowaniem Bogusława V, a po jego śmierci Bogusława VIII. Po objęciu rządów przez Bogusława X cały obszar Pomorza Zachodniego został zjednoczony i poddany jednej władzy.

W 1523 roku doszło do ponownego podziału kraju na księstwo szczecińskie i wołogojskie. Obszar dzisiejszej gminy Darłowo znalazł się pod wpływami książąt wołogojskich. Podział ten utrzymał się do 1625 roku, to jest do czasów objęcia rządów przez ostatniego księcia z linii Gryfitów - Księcia Bogusława XIV, który zjednoczył Pomorze.

Po śmierci Bogusława XIV, w myśl pomorsko - brandenburskich umów sukcesyjnych Pomorze miało przejść pod panowanie elektora Brandenburskiego. W tym czasie kraj ogarnięty był wojną trzydziestoletnią (1618-1648); Pomorze pozostawało we władaniu Szwedów. Po wojnie zakończonej pokojem westfalskim w 1648 roku, Pomorze zostało podzielone pomiędzy Szwecję i Brandenburgię. Część Pomorza wraz z terenem dzisiejszej gminy Darłowo przeszło pod panowanie Brandenburgii. Postanowienia pokojowe zostały wprowadzone w życie dopiero w 1653 roku. Dla całego Pomorza zaczął się okres zmian w strukturze władzy politycznej i administracyjnej.

Proces zmian zapoczątkowany został już na przełomie XV-XVI wieku. W tym czasie ostatni Gryfici wprowadzili nowe podziały terytorialne. Zniesiono wójtostwa, a w ich miejsce wprowadzono okręgi domenalne (Domeny - Amty). Domeny podlegały bezpośrednio władzy książęcej, a zwierzchność na nich reprezentował urzędnik zwany Amtmanem. Domeny zostały znacznie powiększone po zwycięstwie reformacji i po sekularyzacji majątków klasztornych i kościelnych.

Jedną z największych na Pomorzu Domen była Domena Darłowska. Istniała już od XIV wieku i była jedną z najstarszych na Pomorzu. W jej skład wchodziły pierwotnie dawne dobra Święców powiększone w końcu XV wieku o 3 wsie, uzyskane w drodze wymiany z Piotrem Glasenapp, a należące niegdyś do komturstwa joannitów w Sławnie. Zdecydowane powiększenie domeny nastąpiło po sekularyzacji majątku cystersów w Bukowie Morskich w 1535 roku, a także majątku klasztoru kartuzów darłowskich.

W 1540 roku, w wykazie dochodów było wymienionych 54 wsi domeny, w tym m.in. były wsie, leżące w obrębie dzisiejszej gminy Darłowo: Barzowice, Drozdowo, Kopań, Kopnica, Kowalewice, Palczewice, Stary Jarosław, Sulimice, Wicie jako dawne posiadłości książęce.

W XVI i w XVII w wykazach pojawiają się wsie : Bobolin, Boryszewo, Bukowo, Dąbki, Dobiesław, Domasławice, Gleźnowo, Jeżyce, Pęciszewko, Porzeczce, Słowino, Wiekowice jako wsie pocysterskie. W tym czasie wartość Domeny podniosły również

przyłączone wsie po zakonie kartuzów darłowskich, w tym, należąca do dzisiejszej gminy Darłowo wieś Kowalewiczki.

Domena darłowska w 1628 roku wg rejestru włok podatkowych obejmowała obszar 1865 włok ziemi, podlegających opodatkowaniu. Stanowiła poważny kompleks dóbr ciągnących się szerokim pasem wzdłuż Bałtyku od jeziora Bukowo do jeziora Wicko.

W II połowie XVI wieku nastąpiła intensywne rozbudowa istniejących gospodarstw domeny darłowskiej, co potwierdzają wykazy wysiewów i zbiorów, a także wizytacje. Domena darłowska była domeną typowo rolniczą, dzięki warunkom naturalnym: glebom brunatnym, na glinie ciężkiej, zaliczanych do pszennych, występujących zwłaszcza we wsiach położonych na wschód od rzeki Grabowej.

Wg wykazu dochodów domeny darłowskiej z 1536 roku wynika że istniały 4 folwarki: w Drozdowie, Palczewicach, Bukowie oraz jeden przy klasztorze kartuzów (prawdopodobnie chodziło o Kowalewiczki) Od 1566 roku istniał również folwark w Pęciszewku. W latach 1573 - 74 powstał folwark w Starym Jarosławiu, na przełomie XVI/XVII wieku w Boryszewie, a od 1611 roku rozbudowano w Kowalewiczkach. Folwark w Boryszewie powstał w całości na gruntach wyrugowanych chłopów.

Rozbudowa gospodarki folwarcznej dokonywała się od połowy XVI wieku również w oparciu o ziemie wyrugowanych chłopów: m.in. w Drozdowie - 13 (1543 r), Starym Jarosławiu - 5, Pęciszewku - 6, Dobiesławiu - 6, Gleźnowie - 2. Zdarzały się także przypadki wykupywania ziemi chłopskiej.

Własnością miasta Darłowa pozostawały wsie i tereny otaczające wsie: Krupy, Zielnowo, Cisowo i Żukowo Morskie. Na terenie dzisiejszej gminy nie występowała w tym czasie własność ziemska, szlachecka.

W okresie władzy brandenburskiej, w celu sprawniejszego zarządzania krajem wprowadzono pewne reformy administracyjne. M.in. utworzono dzielnicę darłowsko -sławieńską, w obrębie której znalazły się obszary dzisiejszej gminy Darłowo.

Od 1720 roku Pomorze znalazło się pod panowaniem króla pruskiego, Fryderyka Wilhelma I. W tym czasie przeprowadzono szereg reform mających na celu likwidację dawnych urzędów pomorskich i ujednoczenie systemu administracyjnego w całym kraju. Powołano departamenty, na czele których stały Kamery Wojny i Domen (Kriegs - und Domanenkammer). W 1724 roku Pomorze podzielono na 24 powiaty, na czele których stał, wybierany spośród szlachty landrat, podlegający królowi pruskiemu. Powstały wówczas powiat sławieńsko - polanowski obejmował wójtostwo darłowskie i sławieńskie, a także latyfundium Glasenappów.

W ciągu XVIII wieku usiłowano podnieść ogólną kulturę rolną, zwiększyć produkcję zboża, pszenicy, jęczmienia i ziemniaków, a także zachęcić do polepszenia pogłowia zwierząt hodowlanych. Efekty te widoczne były we wsiach znajdujących się dolinach Wieprzy i Grabowej. Nadwyżki produkcji dostarczano na targi w Sławnie. W tym też czasie przeprowadzono inwestycje melioracyjne w powiecie Sławieńskim, między innymi, obniżono poziom jezior Wicko, uzyskując nowe tereny pod zasiewy i nowe łąki.

Za rządów Fryderyka II rozbudowano system komunikacyjny, zorganizowanej w 1650 roku państwowej stałej łączności pocztowo - transportowej. Pomiedzy Darłowem a Sławniem istniał szlak komunikacyjny konnej poczty kurierskiej. Wiódł

on przez teren wsi Słowino. Powiązania komunikacyjne, kurierskie istniały również z Sianowem, bowiem przez Sianów przebiegał główny pomorski trakt wiodący do Gdańska i dalej do Królewca. Ten trakt kurierski przebiegał między innymi przez wsie Gleźnowo, Bukowo, Dąbki, Bobolin i Żukowo.

Za rządów Fryderyka II wzmożona została akcja kolonizacyjna. Osadników sprowadzano z krajów niemieckich, Szwajcarii, Czech, także Polski. W tym czasie, we wsiach państwowych przeprowadzono akcję uwłaszczeniową, a w 1807 roku zniesiono poddaństwo osobiste chłopów, potwierdzone edyktem z 1811 roku.

Zasadnicze zmiany nastąpiły w 1815 roku, kiedy to przeprowadzono gruntowną zmianę podziału administracyjnego Prus. Było to następstwo klęski w wojnie napoleońskiej oraz koniecznością wprowadzenie nowego ustroju społeczno - politycznego - kapitalizmu. Państwo pruskie zostało podzielone na Prowincje, które składały się z Rejencji, a te z powiatów. Ziemia Darłowska weszła w skład rejencji koszalińskiej, powiatu sławieńskiego.

W ciągu XIX wieku rozwinęły się nowe formy gospodarki kapitalistycznej. Kwitł handel towarami rolniczymi: np. mąką, którą wysyłano do zachodnich dzielnic Rzeszy. Skupowano także masło, bydło, wędliny np. gęsinę. Ważny dla gospodarki był handel drzewem.

Modernizowano dawne szlaki komunikacyjne. W latach 1836 - 37 ulepszono drogę z Darłowa do Karwic, przez Słowino. Parę lat później wybudowano drogę z Darłowa do Sławna poprzez Krupy i Stary Jarosław.

W 1869 roku wybudowano linię kolejową łączącą Koszalin ze Sławnem, przebiegającą m. in. przez Wiekowo, a 15 listopada 1878 roku oddano do użytku linię kolejową Darłowo - Sławno - Korzybie, przebiegającą przez Sińczycę, Nowy i Stary Jarosław.

Rolnictwo powiatu sławieńskiego przy końcu XIX wieku było najbardziej rentowne w całej rejencji. Szczególnie wysoką dochodowość przynosiły ziemie położone między liniami kolejowymi Darłowo - Sławno, Sławno - Słupsk. W obrębie tym leżały Barzowice, Cisowo, Kopań, Sińczyca, Krupy, Stary Jarosław itd. czyli około 1/3 powierzchni obecnej gminy Darłowo.

Od 1836 roku istniało w Sławnie Towarzystwo Rolnicze, od 1837 roku założono filię Pomorskiego Towarzystwa Ekonomicznego. Rozbudowano sieć wiejskich kas oszczędnościowo - pożyczkowych. Prowadzono w większym stopniu prace melioracyjne i regulacyjne. W latach 1848 -1867 zmeliorowano w powiecie ok. 1500 ha, w tym odcinki rzeki Wieprzy. Następne melioracje miały miejsce na przełomie XIX i XX wieku, po poważnych powodziach w 1888 roku, kiedy to wylały wszystkie rzeki na terenie ziemi sławieńskiej.

Prace melioracyjne na rzece Grabowej przeprowadzono w początkach lat 20-tych XX wieku a na Wieprzy w latach 1929 - 32.

W 1928 roku zlikwidowano obszary dworskie i folwarki; połączono je z gminami chłopskimi. Wzrosło wówczas znaczenie gospodarstw o areale od 5 do 20 ha oraz większych o pow. od 20 do 100 ha. W latach 1919 -1932 zbudowano w powiecie Sławieńskim około 653 zagrody osadnicze, w tym część w obrębie dzisiejszej gminy Darłowo. Większość z nich była zakładana na gruntach dawnych majątków i folwarków. Część z nich, zwłaszcza tych, wzniesionych do 1922 roku została zasiedlona przez uciekinierów z terenów Pomorza Gdańskiego i Wielkopolski po zmianach granic, jakie nastąpiły po I wojnie światowej. W tym też czasie

udzielano chłopom tanich kredytów, pomocy materiałowej przy inwestycjach oraz elektryfikowano wsie.

Po zakończeniu II wojny światowej dokonywano kilkakrotnie zmian w układzie administracyjnym Polski, w tym i Pomorza. W marcu 1945 roku na Pomorzu utworzono okręgi i obwody, 7 VII 1945 roku obwód sławieński został włączony do województwa gdańskiego, a od 29 maja 1946 roku do województwa szczecińskiego. W 1948 roku dokonano nowego podziału na gminy i gromady wiejskie. W tym czasie obszar dzisiejszej gminy Darłowo został podzielony na gminę Darłowo i Gminę Dobiesław.

6 lipca 1950 roku cały powiat sławieński wszedł w skład województwa koszalińskiego. W tym też czasie likwidacji uległy gminy wiejskie, a pojawiły się gromadzkie rady narodowe. W 1954 roku istniało w powiecie Sławieńskim 27 gromad, w tym m.in. w Darłowie, Dobiesławiu, Jeżyczkach, Kopnicy, Krupach.

29 września w miejsce gromadzkich rad narodowych powołano urzędy gminne. W tym czasie powstała obecna gmina Darłowo i do dzisiaj jej granice nie zostały zmienione.

28 maja 1975 roku Sejm PRL uchwalił ustawę o dwustopniowym podziale administracyjnym i utworzeniu nowych województw. Gmina Darłowo weszła w skład województwa koszalińskiego.

Po reformie administracyjnej przeprowadzonej w 1999 roku gmina Darłowo weszła w skład powiatu sławieńskiego, województwa zachodniopomorskiego.

4.3. Układy przestrzenne, zabudowa

Układy ruralistyczne występujące na terenie gminy Darłowo – charakteryzują się zróżnicowaniem chronologicznym, typem rozplanowania przestrzennego, wielkością. Na obszarze tej historycznie chłopskiej wsi to element charakterystyczny

Najstarszą i najcenniejszą kategorią w krajobrazie kulturowym są wsie o metryce średniowiecznej XIII – wieczne np. Kopań, Żukowo, Borzyszkowo, Gleźnowo, Słowino, Krupy wymieniane w źródłach jako np. własność zakonu cystersów z Bukowa Morskiego. Wsie XIV-wieczne Stary Jarosław, Zielnowo, Domasławice, Cisowo, Kowalewice. Te najstarsze układy ruralistyczne (owalnice, ulicówki, wsie zaułkowe) pozostały czytelne do czasów współczesnych w tym 16 znajduje się w **wez/gez:**

Barzowice, Boryszewo,, Dobiesław, Cisowo, Domasławice, Jeżyce, Jeżyczki, Kopań, Kopnica, Kowalewice, Krupy, Rusko, Słowino, Stary Jarosław, Porzecze, Sulimice.

Waloryzacja historycznych układów ruralistycznych została zawarta w głównym dokumencie prawa lokalnego jakim jest miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego dla całej gminy Darłowo. Wyróżniono 5 kategorii jednostek architektoniczno-krajobrazowych:

wśród najcenniejszych wsi wymieniono: Barzowice, Cisowo, Kopań, Kopnica, Krupy, Słowino, Stary Jarosław;

jako wyróżniające się (częściowo zdegradowane) zakwalifikowano: Bukowo Morskie, Drozdowo, Kowalewice, Sulimice;

średnie walory krajobrazowe: Bobolin, Boryszewo, Borzyszkowo, Dobiesław, Domasławice, Głęznowo, Głęznówko, Jeżyce, kolonia Jeżyce, Jeżyczki, Kowalewiczki, Nowy Jarosław, Porzeczce, Rusko, Sińczyca, Słowinko, Wiekowice, Zagórzyn, Zielnowo, Zakrzewo, Żukowo Morskie.

Po upływie 10 lat od uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego gminy Darłowo konieczne jest przeprowadzenie weryfikacji tej waloryzacji z uwagi na liczne czynniki dewaloryzujące (patrz opracowywana równoległe gminna ewidencja zabytków).

Zabudowa chłopska

Stan zachowania ryglowej (tradycyjnej) zabudowy na terenie gminy Darłowo jest pochodną uwarunkowań historyczno-społecznych, zmian cywilizacyjnych, ogólnej kondycji gospodarczej obszarów wiejskich, świadomości mieszkańców o wartościach kulturowych, a także naturalnym procesem dekapitalizacji drewnianego budulca – zwłaszcza w nieremontowanych budynkach.

Szczególnie cenne są obiekty wzniesione w technice szkieletowej, będąca przykładem wpływów niemieckich (od średniowiecza) w budownictwie, choć sama technika ryglowa ma korzenie o wiele starsze, znana była np. w starożytnym Rzymie.

W literaturze przedmiotu konstrukcja ta jest przemienne nazywana: słupowo-ramowa, słupowo-ryglowa, ramowa, ryglowa, szachulcowa, murem pruskim. Zabudowa szkieletowa (ryglowa) jest jednym z charakterystycznych elementów w architektonicznym krajobrazie wsi i miasteczek Pomorza.

Podstawę konstrukcyjną stanowi nośny szkielet drewniany, złożony z pionowych – w tym rytmicznie rozmieszczonych – słupów, osadzonych dołem w podwalinie, spiętych od góry oczepem, połączonych 1 lub 2 poziomami rygli (na jednej kondygnacji) oraz wzmocniony ukośnymi, przynaróżnymi zastrzałami, łączącymi oczep-rygle-podwalinę. Połączenia ciesielskie łączono na gniazda, czopy, nakładki (w tym z zamkami) i kołkowane tzw. dyblami. Ściany ustawiano na fundamencie, pierwotnie z kamieni polnych pod narożnikami budynku (sporadycznie pod całą podwaliną), następnie w formie podmurówki z kamienia łamanego lub kamienia i

Natura konstrukcji ścian ryglowych nie stawiała ograniczeń co do długości obiektu, z kolei wysokość ograniczona była wytrzymałością drewna i zastosowanych połączeń ciesielskich, zaś szerokość warunkowała konstrukcja i kąt nachylenia dachu.

Geneza budownictwa szkieletowego na Pomorzu wiąże się z oszczędnością drewna, które wymuszały zarówno względy ekonomiczne (wzrost wartości tego budulca), jak również zarządzenia administracyjne w państwie pruskim, które od połowy XVIII wieku określały zasady budowania, sposoby pozyskiwania budulca, przepisy przeciwpożarowe. Oprócz tego konstrukcja ryglowa, w stosunku do budownictwa drewnianego, miała wiele zalet: pozwalała na umieszczanie w ścianach większej liczby otworów (bez osłabienia ustroju budowlanego), bieżące naprawy zniszczonych części ścian (bez konieczności burzenia całej budowli). Dominującym materiałem wypełniającym pola międzyryglowe (tzw. fachy) był **szachulec**: między belkami umieszczono drewniane kołki, żerdzie (tzw. strychulce), owinięte słomianymi powróżkami, warkoczami (w tym maczanymi w glinie, tzw. brożyny) lub plecionym sznurem słomianym, wylepione z obu stron gliną zmieszaną ze słomą, sieczką, plewami lub wrzosem bądź igliwem. Nazwa szachulec

powszechnie przyjęła się na określenie różnych typów glinianego wypełnienia ścian ryglowych, a także stanowi synonim całości budownictwa szkieletowego; niektórzy wiążą tę nazwę z szachownicową formą ścian.

Ściany ryglowe wypełnione cegłą ceramiczną pojawiły się w nowo wznoszonych budynkach lub stanowiły nowe wypełnienie wcześniejszych ścian szachulcowych. Konstrukcja szkieletowa wypełniona czerwoną cegłą tworzyła tzw. pruski mur, co spowodowało zarówno pejoratywny stosunek do tego typu budynków, jak również ewidentnie wskazuje na kulturowo obcą formę, związaną z osadnictwem niemieckim.

Po 1945 r. doszło do powolnej (aczkolwiek systematycznej i nieodwracalnej) degradacji historycznej zabudowy oraz zmian w krajobrazie kulturowym. Przede wszystkim wyburzono najstarsze (w tym kurne i wąskofrontowe) chałupy, które prezentowały najniższy standard mieszkaniowy, a także stosunkowo zły stan techniczny.

Do czasów współczesnych zachowała się chałupa w zagrodzie nr 26 w Krupach wzniesiona w 1717 r. z czytelnymi nawiązaniem do domu dolnosaskiego. Obiekt został wzniesiony jako wąskofrontowa bezkominowa, kurna chałupa, w okresie wojen napoleońskich działała w niej karczma. To wpisany do rejestru zabytków unikalny na terenie województwa zachodniopomorskiego i kraju, wymagający natychmiastowych prac ratunkowych.

Charakterystyczne dla regionu były zamknięte zagrody czworoboczne, pełnorolne (bauerskie) zwane także frankońskimi (np. zagroda nr 70 w Słwinie). Obecnie w większości niekompletne, z przemurowanymi budynkami gospodarczymi. Element charakterystyczny stanowiły budynki bramno-inwentarskie z inskrypcjami na nadprożach (data budowy, nazwiska właścicieli i budowniczych, czasami sentencja z Biblii). Przez setki lat stanowiły charakterystyczny element w krajobrazie, obecnie zanikające.

Zagrody małorolne i rolniczo-rzemieślnicze najczęściej lokowano w obrębie nawsia lub na obrzeżach wsi. Cenny relikw – chałupa w Słwinie z zachowaną kompletną „czarną kuchnią” to obecnie rozpadająca się ruina.

Część z tych cennych obiektów posiada dokumentację konserwatorską (w tym inwentaryzację) wykonaną na zlecenie Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków i Biura Dokumentacji Zabytków w Szczecinie; wiele znajduje się w **wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków, niewiele wpisano do rejestru zabytków.**

Najszybszej degradacji ulegały budynki gospodarcze, zwłaszcza służące hodowli inwentarza. Stąd liczne przemurowania cegłą ceramiczną lub zastępowanie obiektów ryglowych budynkami ceglanyymi z zachowaniem pierwotnej lokalizacji. Charakterystyczne dla regionu budynki inwentarsko-składowe z wyżką (lub galeryjką) można jeszcze spotkać na obszarze gminy (np. w zagrodach agroturystycznych lub letniskowych).

Należy pamiętać, że powody zanikania rodzimego budownictwa ryglowego, czy jego dewaloryzacja są złożone, podobnie jak dzieje regionu po 1945 roku. Niejednokrotnie w jednej dużej zagrodzie bauerskiej osadzano po 2-3- gospodarzy przybyłych z różnych regionów dawnej Rzeczypospolitej. Często nie potrafili oni porozumieć się co do sposobu użytkowania i remontów zastanej substancji budowlanej. Z kolei budynki ryglowe stanowiły synonim, oficjalnie dyskryminowanego, niemieckiego dorobku kulturowego. W tym czasie również służby konserwatorskie nie wykazywały większego zainteresowania przy dokumentowaniu i ochronie elementów zespołów ruralistycznych¹³. Na wyżej zaznaczone procesy nałożyły się także zmiany cywilizacyjne, będące wyrazem aspiracji wsi do „nowoczesnego stylu życia”, czego dowodem były żywiołowe i szpetne modernizacje tradycyjnej zabudowy, wyburzenia, a także wznoszenie

nowych obiektów o ahistorycznych formach i agresywnych kubaturach. Z czasem proces ten został zahamowany, przede wszystkim z uwagi na brak środków, będących wynikiem pogarszającej się sytuacji gospodarczej kraju, a zwłaszcza obszarów wiejskich. W związku z odchodzeniem (nieopłacalnością) tradycyjnej gospodarki rolnej pojawiły się – często samorzutnie – pomysły na poszukiwanie nowych źródeł dochodu poza rolnictwem, w tym przy wykorzystaniu walorów kulturowych wsi, a w szczególności historycznej zabudowy.

Można też mówić o „budzeniu” świadomości kulturowej mieszkańców, którzy identyfikują się z materialnym dziedzictwem kulturowym tej ziemi, dostrzegają wartości tego zasobu, chcieliby zachować i odpowiednio adaptować zabytkowe budynki do nowych (godziwych) warunków życia, przy wsparciu wszelkich możliwych instytucji – a także wykorzystać je jako nowe lub dodatkowe źródło dochodu.

Architektura sakralna

Na terenie Gminy Darłowo historyczne obiekty sakralne (9 wpisanych do rejestru zabytków) można podzielić na dwie grupy:

- starsze XV-XVI-wieczne – gotyckie i późnogotyckie, niejednokrotnie z bogatym wystrojem (w tym Stary Jarosław, Domasławice, Bukowo Morskie, Cisowo, Barzowice)
- młodsze – neostylowe (neogotyckie) z 2 połowy XIX wieku (np. Słowino, Kowalewice, Jeżyce).

Kościółem o wybitnych walorach zabytkowych, historycznych i naukowych jest bezsprzecznie świątynia gotycka w Krupach. Niewielkie wnętrze zawiera unikatową, najstarszą na Pomorzu Zachodnim, konstrukcję ryglową ścian. Datowana na ok. 1400 rok zachowana jest w obmurowanych od zewnątrz ścianach. Dzięki temu zabezpieczeniu z okresu nowożytnego możemy podziwiać dzisiaj kunszt średniowiecznego cieśli pomorskiego. **Obiekt ten powinien stanowić wizytówkę gminy Darłowo, szczególny produkt markowy, unikat na skalę europejską.**

Zespół zabytków sakralnych należy zaliczyć do charakterystycznego, niezwykle cennego wyróżnika gminy Darłowo.

Mała architektura sakralna

Kapliczki oraz krzyże (przydrożne i kościelne) stanowią autentyczny przejaw ludowej religijności polskiego krajobrazu, a na obszarze Pomorza Zachodniego były i są elementem budowania tożsamości narodowej i religijnej po 1945 roku, po niemal całkowitej wymianie ludności, w obliczu zmian geopolitycznych. Na terenach należących do 1945 roku do Niemiec kapliczek nie było w ogóle. W protestantyzmie nie uznającym kultu maryjnego, ani kultu świętych z tego typu obiektami (kapliczkami) praktycznie nie spotykamy się. Protestanci odrzucają te elementy wiary, które wg nich nie znajdują odzwierciedlenia w Piśmie Świętym.

W tradycji polskiej stanowią one akcenty architektoniczne, wkomponowane w historyczny krajobraz kulturowy, „oswajające” zastane dziedzictwo poprzednich pokoleń i narodów. Z perspektywy czasu można pokusić się o stwierdzenie, że obiekty te są materialnym dowodem adaptacji i integracji lokalnych społeczności na terenach tzw. Ziemi Odzyskanych, wymagającymi włączenia w nurt badań naukowych i dokumentacyjnych. W trakcie terenowych prac badawczych, ewidencyjnych, te właśnie obiekty małej architektury stanowiły szczególnie

wyróżnik w przestrzeni wsi i osad. Na terenie gminy Darłowo mamy także liczne przykłady tej tzw. małej architektury sakralnej, powstałej po 1945 r., z czego 5 kapliczek znajduje się w **wesz/gez** (Głęźnówko, Kowalewice, St. Jarosław, Zakrzewo, Borzyszkowo).

Te obiekty zwane **małą architekturą sakralną** stanowią o dziejach ziemi waleckiej, są świadkami historii i zabytkami o szczególnym znaczeniu.

Cmentarze historyczne

Historyczne świątynie zawsze były otoczone nekropoliami; chociaż dzisiaj niejednokrotnie brak jakichkolwiek śladów sepulkralnych, to należy pamiętać o tym fakcie przy podejmowaniu jakichkolwiek prac budowlanych w otoczeniu świątyni (wszystkie tego typu działania wymagają uzgodnień z WKZ). Od połowy XIX wieku z przyczyn sanitarnych cmentarze wiejskie zaczęto lokować poza zwartą zabudową wsi. Dzisiaj często czytelny pozostaje podział na część historyczną – poewangelicką (zielen wysoka, resztki nagrobków) i współczesną pełniącą rolę cmentarzy komunalnych (np. Słowino). Na terenie gminy w **wesz/gez** ujętych jest 16 cmentarzy przykościelnych, parafialnych (w tym z upamiętnieniami poległych podczas I wojny światowej) oraz cmentarz choleryczny w Żukowie Morskim. W rejestrze zabytków wpisany jest cmentarz żydowski w Rusku oraz cmentarze otaczające rejestrowe kościoły (Krupy, Słowino, Kowalewice, Bukowo Morskie, Barzowice).

Na szczególną uwagę zasługują lapidaria powstające z inicjatywy obecnych i byłych mieszkańców ziemi darłowskiej np. w: Słowinie, Cisowie, Dobiesławiu, Bukowie Morskim.

Zespoły folwarczno-rezydencyjno-parkowe

Ta kategoria historycznej zabudowy – z uwagi na uwarunkowania historyczne – jest najskromniej reprezentowana na terenie gminy Darłowo. Możemy mówić jedynie o pozostałościach po niewielkich zespołach folwarcznych w Boryszewie (z parkiem naturalistycznym), Bukowie Morskim, Pęciszewku i Palczewicach (z parkiem wpisanym do rejestru zabytków).

Zarówno rządówki jak i elementy historycznych kolonii mieszkalnych robotników folwarcznych to dzisiaj obiekty silnie przekształcone, zdewaloryzowane.

Na terenie gminy Darłowo brak przykładów architektury rezydencjonalnej.

Przemysł, technika

Na terenie gminy Darłowo ta kategoria zabytków reprezentowana jest stosunkowo skromnie. W większości są to obiekty związane z koleją (wzniesione z cegły ceramicznej na przełomie XIX i XX wieku); stacje, budynki gospodarcze, ramy np. w:

Nowym Jarosławiu, Sińczycy, Starym Jarosławiu, Wiekowie. Znajdują się one w **wesz/gez**.

Dwa mosty: betonowy w Porzeczcu i dwuprzęsłowy na Wieprzy w Zakrzewie. Pozostałości zagrody młyńskiej (wiatrak typu holender) w Jeżyczkach; kuźnia w Krupach. W Słowinie zachowały się historyczne zabudowania fabryki wędlin i konserw (dom mieszkalny, budynek produkcyjny i wozownia) z początku XX wieku. Gospodarke leśna reprezentuje leśniczówka z budynkami gospodarczymi w Gorzycy.

Na terenie gminy Darłowo - w Kowalewiczkach – znajdował się jedyny w województwie zachodniopomorskim wiatrak paltrak z kompletnym wyposażeniem. Jako obiekt niewpisany do rejestru zabytków(!) został sprzedany osobie prywatnej, rozebrany i wywieziony do województwa pomorskiego, gdzie w najbliższym czasie wzbogaci skansen w Klukach.

Obiekty użyteczności publicznej

Obiekty te to najczęściej szkoły (11) i świetlice wiejskie wzniesione lub rozbudowane - w większości - na początku XX wieku, część z nich z zabudowaniami gospodarczymi. Większość tych obiektów zastała w ostatnich latach zmodernizowana lub utraciła pierwotną funkcję (szkoły w większości są domami mieszkalnymi).

Zachowały się m.in. w: Bobolinie, Cisowie, Dobiesławiu, Kopnicy, Wiekowie, Głęźnowie.

Wyczerpujące informacje dotyczące dziejów i charakterystyki Gminy Darłowo można znaleźć w VI tomie „Historii i kultury ziemi sławieńskiej t. VI Gmina Darłowo” wydanym w 2007 roku przez Fundację „dziedzictwo” ze Sławna.

4.5. ZAGROŻENIA KRAJOBRAZU KULTUROWEGO

Gmina Darłowo to obszar wyjątkowy i cenny na mapie województwa zachodniopomorskiego. Główne **zagrożenia wiejskiego krajobrazu kulturowego** są związane z następującymi czynnikami zaistniałymi po 1945 roku:

- znacznymi ubytkami zabudowy w obrębie pierwotnych układów ruralistycznych; liczne nowe nawarstwienia, szczególnie w ostatnim dziesięcioleciu (dotyczy wszystkich jednostek osadniczych gminy)
- pojedynczych ubytków zagród w obrębie wsi chłopskich i kolonii (dotyczy to wszystkich jednostek osadniczych na terenie gminy Darłowo)
- znacznych ubytków najstarszych obiektów mieszkalnych i gospodarczych, wzniesionych w rodzimej technice ryglowej (chałupy w tym XVIII-wieczne i wczesno XIX-wieczne np. w Słownie, Krupach, Domasławicach, budynki, bramne, inwentarskie, stodoły, piekarniki itp.)
- zastępowanie tradycyjnych elementów tzw. małej architektury wyrobami prefabrykowanymi (np. betonowe ogrodzenia)
- zastępowanie tradycyjnego otoczenia zagród – ogrody i warzywniki – projektami o charakterze miejskim z egzotycznymi, formowanymi roślinami
- dewaloryzującymi modernizacjami historycznej zabudowy ryglowej: zewnątrz docieplenia, zaburzenie historycznej kompozycji elewacji, mimo rygorystycznych i precyzyjnych zapisów w m.p.z.p. Gminy Darłowo z 2005 roku.
- nowe elementy kubaturowe (przybudówki) zaburzające historyczne bryły zabytkowej zabudowy; nowe pokrycia dachów;
- stolarki okienne z PCV, co przy braku odpowiedniej wentylacji wnętrza powoduje zawilgocenie i zagrzybienie;

- brak funkcji dla obiektów związanych z koleją (stacje, budynki gospodarcze,), co skutkuje ich postępującą degradacją
- bogate dziedzictwo kulturowe na terenie gminy Darłowo winno znaleźć pełne odzwierciedlenie w gminnej ewidencji zabytków.

5. OCHRONA DZIEDZICTWA KULTUROWEGO GMINY DARŁOWO USTANOWIENIA PRAWNE

5.1. REJESTR ZABYTEKÓW

Jak wyżej wspomniano (rozdz. 2) formy ochrony krajobrazu kulturowego i zabytków reguluje art. 7 ustawy z 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (wraz z późn. zmianami). Formą ochrony ustanawianą przez wojewódzkiego konserwatora zabytków jest wpisanie obiektu / obszaru do rejestru zabytków.

Rejestr zabytków archeologicznych

Na terenie gm. Darłowo zarejestrowano stanowiska archeologicznych od epoki kamienia do średniowiecza, w tym 5 w strefie WI – pełnej ochrony archeologiczno-konserwatorskiej, z czego 4 wpisane do rejestru zabytków.

Pełną ochroną konserwatorską objęto:

- Dąbki - osada - rejestr
- Dąbki – osada - WI (grodzisko)
- Kopań – grodzisko, ślad osadniczy - rejestr
- Kopań – osada - rejestr
- Porzecze – osada - rejestr

Dziedzictwo archeologiczne stanowi zasób w wojewódzkiej ewidencji zabytków i tym samym wchodzi w skład gminnej ewidencji zabytków.

Podkreślić należy, że ewidencja stanowisk archeologicznych nie jest zbiorem zamkniętym – nadchodzące lata mogą przynieść nowe odkrycia lub negatywna weryfikację obecnie zaewidencjonowanych stanowisk. W niniejszym studium oparto się na stanie wiedzy z października 2015 r.

Wykaz zabytków archeologicznych załącznik nr 3

Rejestr zabytków nieruchomości

W rejestrze zabytków nieruchomości wpisanych jest **23 obiektów i obszarów** z terenu gminy Darłowo (na dn. 31 października 2015 r.). Są to zarówno obiekty i obszary samodzielne (np. parki podworskie, kościoły), jak również obiekty występujące w obrębie zespołów wpisanych do rejestru (np. zagrody wielobudynkowe).

Uwaga!

W wykazie znajdują się także obiekty nie istniejące już fizycznie, lecz nie wykreślone z rejestru (chałupy rybackie w Dąbkach, kościół w Domasławicach).

Rejestr nie jest zbiorem zamkniętym. Wpisy dokonywane są na wniosek właściciela lub z urzędu przez Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków.

Wykaz zabytków nieruchomości - załącznik nr 1

Rejestr zabytków ruchomych.

Zasadniczo można przyjąć, że na terenie Gminy Darłowo największa grupa zabytków ruchomych zachowała się w kościołach.

Jak stwierdzono w części niniejszego opracowania poświęconej budownictwu sakralnemu istniejące na terenie Gminy Darłowo kościoły powstały w dwóch okresach, w XV-XVI wieku jako budowle gotyckie i późnogotyckie, oraz w 2 połowie XIX wieku jako obiekty neostylowe. Wyposażenie tych obiektów tylko w części można wiązać z okresem ich powstania.

Z zabytków o proveniencji średniowiecznej wyróżnia się kilka obiektów, w tym: stanowiąca fragment stali gotycka ścianka szczytowa z kościoła w Dobiesławiu, grupa Ukrzyżowania z kościoła w Krupach, gotycka szafka ścienna, a głównie jej drzwiczki, w kościele w Barzowicach, czy też płyta nagrobna w Bukowie Morskim. Ciekawy zespół obiektów stanowią także średniowieczne kropielnice.

Zasadnicze znaczenie dla ukształtowania się wystroju wnętrz starszej grupy kościołów z terenu gminy Darłowo miał XVII wiek. Powstały wtedy zwarte zespoły wystroju wnętrz, w których skład wchodziły ołtarze, ambony, empory, ławy wraz z przedpiersiami, głównie barokowe, nawiązujące jednak w części jeszcze do form renesansowych, zazwyczaj bogato rzeźbione i polichromowane. W większym lub mniejszym stopniu elementy takiego wystroju zachowały się w Bukowie Morskim, Cisowie, Krupach i Starym Jarosławiu.

Kościoły powstałe w 2 połowie XIX wieku posiadają wystrój z okresu swego powstania. W jego skład wchodziły: ołtarz, ambona, chrzcielnica, empory, prospekt organowy wraz z instrumentem. Wykonywane były zazwyczaj w kolorze materiału, czyli drewna, często z niewielkimi podmalówkami. Tego rodzaju elementy pojawiały się także w starszych kościołach, w miejscu zlikwidowanego starszego wystroju. Ciekawym przykładem wtórnego, dla czasu powstania obiektu, elementem wystroju jest neobarokowy polichromowany strop w kościele w Starym Jarosławiu.

W kościołach Gminy Darłowo zachował się zespół dzwonów od późnogotyckiego dzwonu w Krupach, przez XVII-wieczne dzwony w Barzowicach, po występujące w największej ilości dzwony XIX i XX wieczne.

Zabytkami, często o znacznej wartości artystycznej, są obiekty stanowiące wyposażenie kościołów takie jak świeczniki, lichtarze, monstrancje, krucyfiksy i krzyże ołtarzowe, naczynia liturgiczne, meble itp.

Nie można w tym miejscu zapominać o obiektach stanowiących świadectwo wysokiego poziomu rzemiosła. Za przykład może tu służyć zachowana w kościołach stolarka drzewiana z takimi elementami jak zawiasy, zamki, okucia, wykładki i klamki. Tego typu obiekty zachowały się także w obiektach świeckich, jednakże w znacznie mniejszej ilości i przedstawiają one mniejszą wartość artystyczną.

W większości, głównie dotyczy to poewangelickich cmentarzy, zniknęły z terenu Gminy świadectwa sztuki sepulkralnej. Za chlubny wyjątek może służyć rzeźba pochodząca z pomnika poległych w I wojnie światowej stanowiąca część lapidarium w Słwinie.

Rejestr zabytków ruchomych z terenu Gminy Darłowo jest dostępny w Wojewódzkim Urzędzie Ochrony Zabytków w Szczecinie Delegatura w Koszalinie. W większości są to elementy wyposażenia kościołów (ołtarze, chrzcielnice, kropielnice, świeczniki, ławki, empory, stropy, prospekty organowe).

Do rejestru wpisuje się zabytek ruchomy na podstawie decyzji wydanej przez Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków, ale na wniosek właściciela tego zabytku.

WKZ może wpisać z urzędu zabytek ruchomy do rejestru jeśli istnieje uzasadniona obawa zniszczenia, uszkodzenia lub nielegalnego wywozu za granicę.

5.2. WOJEWÓDZKA EWIDENCJA ZABYTEKÓW

Zgodnie z Rozporządzeniem Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 26 maja 2010 roku, w sprawie prowadzenia rejestru zabytków, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem – Wojewódzki Konserwator Zabytków w Szczecinie opracował „wykaz zabytków nieruchomych z terenu gminy Darłowo ujętych w Wojewódzkiej Ewidencji Zabytków”, które przekazał Wójtowi Gminy.

Wykaz obiektów w WEZ zawiera

załącznik nr 2

5.3. INNE

Na obszarze gminy Darłowo nie występują obiekty (obszary):

- wpisane na listę Pomników Historii Prezydenta Rzeczypospolitej
- objęte ochroną konserwatorską jako Park Kulturowy

6. **POLITYKA W ZAKRESIE OPIEKI I OCHRONY NAD ZABYTKAMI W ŚWIETLE DZIAŁAŃ GMINY DARŁOWO (wybór dokumentów)**

Niniejszy Program opieki (...) oraz gminna ewidencja zabytków (ze zaktualizowanym zasobem obiektów wpisanych do rejestru zabytków, pozostających w wojewódzkiej ewidencji zabytków wraz z dziedzictwem archeologicznym stanowią swoistą aktualizację zasobu kulturowego w m.p. z.p. Gminy Darłowo.

- **MIEJSCOWY PLAN ZAGOSPODAROWANIA PRZESTRZENNEGO** (Uchwała NR XXII/282/2005 Rady Gminy Darłowo z dnia 30 czerwca 2005 r.) na całym obszarze Gminy Darłowo z wyłączeniem działek (...)

Gmina Darłowo uchwalając m.p.z.p. dla całego obszaru stworzyła prawną ochronę dla zasobu kulturowego objętego i wymienionego w tym akcie prawa miejscowego. Uchwalenie planu poprzedziło opracowanie *Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego* zawierające szczegółową analizę stanu zachowania zabytków materialnych ich znaczenia dla gminy i całego województwa, ze szczególnym uwzględnieniem rodzimego budownictwa ryglowego.

Studium nie stanowi wprawdzie podstawy do wydawania decyzji o warunkach zabudowy/decyzji lokalizacji celu publicznego, jednak ustala uwarunkowania i kierunki, które powinny być uwzględniane przy realizacji inwestycji, jeżeli zagospodarowanie ma być realizowane na zasadach ładu przestrzennego i zrównoważonego rozwoju. Wobec ustawowego nakazu zgodności studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy i miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego, to należy przyjąć, że warunki i kierunki określone w studium znalazły ustalenie w miejscowym planie.

Zapisy uchwalonego m.p.z.p. są niezwykle precyzyjne i szczegółowe, a ich przestrzeganie winno gwarantować zachowanie dziedzictwa materialnego w doskonałym stanie.

Np. **„zabrania się wykonywania zewnętrznego ocieplania i osłaniania istniejących ścian w konstrukcji ryglowej**; nowa zabudowa mieszkalna i gospodarcza winna być realizowana w typie zabudowy regionalnej; w nowej zabudowie obowiązuje użycie w elewacji frontowej elementu w konstrukcji ryglowej”. Odnośnie zabytków ujętych w ewidencji konserwatorskiej podlegają ochronie w zakresie:

- 1) ograniczenie zmiany gabarytów i wykonywania rozbudowy i nadbudowy,
- 2) zakaz ocieplania po stronie zewnętrznej budynków z elewacjami ryglowymi i z cegły licowej, z elewacjami posiadającymi wystrój sztukatorski, boniowanie, gzymsy i opaski, herby, napisy i inne formy detalu architektonicznego,
- 3) zakaz zamurowywania okien i wymiany stolarki okiennej na nową o innych wymiarach i bez nawiązania do dotychczasowych podziałów okien,

- 4) zakaz zamurowywania drzwi wejściowych i wymiany stolarki drzwi na nowe bez nawiązania do formy tradycyjnej,
- 5) zakaz tynkowania i malowania części elewacji budynku w sposób wyróżniający ją z całości budynku,
- 6) ograniczenie likwidacji wystroju, wybijania otworów bez nawiązania do kompozycji budynku i mocowania reklam zasłaniających wystrój,

Zapisy dotyczące utworzenia PK Krupy i PK Stary Jarosław nie zostały dotąd zrealizowane przez samorząd gminny.

Wizja lokalna w terenie, stanowiąca integralny element opracowywanej równoległe z niniejszym Programem Opieki, **gminnej ewidencji zabytków** – przynosi bardzo niepokojące spostrzeżenia. Mimo uchwalonego prawa lokalnego jakim jest m.p.z.p. następuje drastyczny ubytek historycznej substancji budowlanej, właściciele nagminnie stosują docieplenia zewnętrzne, nadbudowy i niekontrolowane rozbudowy obiektów ewidencyjnych, nowe (ahistoryczne w formie) stolarki, pokrycia dachowe.

Kolejne zmiany w SUIKZP Gminy Darłowo „w zakresie zgodnym z Uchwałą Nr XIII/168/2007 Rady Gminy Darłowo z dnia 19 grudnia 2007 r. zmienionej Uchwałą XV/208/2008 Rady Gminy Darłowo z dnia 19 marca 2008 r. w sprawie przystąpienia do sporządzenia zmiany studium”, **dotyczyły wprowadzenia możliwości lokalizacji, w granicach terenu objętego niniejszą zmianą, elektrowni wiatrowych wraz z towarzyszącą infrastrukturą techniczną.**

Oczywiście wszelkie zmiany m.p.z.p. wymagają uzgodnień zewnętrznych – w wypadku ochrony i opieki nad zabytkami z Wojewódzkim Urzędem Ochrony Zabytków.

➤ **Gminna ewidencja zabytków (GEZ)**

Gminna ewidencja zabytków prowadzona przez samorząd nie jest prawną formą ochrony zabytków. Jednak ze względu na wymóg uwzględniania zabytków ujętych w **GEZ** w studiach i planach zagospodarowania przestrzennego, a także na fakt, że znajdują się w niej obiekty tworzące zasadniczy krajobraz kulturowy gminy, należy podkreślić jej znaczenie.

Ustawa z dnia 18 marca 2010 roku o zmianie ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami oraz o zmianie niektórych innych ustaw¹⁵ wzmacnia znaczenie gminnej ewidencji zabytków w art. 22 ust. 4 otrzymuje brzmienie: „*Wójt (burmistrz, prezydent miasta) prowadzi gminną ewidencję zabytków w formie zbioru kart adresowych zabytków nieruchomych z terenu gminy*”.

W gminnej ewidencji zabytków powinny być ujęte:

- 1) zabytki nieruchome wpisane do rejestru
- 2) inne zabytki nieruchome znajdujące się w wojewódzkiej ewidencji zabytków
- 3) inne zabytki nieruchome wyznaczone przez wójta (burmistrza, prezydenta miasta) w porozumieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków

¹⁵ Niniejszą ustawą zmienia się następujące ustawy: ustawę z dnia 17 czerwca 1960 r. o postępowaniu egzekucyjnym w administracji z późniejszymi zmianami, ustawę z dnia 7 lipca 1994 roku – Prawo budowlane, ustawę z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym

Nowelizacja (z 18 marca 2010 r.) ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, art. 3:

W ustawie z dnia 7 lipca 1994 r. – Prawo budowlane (Dz.U. z 2006 r. Nr 156, poz. 118, z późn. zm.) w art. 39 ust. 3 otrzymuje brzmienie:

„W stosunku do obiektów budowlanych oraz obszarów niewpisanych do rejestru zabytków, a ujętych w gminnej ewidencji zabytków, pozwolenie na budowę lub rozbiórkę obiektu budowlanego wydaje właściwy organ w uzgodnieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków”

Gminna ewidencja zabytków dla gminy Darłowo została opracowana w 2015 roku i stanowi podstawę do aktualizacji Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy Wałcz.

W **GEZ** ujęte są m.in.:

- zabytki architektury: w tym obiekty sakralne, mieszkalne, gospodarcze, techniki i przemysłu
- układy przestrzenne (układy ruralistyczne)
- cmentarze – komunalne, wyznaniowe
- zieleń komponowana – parki, aleje
- zabytki archeologiczne

Gminna Ewidencja Zabytków została sporządzona w formie kart, zawierających m.in. dane adresowe o obiekcie, datowanie, formę ochrony, fotografie, mapę z lokalizacją.

Powyższa ewidencja jest zbiorem otwartym i została opracowana dla ..... obiektów.

➤ **Dotacje na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków**

To zadanie Gmina Darłowo realizowała dofinansowując remonty kościołów na podstawie uchwał Rady Gminy – np. w 2006 roku dofinansowano roboty w kościołach w Krupach i Bukowie Morskim (Uchwała Nr II/9/2006 RG z dnia 6 grudnia 2006 r.).

Wskazane byłoby rozważenie możliwości dofinansowywania prac przy zabytkach wpisanych do rejestru na zasadzie konkursu (np. jak ma to miejsce w gminie Wałcz), co umożliwiłoby wszystkim właścicielom zabytków możliwość starania się o wsparcie finansowe samorządu gminy.

➤ **Biblioteki i świetlice**

Biblioteka w Domasławicach została powołana jako samorządowa instytucja kultury Uchwałą Rady Gminy Darłowo NR XVIII/243/2004 z dnia 22 grudnia 2004 roku. Wówczas też otrzymała statut.

Wśród licznych zadań wyróżnia się coroczny udział GBP w Europejskich Dniach Dziedzictwa.

Sieć świetlic wiejskich (m.in. w Jeżycach, Bobolinie, Palczewicach, Kowalewicach, Cisowie, Zakrzewie) pełni rolę swoistych wiejskich centrów kultury. Stąd wydaje się zasadnym możliwość poszerzenia programów świetlic o działania wpisujące się w ochronę dziedzictwa niematerialnego.

➤ **16.08.2011 r. w Polsce weszła w życie Konwencja UNESCO w sprawie ochrony niematerialnego dziedzictwa kulturowego. (Polska ratyfikowała Konwencję 22.10.2010 r.)**

Narodowy Instytut Dziedzictwa (instytucja MKiDN) opracował Krajową listę niematerialnego dziedzictwa kulturowego w odniesieniu do Konwencji UNESCO z 2003 roku. Opracowanie zawiera informacje ogólne, wytyczne dotyczące składania wniosków o wpis oraz procedury wpisywania elementów dziedzictwa niematerialnego, formularz wniosku zgłoszeniowego, załącznik do wniosku, instrukcje składania wniosku (www.zabytek.pl, www.nid.pl).

Obejmowane ochroną na terenie Polski elementy niematerialnego dziedzictwa kulturowego powinny:

- być żywe, odzwierciedlające zarówno tradycyjne, jak i współczesne praktyki, w których wyraża się tożsamość grup kulturowych;
- mieć charakter (...) włączający, nie służący przypisywaniu wyłączności na określone praktyki danej grupie lecz wzmacnianiu spójności społecznej, podtrzymywanej w różnorodnych przejawach niematerialnego dziedzictwa kulturowego;
- ponieważ niematerialne dziedzictwo jest zakorzenione we wspólnotach, oznacza to, iż może zostać uznane za element tożsamości i tradycji określonych wspólnot tylko i wyłącznie przez nie same i za ich zgodą;
- elementy wpisane na krajową listę niematerialnego dziedzictwa kulturowego mogą być następnie wpisane na listę reprezentatywną niematerialnego dziedzictwa ludzkości - prowadzoną przez UNESCO.

Dziedzictwo niematerialne to m.in.:

- tradycje i przekazy ustne (np. bajki, przysłowia, pieśni, oracje, opowieści wspomnieniowe i wierzeniowe, historie, przemowy, lamentsy pogrzebowe, zawołania pasterskie i handlowe), w tym w języku jako nośniku niematerialnego dziedzictwa kulturowego;
- sztuki widowiskowe i tradycje muzyczne (np. tradycje wokalne, instrumentalne i taneczne; widowiska religijne, karnawałowe i doroczne);
- praktyki społeczno-kulturowe (np. zwyczaje, rytuały i obrzędy doroczne, sytuacyjne i rodzinne: chrzciny, wesela, pogrzeby; ceremonie lokalne i środowiskowe; zwyczaje odpustowe i pielgrzymki; gry i zabawy; folklor dziecięcy; sposoby świętowania; praktyki służące nawiązywaniu kontaktów międzyludzkich (...));
- wiedza i praktyka dotycząca przyrody i wszechświata (np. tradycyjne wyobrażenia o wszechświecie; meteorologia ludowa, tradycyjne sposoby gospodarowania, tradycyjne sposoby leczenia; zamawiania: miłosne, medyczne);
- wiedza i umiejętności związane z rzemiosłem tradycyjnym.

Krajowa lista niematerialnego dziedzictwa kulturowego jest prowadzona przez Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego. Wpis dokonywany jest na wniosek:

grup, wspólnot oraz organizacji pozarządowych. W uzasadnionych przypadkach, tj. jeżeli dany element dziedzictwa niematerialnego kultywowany jest jedynie przez pojedyncze osoby, również na wniosek jednostek.

Bogata historia ziemi darłowskiej, z licznie zachowanymi zabytkami materialnymi ma stosowny potencjał do budowy produktu markowego w oparciu o wielokulturowość (z uwzględnieniem zmian geopolitycznych po 1945 roku).

Stanowisko ds. ochrony i opieki nad zabytkami

W strukturach Urzędu Gminy Darłowo nie utworzono dotychczas odrębnego stanowiska dotyczącego opieki nad dziedzictwem kulturowym

Inne działania Gminy Darłowo

Gmina Darłowo jest członkiem Środkowopomorskiej Grupy Działania (w ramach Lokalnej Strategii Rozwoju) przygotowującej się do realizacji Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich 2014-2020. Wśród zadań wymienia się wspieranie rozwoju gospodarczego obszaru objętego LSR, w tym m.in.:

- rozwój produktów regionalnych, turystyki, przedsiębiorczości, zasobów ludzkich, społeczeństwa obywatelskiego i informacyjnego,
- poprawę estetyki miejscowości na obszarze działania LGD i bezpieczeństwa mieszkańców,
- edukację estetyczną i artystyczną mieszkańców, aktywizację gospodarczą i zawodową,
- przeciwdziałanie wykluczeniu społecznemu i patologiom społecznym, propagowanie zdrowego trybu życia oraz zachowanie dziedzictwa kulturowego na obszarze działania.
- wspieranie rozwoju kultury i sztuki oraz ochrona dziedzictwa kulturowego

7. OCENA STANU ZACHOWANIA I FUNKCJONOWANIA DZIEDZICTWA KULTUROWEGO GMINY DARŁOWO

Analiza stanu zachowania i funkcjonowania w obiegu społecznym poszczególnych elementów dziedzictwa kulturowego Gminy Darłowo pozwala na zestawienie zjawisk pozytywnych i negatywnych oraz wskazanie perspektyw.

7.1. MOCNE STRONY

- Cenny i zróżnicowany zasób dziedzictwa kulturowego o walorach lokalnych i ponadlokalnych (w tym obiekty wpisane do rejestru zabytków), **OKK „Kraina w kratę, OKK „Dolina Grabowej”, OKK „Pas nadmorski”**;
- bogate dziedzictwo archeologiczne;
- zachowane historyczne układy ruralistyczne w tym średniowieczne (XIII-XIV wieczne);
- zróżnicowana pod względem chronologicznym architektura sakralna z unikatowym XIV wiecznym kościołem w Krupach;
- dziedzictwo Cystersów;
- zabudowa zagrodowa (chłopska) XVIII-XIX-XX-wieczna wzniesiona w rodzimej technice ryglowej;
- historyczne nekropolie, mała architektura sakralna, lapidaria;
- dziedzictwo wybitnego artysty ziemi darłowskiej i sławieńskiej Wilhelma Grossa (lapidarium w Słwinie);
- działalność Gminnej Biblioteki Publicznej w Domasławicach (samorządowa instytucja kultury) i świetlic wiejskich
- m.p.z.p. uchwalony dla całej gminy Darłowo
- opracowanie gminnej ewidencji zabytków (**GEZ**)
- uwzględnienie ochrony dziedzictwa kulturowego w dokumentach strategicznych uchwalonych przez Radę Gminy
- Przynależność Gminy Darłowo do Środkowopomorskiej Grupy Działania

7.2. SŁABE STRONY

- trudności z kontrolą realizacji zapisów m.p.z.p.:
- nie powołano dotąd Parków Kulturowych w Krupach i Starym Jarosławiu
- liczba farm wiatrowych negatywnie wpływająca na stan krajobrazu kulturowego gminy
- zły lub pogarszający się stan techniczny większości tradycyjnej, historycznej zabudowy wiejskiej w konstrukcji ryglowej oraz murowanej
- dewaloryzujące remonty przy użyciu niewłaściwych materiałów (np. panele zewnętrzne lub styropian); niewłaściwe pokrycia dachowe, zniszczenia elementów historycznego wystroju elewacji; krzykliwa kolorystyka elewacji itp.
- niewystarczające zabezpieczenie przeciwpożarowe i antywłamaniowe zabytkowych kościołów

- ilość zabytkowych obiektów na terenach Gminy Darłowo wpisanych do rejestru zabytków nie jest adekwatna do walorów zasobów dziedzictwa kulturowego
- brak stanowiska ds. ochrony dziedzictwa kulturowego w strukturze Urzędu Gminy
- konieczność stałego monitoringu i weryfikacji informacji o zabytkach i dziedzictwie kulturowych umieszczanych na stronie internetowej (np. dziejów sztandarowych zabytków Gminy; szlaków turystycznych)
- niewystarczające wykorzystanie historycznych obiektów w budowaniu zaplecza turystyczno-rekreacyjnego na terenie gminy
- brak wystarczającej promocji wyjątkowego dziedzictwa materialnego gminy (zabudowa chłopska XVIII-XIX-XX-wieczna) poprzez cykliczną konferencję popularno-naukową

7.3. PERSPEKTYWY

Darłowo to gmina wiejska, o bogatym i zróżnicowanym dziedzictwie kulturowym. Aby stworzyć prawidłowy system opieki nad owym zasobem można wskazać następujący tryb postępowania:

- ❖ Wzbogacenie programów funkcjonujących świetlic wiejskich i tworzenie nowych; placówki te mogłyby jednocześnie pełnić rolę izb regionalnych (we współpracy z władzami samorządowymi i np. Muzeum Zamek Książąt Pomorskich w Darłowie, Muzeum w Koszalinie, Skansen w Swołowie)
- ❖ Rozwijanie współpracy z instytucjami kultury jak np. Biuro Dokumentacji Zabytków w Szczecinie, Narodowy Instytut Dziedzictwa OT w Szczecinie, w zakresie prowadzenia warsztatów edukacyjnych dla dzieci i młodzieży szkolnej oraz „wszechnicy” dla dorosłych
- ❖ Propagowanie właściwej rewitalizacji zabytkowych zespołów budownictwa ryglowego w ścisłej współpracy ze służbami konserwatorskimi stanowić będzie realny przyczynek do zachowania i właściwego eksponowania historycznego dziedzictwa gminy.
- ❖ Możliwość wypracowania współpracy w sferze ochrony dziedzictwa kulturowego i opieki nad nim poprzez zawieranie partnerstwa publiczno-publicznego i (lub) publiczno-prywatnego.
- ❖ Coraz większego znaczenia winny nabierać gospodarstwa agroturystyczne (w historycznych zagrodach, a nie typowe hotele na wsi) i rolnictwo ekologiczne, co wiąże się bezpośrednio z ochroną i propagowaniem dziedzictwa kulinarnego (stanowiącego element dziedzictwa niematerialnego).
- ❖ zachowanie i rewaloryzacja historycznych układów wiejskich poprzez realizację zapisów w uchwalonym miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego zasad: utrzymania/ uczytelnienia historycznego układu komunikacyjnego, ulic i placów, ich przekrojów, nawierzchni, historycznych linii rozgraniczających i linii zabudowy, utrzymanie historycznych podziałów parcelacyjnych, zasad lokalizacji zabudowy w obrębie działki, skali i architektury zabudowy,

- ❖ „Rozwój edukacyjnej i integracyjnej funkcji turystyki w Regionie” w ramach działania - Edukacja dzieci i młodzieży wokół walorów turystycznych Regionu.
- ❖ Współdziałanie z organizacjami pozarządowymi (stowarzyszenia, fundacje) stanowi niewątpliwą szansę na promowanie walorów zabytkowych gminy.
- ❖ Powstanie zintegrowanego systemu zarządzania i monitoringu zagospodarowania (m.in. na cele turystyczne) środowiska naturalnego i kulturowego.
- ❖ Stworzenie skutecznego mechanizmu finansowego wspierającego właścicieli zabytków oraz ośrodka (stanowiska w Urzędzie Gminy) doradczego wspierającego merytorycznie wnioskodawców (szkolenia, informatory itp., także we współpracy np. z BDZ).
- ❖ Zagospodarowanie turystyczne dostosowanego do walorów środowiska przyrodniczo-kulturowego, służące rozwojowi i promocji wybranych obszarów w gminie.
- ❖ Utworzenie nowych szlaków turystycznych np. szlak ryglowych zagród, szlak kościołów gminy Darłowo.
- ❖ Zwiększenie nakładów finansowych na wydawnictwa dotyczące historii i jej świadectw na terenie Gminy w tym opracowania monograficzne; stanowiące pomoc merytoryczną dla szkół (wiedza o regionie).
- ❖ Powstanie społeczeństwa świadomego historii Pomorza Zachodniego, ziemi darłowskiej, akceptującego i szanującego dziedzictwo kulturowe, aktywnie włączającego się w działania promujące ochronę dziedzictwa kulturowego o zasięgu ponadregionalnym np. obchodzone corocznie we wrześniu Europejskie Dni Dziedzictwa (lub np. Dni Dziedzictwa Gminy Darłowo).

8. CELE I ZADANIA PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI GMINY DARŁOWO

8.1. CELE PERSPEKTYWICZNE

Przeгляд zasobów dziedzictwa kulturowego oraz zdiagnozowanie stanu zachowania zabytków, przeprowadzone na wstępnym etapie prac nad Gminnym Programem Opieki nad Zabytkami stanowią podstawę formułowania celów i zadań. Ich realizacja powinna doprowadzić do stworzenia wizerunku gminy atrakcyjnej dzięki walorom kulturowym na równi z walorami przyrodniczymi, z potencjałem obszarów do rewitalizacji i obiektów do zagospodarowania.

Niżej wskazano cele perspektywiczne, dalekosiężne, służące osiągnięciu finalnych efektów w trzech podstawowych dziedzinach:

- ❖ poprawie stanu dziedzictwa kulturowego (**cel 1**)
- ❖ funkcjonowaniu zabytków w procesach aktywizacji ekonomicznej i społecznej oraz budowie atrakcyjności i konkurencyjności (**cel 2**),
- ❖ społeczeństwa świadomego walorów historycznych krajobrazów i potrzeby zachowania dziedzictwa kulturowego (**cel 3**).

Osiągnięcie tych celów wymaga wieloletnich, zintegrowanych działań skutkujących zmianami zarówno w sferze materialnej (dotyczącej stanu i zagospodarowania zabytków), jak i mentalnej (zmiany stosunku do zabytku, dobra uznawanego często za kłopotliwe i niezwykle kosztowne w utrzymaniu).

Określone niżej cele należy traktować jako równorzędne. Poprawa stanu dziedzictwa kulturowego nie będzie możliwa bez powstania świadomej potrzeby jego zachowania oraz działań związanych z użytkowaniem zabytków w sposób odpowiedni dla ich walorów. Suma działań powinna powodować aktywizację społeczną, ekonomiczną i podniesienie atrakcyjności regionu.

Cel perspektywiczny 1 – Utrzymanie i wyeksponowanie zachowanych zasobów i struktury krajobrazu kulturowego.

Osiągnięcie tego celu możliwe jest poprzez:

- uwzględnianie problemów ochrony zabytków i opieki nad zabytkami w dokumentach strategicznych gminy,
- zintegrowanie ochrony krajobrazu kulturowego z ochroną przyrody i równowagi ekologicznej,
- określenie obszarów wartościowych pod względem krajobrazowym (kulturowym i przyrodniczym) do zachowania, wyłączenia z lokalizacji inwestycji o negatywnym wpływie na krajobraz (**z uwzględnieniem wytycznych zawartych w planie zagospodarowania przestrzennego województwa zachodniopomorskiego z 2010 r.**),
- poprawę stanu zachowania zabytków,

- rewitalizację obszarów zaniedbanych, zdegradowanych (w tym dziedzictwo archeologiczne, zespoły pofolwarczne, zielen komponowana, historyczne nekropole wiejskie, zabytki techniki),
- budowę zintegrowanego systemu informacji, monitoringu stanu i zarządzania zasobami dziedzictwa kulturowego,
- współpracę czynników społecznych (społeczni opiekunowie zabytków, organizacje pozarządowe, stowarzyszenia, fundacje), samorządowych i rządowych w sprawach dotyczących ochrony krajobrazu kulturowego i naturalnego,
- utworzenie w strukturze Urzędu Gminy stanowiska pracy koordynującego zadania związane z ochroną zabytków i opieką nad zabytkami.

Cel perspektywiczny 2 - Funkcjonowanie dziedzictwa kulturowego w procesach aktywizacji społecznej i ekonomicznej oraz budowie wizerunku gminy

Osiągnięcie tego celu wymaga:

- tworzenia warunków finansowych i organizacyjnych służących zaangażowaniu dziedzictwa kulturowego w aktywizację ekonomiczną i społeczną,
- stworzenie zintegrowanego systemu informacji o finansowaniu ochrony i opieki nad zabytkami, możliwościach pozyskania dotacji ze środków unijnych, państwowych, Gminy Darłowo oraz prawidłowego przygotowania wniosków,
- racjonalne wykorzystanie środków z funduszy unijnych, rządowych, samorządowych, prywatnych na projekty mające za zadanie poprawę kondycji zabytków (konserwację) oraz rewitalizację i aktywizację obszarów i społeczności,
- zagospodarowania zabytkowych (nie tylko wpisanych do rejestru zabytków) budowli na cele kulturalne, turystyczne i inne przy pomocy funduszy prywatnych, gminnych, państwowych i europejskich,
- budowy i promocji produktów turystycznych w oparciu o dziedzictwo kulturowe i zabytki,
- budowy profesjonalnego systemu informacji turystycznej,
- tworzenia miejsc pracy związanych z pracami, zagospodarowaniem i popularyzacją dziedzictwa, szkolenie fachowców - rzemieślników reprezentujących „ginące” zawody,
- wykorzystanie funduszy strukturalnych na zadanie związane z rewitalizacją, aktywizacją społeczną,
- propagowania dobrych przykładów zagospodarowania i użytkowania zabytkowego dziedzictwa kulturowego.

Cel perspektywiczny 3 - budowa świadomych więzi społecznych z dziedzictwem kulturowym i potrzeby jego zachowania

Osiągnięcie celu poprzez:

- organizację wydarzeń kulturalnych, konferencji naukowych, popularno-naukowych pogłębiających wiedzę o dziedzictwie kulturowym, kierowanych do różnych środowisk,

- kształcenie profesjonalnych kadr,
- wspieranie inicjatyw lokalnych i organizacji pozarządowych działających na rzecz popularyzacji wiedzy o zabytkach oraz opieki i ochrony nad zabytkami,
- włączenie problematyki dziedzictwa kulturowego do programów szkolnych, upowszechnianie edukacji nt. historii i dziedzictwa kulturowego, wykorzystanie zabytków gminy w nauczaniu dziejów architektury i budownictwa,
- tworzenie i sieci izb muzealnych/regionalnych (muzea samorządowe, prywatne, izby regionalne).

8.2. CELE PERSPEKTYWICZNE – CELE OPERACYJNE - ZADANIA – PROPOZYCJE ZADAŃ DO REALIZACJI W LATACH 2016 – 2020

- **Programowe cele i zadania podlegają uchwaleniu przez Radę Gminy Darłowo.**
- **Cele perspektywiczne i operacyjne sformułowane poniżej powinny pozostać jako zasady programowe. Zadania mogą być modyfikowane, zależnie od bieżących uwarunkowań.**
- **Z katalogu zadań przedstawionych, jako propozycja do realizacji w 4-leciu (2016-2020) Samorząd powinien wytypować te, które zamierza realizować.**
- **Należy pamiętać, że po dwóch latach od uchwalenia Programu Wójt składa Radzie sprawozdanie z jego realizacji.**

Propozycje zadań do realizacji w lata 2016-2020 na mocy uchwały
Rady GMINY DARŁOWO

CEL PERSPEKTYWICZNY 1. UTRZYMANIE I WYEKSPONOWANIE ZACHOWANYCH ZASOBÓW I STRUKTURY KRAJOBRAZU KULTUROWEGO		
Cele operacyjne	Zadania	Propozycja zadań do realizacji w lata 2016-2020 na mocy uchwały Rady Gminy Darłowo
1. Budowa gminnego systemu ochrony i opieki nad zabytkami oraz kształtowania krajobrazu kulturowego	Prowadzenie i aktualizacja gminnej ewidencji zabytków.	1. Prowadzenie gminnej ewidencji zabytków. 2. Udostępnienie GEZ na stronie www. Urzędu Gminy.
	Aktualizacja Studium Uwarunkowań i Kierunków zagospodarowania przestrzennego.	Aktualizacja SUiKZP w oparciu o Studium Krajobrazowo-Kulturowe i GEZ dla Gminy Darłowo.
	Aktualizacje m.p.z.p. w uzgodnieniu z WKZ.	
	Utrzymanie (i doskonalenie) poziomu wiedzy o zasadach, formach, metodach opieki nad zabytkami i ochrony	Organizacja i udział w szkoleniach związanych z ochroną zabytków i opieką nad nimi (teoria i praktyka),

	zabytków.	w tym współpraca z partnerami zewnętrznymi (BDZ, NID).
2. Budowa zintegrowanego systemu ochrony wartości kulturowych i przyrodniczych	Opracowanie programu zintegrowanej ochrony krajobrazu Gminy Darłowo.	Przygotowanie założeń programu zintegrowanej ochrony krajobrazu Gminy Darłowo - rozpoznanie możliwości dofinansowania programu ze środków zewnętrznych 2014-2020 (np. WFOŚiGW, Urząd Marszałkowski, LSR i inne).
	Budowa szlaków krajobrazowych – ekspozycja walorów kulturowych i przyrodniczych gminy.	Rozpoczęcie przygotowań merytorycznych nad budową : np. szlak „Kościoły Gminy Darłowo” „Szlak ryglowych zagród”
3. Zahamowanie procesów degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania		
	Realizacji zabudowy mieszkalnej i gospodarczej na terenach wiejskich dostosowanej do lokalnych form (zgodnie z uchwalonym m.p.z.p. Gminy Darłowo).	Zorganizowanie konkursu architektonicznego na formy zagospodarowania siedliska i jego zabudowy wzorowane na formach tradycyjnych (np. „Swojska zagroda”) - przeprowadzenie działań <i>public relations</i> promujących wyniki konkursu.
	Promocja dobrych realizacji prac przy zabytkach i obiektach wpisanych do wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków.	Opracowanie regulaminu dorocznej nagrody za opiekę nad zabytkami/ najlepszego użytkownika obiektu zabytkowego /wykonawcy prac przy zabytku/.

CEL PERSPEKTYWICZNY 2. FUNKCJONOWANIE DZIEDZICTWA KULTUROWEGO W PROCESACH AKTYWIZACJI SPOŁECZNEJ I EKONOMICZNEJ		
Cele operacyjne	Zadania	Propozycja zadań do realizacji w lata 2016 - 2020 na mocy uchwały Rady Gminy Darłowo
1. Zwiększenie roli zabytków w rozwoju turystyki i przedsiębiorczości.	Budowa produktu turystycznego:	„Kraina w kratę” (lub np. mutacja lokalna „Darłowska kraina w kratę”)
	Rozbudowa systemu informacji turystycznej	1. Uzupełnienie istniejącego systemu informacji wizualnej - tablice informacyjne dotyczące historii i walorów zabytków według jednolitego wzoru 2. Kontynuacja i rozbudowa publikacji i wydawnictw: - mapa samochodowa obszaru gminy z lokalizacją zabytkowych obiektów, - przewodniki po zabytkach gminy (nie tylko rejestrowych, także ewidencyjnych) 3. Podjęcie/kontynuacja współpracy z organizacjami turystycznym (PTTK, ZROT stowarzyszenia etc.) właścicielami zabytków, zabytkoznawcami, w zakresie budowy nowych szlaków tematycznych – kulturowych: <u>Propozycje powyższe mogą stanowić działanie o charakterze ponadgminnym (woj.zachodniopomorskie i pomorskie)</u>

	Współpraca z organizacjami pozarządowymi w zakresie aktywizacji turystycznej i gospodarczej w oparciu o zabytki gminy	Współpraca z organizacjami pozarządowymi w zakresie aktywizacji turystycznej i gospodarczej w oparciu o zabytki gminy
2. Stworzenie warunków finansowych i organizacyjnych do opieki nad dziedzictwem kulturowym	Podniesienie poziomu wiedzy społecznej o możliwościach pozyskania i efektywnego wykorzystaniu dotacji z różnych programów	Przygotowanie informatora dla właścicieli zabytków o możliwościach dofinansowań oraz organizacja szkoleń i spotkań w tym zakresie.
CEL PERSPEKTYWICZNY 3. POWSTANIE ŚWIADOMYCH WIĘZI LOKALNYCH SPOŁECZNOŚCI Z DZIEDZICTWEM KULTUROWYM I POTRZEBY JEGO ZACHOWANIA		
1. Budowa świadomych więzi lokalnych społeczności z dziedzictwem kulturowym i potrzeby jego zachowania	Popularyzatorskie działania wizualne: organizowanie (w siedzibie gminy, świetlicach wiejskich, szkołach) wystaw, pokazów n.t. historii regionu, dawnego i dzisiejszego krajobrazu kulturowego, zabytków	Opracowanie i realizacja rocznych programów wystaw n.t. historii regionu, dawnego i dzisiejszego krajobrazu kulturowego, zabytków, poprzez wsparcie własnej instytucji kultury (Gminnej Biblioteki Publicznej w Domasławicach, organizacji pozarządowych, BDZ w Szczecinie, Muzeum w Darłowie, Koszalinie, Słupsku).
	Bieżące uzupełnianie księgozbioru biblioteki o publikacje n.t. historii ziemi darłowskiej i zabytków Pomorza	Rozważenie możliwości zwiększenia środków z budżetu Gminy z przeznaczeniem na uzupełnianie księgozbioru

	Zachodniego i Środkowego.	bibliotek - wykorzystanie możliwości pozyskiwania wydawnictw przygotowanych <i>non profit</i> .
2. Promocja dziedzictwa kulturowego gminy.	Promocja walorów kulturowych wsi darłowskich.	Przygotowanie do wydania serii np. „regionalnych” pocztówek (kościół wiejskie, tradycyjne zagrody, ryglowe i murowane budownictwo, detal architektoniczny etc.).
	Ochrona i promocja niematerialnego dziedzictwa kulturowego w tym dziedzictwa po 1945 r.	1. Podjęcie lub kontynuacja imprez tematycznych organizowanych przez Gminną Bibliotekę Publiczną, świetlice wiejskie 2. Upamiętnienie postaci związanych i regionem, np.: - rody szlacheckie, zakony - postaci zasłużone dla ziemi darłowskiej przed 1945 r. - osobistości zasłużone dla regionu po 1945 r.
	Współpraca ze środowiskami naukowymi – inicjowanie i wspieranie budowy i realizacji programów badawczych nad dziedzictwem kulturowym (archeologicznych, architektonicznych, historycznych).	Podjęcie inicjatywy zorganizowania cyklicznej konferencji np. pod nazwą „Dzieje ziemi darłowskiej” – współpraca np. z Muzeum w Darłowie, Biurem Dokumentacji Zabytków w Szczecinie. Cykl konferencji popularno-naukowych, połączonych z warsztatami, plenerami, konkursami wiedzy o roli dziedzictwa kulturowego w kształtowaniu tożsamości mieszkańców
	Organizacja dorocznych obchodów Europejskich/Zachodniopomorskich Dni Dziedzictwa (lub	Organizacja obchodów Europejskich/Zachodniopomorskich Dni Dziedzictwa na obszarze gminy (we

	np.) na obszarze Gminy	współpracy z BDZ w Szczecinie)
--	------------------------	--------------------------------

9. INSTRUMENTARIUM REALIZACJI PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI

Realizacja programu odbywać się będzie poprzez wskazane zadania na rzecz osiągnięcia priorytetów w nim przyjętych. Dostępne instrumentarium służące realizacji programu wynika z obowiązujących przepisów prawnych oraz opartych na nich działań umocowanych w realiach instrumentów prawno-ekonomicznych i finansów publicznych.

Instrumenty prawne - wynikające z przepisów dotyczących ochrony zabytków, w tym:

- wnioskowanie do wojewódzkiego konserwatora zabytków o wpis do rejestru zabytków obiektów/obszarów z gminnej ewidencji zabytków,
- sporządzanie miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego ustanawiających ochronę i rewaloryzację historycznych obszarów,
- uwzględnianie gminnej ewidencji zabytków i programu opieki nad zabytkami Gminy Darłowo w zmianach Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego i miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego.

Instrumenty finansowe - dotacje, subwencje, dofinansowania, nagrody, zachęty finansowe, zbiórki społeczne, programy uwzględniające finansowanie z funduszy europejskich, państwowych, samorządu województwa, powiatu, gminy i innych.

Instrumenty koordynacji – uwzględnianie dziedzictwa kulturowego w strategii rozwoju społeczno-gospodarczego gminy, planie rozwoju lokalnego, programach rozwoju infrastruktury, programie ochrony środowiska przyrodniczego. Współpraca z ośrodkami naukowymi i akademickimi, współpraca z organizacjami pozarządowymi w zakresie ochrony i opieki nad zabytkami.

Instrumenty kontrolne - monitoring (we współpracy z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków i Powiatowym inspektorem nadzoru budowlanego) stanu zachowania zabytków wpisanych do rejestru i ujętych w gminnej ewidencji zabytków.

Instrumenty społeczne - edukacja w zakresie dziedzictwa kulturowego, profesjonalna informacja, współdziałanie z organizacjami społecznymi. Wzbogacona oferta miejsc pracy i działań prowadzących do przeciwdziałania bezrobociu,

- organizacja seminariów, szkoleń, tematycznych konferencji w zakresie opieki nad dziedzictwem kulturowym. Budowa produktu turystycznego w oparciu o zabytki, tradycyjne techniki budowlane. Finansowanie działań (np. remontowych, promocyjnych) przy zabytkach.

10. KRYTERIA OCENY REALIZACJI GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI

Zgodnie z przepisami ustawy o ochronie zabytków wójt zobowiązany jest do sporządzania co dwa lata sprawozdania z realizacji gminnego programu opieki nad zabytkami i przedstawienia go Radzie Gminy. Wykonanie sprawozdania powinna poprzedzić ocena stopnia realizacji gminnego programu uwzględniająca:

- wykonanie zadań przyjętych do realizacji w okresie czteroletnim obowiązywania gminnego programu opieki nad zabytkami,
- efektywność ich wykonania.
-

Przykładowe kryteria prowadzenia oceny realizacji programu opieki

W ramach priorytetu I: Rewaloryzacja dziedzictwa kulturowego jako element rozwoju społeczno-gospodarczego gminy

- Poziom (w %) wydatków budżetu gminy na ochronę i opiekę nad zabytkami
- Wartość finansowa zrealizowanych kompleksowych programów rewaloryzacji i rewitalizacji oraz liczba (bądź inne mierniki) obiektów poddanych rewaloryzacji w ramach tych programów
- Wartość finansowa wykonanych prac remontowo-konserwatorskich przy zabytkach oraz liczba obiektów poddanych ww. pracom
- Zakres współpracy z organizacjami pozarządowymi
- Inne

W ramach priorytetu II: Ochrona i świadome kształtowanie krajobrazu kulturowego

- Liczba utworzonych parków kulturowych
- Liczba wniosków o wpis do rejestru zabytków obszarów, obiektów i zespołów zabytkowych
- Liczba wniosków o uznanie obiektów i obszarów za pomniki historii
- Zakres współpracy z organizacjami pozarządowymi
- Inne

W ramach priorytetu III: Badanie i dokumentacja dziedzictwa kulturowego oraz promocja i edukacja służąca budowaniu tożsamości

- Liczba opracowanych prac studialnych (studia historyczno-urbanistyczne, studia krajobrazowe, katalogi typów zabudowy regionalnej i detalu architektonicznego)
- Liczba zrealizowanych konkursów, wystaw, działań edukacyjnych na terenie gminy
- Liczba utworzonych szlaków turystycznych, tras rowerowych, konnych, wodnych
- Liczba opracowanych, wydanych wydawnictw (w tym folderów promocyjnych, przewodników)
- Liczba utworzonych, zmodernizowanych elementów infrastruktury służących funkcjonowaniu i rozwojowi turystyki kulturowej

- Liczba osób zwiedzających muzea, skanseny, izby regionalne itp.
- Liczba szkoleń lub liczba pracowników biorących udział w szkoleniach związanych z ochroną dziedzictwa kulturowego
- Inne

11. ŹRÓDŁA FINANSOWANIA GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI

Ochrona zabytków i opieka nad nimi jest ustawowym obowiązkiem państwa, samorządów i właścicieli zabytków. Tak więc do finansowania działań na rzecz utrzymania dziedzictwa kulturowego są zobowiązani wszyscy wymienieni.

Poniżej przedstawiono przykładowe źródła pozyskania środków zewnętrznych i możliwości finansowania ochrony i opieki nad zabytkami na terenie gminy z uwzględnieniem środków publicznych.

Finanse publiczne - budżet państwa i budżety samorządów terytorialnych

Dotacje na ochronę dziedzictwa kulturowego, w tym na prace restauratorskie, konserwatorskie i roboty budowlane, oraz popularyzację zabytków przeznaczane z budżetu państwa i budżetów samorządów lokalnych, mogą być udzielane przez:

- ❖ Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego oraz innych ministrów Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków (w części budżetu państwa w dyspozycji wojewody)
- ❖ Sejmik Województwa Zachodniopomorskiego (UMWZ)
- ❖ Radę Powiatu
- ❖ Radę Gminy

Budżet Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego

Programy Ministra są podstawą ubiegania się o środki na zadania z zakresu kultury realizowane m.in. przez jednostki samorządu terytorialnego, organizacje pozarządowe oraz podmioty gospodarcze i osoby fizyczne.

Rokrocznie MKiDN ogłasza programy, z których do zadań związanych z ochroną i opieką nad zabytkami na terenie Gminy Darłowo można zaliczyć działania w ramach:

- Rozwój infrastruktury kultury
- Edukacja kulturalna i diagnoza kultury
- Dziedzictwo kulturowe - priorytety:
  - Priorytet "Ochrona zabytków"
  - Priorytet " Wspieranie działań muzealnych"
  - Priorytet „Kultura ludowa”
  - „Ochrona zabytków archeologicznych”
- Promesa Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego.

Dotacje na prace restauratorskie, konserwatorskie i roboty budowlane przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków, realizowane są na podstawie ustaw (o ochronie zabytków.., o finansach publicznych..) i aktów wykonawczych do nich (rozporządzeń – np. dotacje na prace konserwatorskie i roboty budowlane...).

Zapisy aktów prawnych określają precyzyjnie katalog prac, które mogą być dofinansowane poprzez udzielenie dotacji celowej - są to prace zmierzające do zabezpieczania, zachowania i utrwalania historycznej substancji zabytku. Ze środków budżetowych nie jest możliwe dofinansowanie prac nie dotyczących substancji zabytkowej i zabezpieczenia funkcjonowania obiektu

Dofinansowanie można uzyskać jedynie na zabytki wpisane do rejestru.

Zasadą ustawową udzielanych dotacji budżetowych jest współfinansowanie prac - dotacja z jednego źródła może być udzielana do wysokości 50% nakładów koniecznych na wykonanie prac.

Fundusz Kościelny¹⁶

Na prace konserwatorskie i budowlane przy budowach sakralnych dodatkowym wsparciem finansowym mogą być środki pochodzące z budżetu państwa zgromadzone w Funduszu Kościelnym, usytuowanym w Ministerstwie Spraw Wewnętrznych i Administracji. Katalog prac objętych dofinansowaniem ograniczony jest do podstawowych prac budowlanych zabezpieczających, nie uwzględnia otoczenia, wystroju wnętrz, zabytków ruchomych będących wyposażeniem świątyni, jednak nie zawiera ograniczenia przedmiotowego: dotyczy wszystkich obiektów sakralnych, także tych, znajdujących się w ewidencji konserwatorskiej. www.mswia.gov.pl

Budżet Województwa Zachodniopomorskiego

Samorząd Województwa Zachodniopomorskiego od 2007 roku wspiera właścicieli obiektów wpisanych do rejestru zabytków ustalając zasady realizacji zadań publicznych w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami pn. „Dotacje celowe na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków, położonym na obszarze województwa zachodniopomorskiego”.

Na podstawie uchwały NR III/39/15 z dnia 27 stycznia 2015 roku wprowadzono zmiany w dotychczasowym regulaminie. W 2015 roku Urząd Marszałkowski przeznaczył na remonty zabytków 1 mln złotych.

Uchwała określiła, iż z budżetu Województwa Zachodniopomorskiego mogą być udzielane dotacje celowe na prace przy zabytku posiadającym istotne znaczenie historyczne, artystyczne lub kulturowe oraz znajdującym się w złym stanie technicznym, znaczenie posiada także kontynuacja prac. Dotacje udzielane są m.in.: na prace remontowo- konserwatorsko-budowlane, zakup materiałów, dokumentacje. Zasady udzielania dotacji, zawarte w ustawie o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, terminy składania wniosków oraz warunki ubiegania się o środki, określone są w ogłoszeniach o konkursach i przyjętym regulaminie (ogłaszane na stronie internetowej Urzędu Marszałkowskiego: www.bip.wzp.pl)

Regionalny Program Operacyjny Województwa Zachodniopomorskiego

¹⁶ do listopada 2015 roku fundusz znajdował się w strukturach Ministerstwa Administracji i Cyfryzacji

Szczegółowy opis priorytetowych na lata 2014 - 2020 (www.bip.wzp.pl) dostarcza informacji dotyczących planowanych źródeł finansowania na zabytki i dziedzictwo kulturowe¹⁷.

IV Priorytet: Naturalne otoczenie człowieka

Działanie: Dziedzictwo kulturowe

Realizacja prac konserwatorskich i restauratorskich, które przez zachowanie historycznej substancji zabytkowej przyczynia się do dostosowania obiektów do celów użytkowych oraz do ich udostępnienia mieszkańcom regionu i turystom. Działanie nakierowane jest na ochronę rodzimego dziedzictwa Pomorza Zachodniego, mającego wysoką wartość historyczną i kulturową, służyć ma zwiększeniu potencjału turystycznego regionu, zwiększeniu miejsc pracy.

Wspierane projekty z zakresu prac konserwatorskich i restauratorskich muszą stanowić element szerszej grupy – zespołu, w których poszczególne elementy łączy idea ochrony i popularyzacji rodzimego dziedzictwa kulturowego Pomorza Zachodniego.

Uprawnienie beneficjenci:

- jednostki samorządu terytorialnego, ich związki i stowarzyszenia oraz podmioty podległe jst;
- instytucje kultury
- organizacje pozarządowe
- kościoły i inne związki wyznaniowe
- przedsiębiorcy
- jednostki sektora finansów publicznych

Punkty informacyjne Funduszy Europejskich

Główny Punkt Informacyjny Funduszy Europejskich w Szczecinie
UMWZ ul. Kuśnierska 12 B, 70-536 Szczecin; gpi@wzp.pl

Lokalny Punkt Informacyjny Funduszy Europejskich w Koszalinie
UMWZ, al. Monte Cassino 2, 75-412 Koszalin; lpi-koszalin@wzp.pl

Budżet Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków (w części budżetu państwa w dyspozycji wojewody)

Dotacje Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków na prace restauratorskie, konserwatorskie i roboty budowlane przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków, realizowane są – podobnie jak dotacje Ministra Kultury - na podstawie ustaw (*o ochronie zabytków.., o finansach publicznych..*) i aktów wykonawczych do nich (rozporządzeń – np. *dotacje na prace konserwatorskie i roboty budowlane...*).

Katalog prac, na jakie można otrzymać dotację, obejmuje nakłady konieczne m.in. na sporządzanie ekspertyz, badań, programu konserwatorskiego, projektów budowlanych, zabezpieczanie obiektu, odnowienie i odtworzenie okładzin, tynków, okien, drzwi, wieżby dachowej, pokrycia dachowego, modernizację instalacji elektrycznej w zabytkach drewnianych, wykonanie izolacji przeciwwilgociowej,

¹⁷ do listopada 2015 roku nie były jeszcze upublicznione szczegółowe regulaminy i nabory w konkursach

zakup materiałów budowlanych, wyeksponowanie oryginalnych elementów parku, wykonanie instalacji przeciwwłamaniowej, przeciwpożarowej i odgromowej.

Zadania publiczne

Popularyzacja i edukacja w zakresie ochrony i opieki nad zabytkami i upowszechnienie wiedzy o zabytkach województwa zachodniopomorskiego realizowane jest przez WKZ, zgodnie z ustawą *o działalności pożytku publicznego i wolontariacie* oraz na podst. *ustawy o ochronie zabytków*. Corocznie ogłaszany jest otwarty konkurs ofert na realizację zadań publicznych przez organizacje pozarządowe i inne podmioty wymienione w ustawie. Zadania publiczne mogą być realizowane w różnych formach, w szczególności poprzez:

- organizowanie festiwali, przeglądów, konkursów, konferencji, seminariów, szkoleń, spotkań, plenerów, warsztatów, kursów, wystaw i innych imprez;
- wydanie niskonakładowych, niekomercyjnych publikacji, periodyków, książek - także z wykorzystaniem innych technik zapisu niż druk, katalogów, druków ulotnych;
- prowadzenie badań naukowych, prac studialnych, opracowanie ekspertyz technicznych;
- innych działań związanych z popularyzacją dziedzictwa kulturowego, jak np. oznakowanie szlaków turystycznych.

Dotacje z budżetu ZWKZ realizowane są w cyklu danego roku budżetowego, adekwatnie do wielkości przyznanych środków finansowych. ZWKZ corocznie ogłasza nabór wniosków w dwóch terminach: do końca lutego dla wniosków na prace planowane do wykonania w danym roku oraz do 30 czerwca na realizację refundacji poniesionych wcześniej (do 3 lat przed złożeniem wniosku) nakładów www.wkz.szczecin.pl

Wojewódzki Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej

W szczególnych projektach, możliwie jest pozyskanie środków z Wojewódzkiego Funduszu Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej, na prace związane z ochroną krajobrazu, utrzymaniem i rewaloryzacją zabytkowych założeń zieleni (np. parków, cmentarzy), a także zabytkowych obiektów budowlanych powiązanych z zielenią. Dotyczy to inwestycji powiązanych np. z edukacją ekologiczną (ścieżki edukacyjno-przyrodnicze) czy ośrodkami dydaktyczno-naukowymi. Wśród kryteriów przyznawania środków nie ma ograniczenia dotyczącego wpisu obiektu czy zespołu do rejestru zabytków.

Budżety samorządów lokalnych – Gmina Darłowo

Działając na podstawie ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami oraz ustawie o samorządzie gminnym, organy stanowiące samorządów lokalnych mają prawo udzielania dotacji na prace restauratorskie, konserwatorskie i roboty budowlane przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków, znajdujących się na swoim terenie. Zasady udzielania w/w dotacji, są określone w podjętych przez rady uchwałach, tworzących prawo lokalne.

Samorząd Gminy DARŁOWO po przeanalizowaniu celów i zadań oraz ustaleniu katalogu zadań do realizacji w czteroletnim okresie obowiązywania Programu Opieki nad Zabytkami Gminy Darłowo na lata 2016-2020 i podjęciu uchwały o przyjęciu Programu, zobowiązuje się jednocześnie do przeznaczenia środków – w miarę możliwości budżetowej - na działania inwestycyjne, organizacyjne, promocyjne wskazywane w Programie.

Załącznik nr 1**Obiekty wpisane do rejestru zabytków woj. zachodniopomorskiego**

Miejscowość	Gmina	Powiat	Obiekt	Numer rejestru	Data	Nr decyzji	Uwagi-dawny numer rejestru
Barzowice	Darłowo	Sławno	kościół św. Franciszka z Asyżu z otoczeniem	726	1954-09-25		37
Bukowo Morskie	Darłowo	Sławno	park dworski	986	1978-02-15	KI.IV-5340/15/78	
Bukowo Morskie	Darłowo	Sławno	kościół polsko-katolicki p.w. NSPJ z otoczeniem	720	1959-11-11		218
Cisowo	Darłowo	Sławno	kościół św. Stanisława Kostki z otoczeniem	719	1955-05-21		67
Dąbki	Darłowo	Sławno	chałupa nr 33	879	1974-01-31	KI.IV.680/6/74	
Dąbki	Darłowo	Sławno	chałupa nr 18	874	1974-01-31	KI.IV.680/1/74	
Dąbki	Darłowo	Sławno	chałupa nr 21	875	1974-01-31	KI.IV.680/2/74	
Dąbki	Darłowo	Sławno	chałupa, chlewik nr 22				
Dąbki	Darłowo	Sławno	/Muzeum Koszalin/	1167	1974-01-31	KI.IV.680/3/74	876
Dąbki	Darłowo	Sławno	chałupa nr 24	878	1974-01-31	KI.IV.680/5/74	
Dobiesław	Darłowo	Sławno	kościół MB Częstochowskiej z otocz.	723	1964-04-25	KI.IV-Oa/26/64	392
Domasławice	Darłowo	Sławno	kościół /nie istnieje/	36	1955-05-25		
Jeżyce	Darłowo	Sławno	kościół MB Ostrobramskiej	728	1998-12-29	OW PSOZ-5340/32/98	1261
Kowalewice	Darłowo	Sławno	kościół NSPJ z otoczeniem	721	1992-12-30	KI.IV-5340/8/92	1217
Krupy	Darłowo	Sławno	zagroda nr 26 (chałupa, bud. bramny)	115	2003-03-12	DZ-4200/28/O/02/2003	
Krupy	Darłowo	Sławno	zagroda nr 28 (dom, piec)	183	2004-11-29	DZ-4200/29/O/02/2004	
Krupy	Darłowo	Sławno	kościół MB Ostrobramskiej z otoczeniem	722	1964-04-27	KI.IV-Oa/36/64	402
Palczewice	Darłowo	Sławno	park dworski	987	1978-02-15	KI.IV-5340/16/78	
Rusko	Darłowo	Sławno	cmentarz żydowski	744	1987-05-04	KI.IV-5340/1/87	1205
Sławino	Darłowo	Sławno	zagroda nr 75/76 + siedl.	204	2005-02-23	DZ-4200/42/O/04/2005	
Sławino	Darłowo	Sławno	kościół Podwyższenia Krzyża Św.	766	1993-06-21	KI.IV-5340/8/93	1238
Sławino	Darłowo	Sławno	dom nr 70 + siedlisko	185	2004-12-07	DZ-4200/38/O/02/2004	
Sławino	Darłowo	Sławno	cmentarz przykościelny	766	1993-06-21	KI.IV-5340/8/93	1238
Stary Jarosław	Darłowo	Sławno	kościół Podwyższenia Krzyża Św.	727	1954-12-04		57

Załącznik nr 2**Obiekty wpisane do wojewódzkiej ewidencji zabytków****Załącznik nr 2 Wykaz zabytków nieruchomości z terenu gm. Darłowo ujętych w Wojewódzkiej Ewidencji Zabytków**

Miejscowość	Gmina	Adres	Obiekt	Nazwa własna	Uwagi
	Darłowo		stanowisko pierścieniowe 12 szt.	relikty Wału Pomorskiego	
Barzowice	Darłowo	zagroda nr 21	dom, budynek bramny, obora - szach./mur.		
Barzowice	Darłowo	Cmentarz przykościelny	pomnik poległych w I wojnie św.		
Barzowice	Darłowo		cmentarz	parafialny	
Barzowice	Darłowo	zagroda nr 47	dom - szach./mur.		
Barzowice	Darłowo		Szkoła		
Barzowice	Darłowo	zagroda nr 14	dom - szach./mur.		
Barzowice	Darłowo	zagroda nr 49	dom, budynek bramny - szach./mur.		
Barzowice	Darłowo	zagroda nr 48	dom, budynek bramny, obora - szach./mur.		
Barzowice	Darłowo	zagroda nr 31	dom, stodoła - szach.		
Barzowice	Darłowo	zagroda nr 7	dom - szach./mur.,		
Barzowice	Darłowo		układ ruralistyczny		strefa "A" w granicach wyznaczonych w mpzp
Barzowice	Darłowo	zagroda nr 20	dom - szach.		
Barzowice	Darłowo	zagroda nr 22	dom - szach./mur.		
Barzowice	Darłowo	zagroda nr 29	dom, budynek bramny, obora, stodoła - szach./mur.		
Barzowice	Darłowo	zagroda nr 36	dom, budynek inwentarski z galeryjka, stodoła - mur., szach.		
Barzowice	Darłowo	zagroda nr 25	dom - szach.		
Barzowice	Darłowo	zagroda nr 40	dom - szach./mur.,		
Barzowice	Darłowo	zagroda nr 35	dom, stodoła - szach., szach./mur.		
Barzowice	Darłowo	zagroda nr 34	dom - szach.		
Barzowice	Darłowo	zagroda nr 32	dom, obora z przejazdem -		

Załącznik nr 2 Wykaz zabytków nieruchomości z terenu gm. Darłowo ujętych w Wojewódzkiej Ewidencji Zabytków

Miejscowość	Gmina	Adres	Obiekt	Nazwa własna	Uwagi
			szach./mur.		
Barzowice	Darłowo	zagroda nr 46	dom - szach.		
Barzowice	Darłowo	zagroda nr 30	dom, obora z galeryjką - szach., szach./mur.		
Bobolin	Darłowo	zagroda nr 3	dom, budynek inwentarski z galeryjką - mur., szach.		
Bobolin	Darłowo	nr 4	d. szkoła - mur.		
Boryszewo	Darłowo	zagroda nr 17	dom, obora		
Boryszewo	Darłowo		układ ruralistyczny		strefa "A" w granicach wyznaczonych w mpzp
Boryszewo	Darłowo	zagroda nr 15	dom, obora z przejazdem - szach., szach./mur.		
Boryszewo	Darłowo	zagroda nr 32	dom inwentarsko-mieszkalny 2-kond. - szach./mur.	d. folwarczna	
Boryszewo	Darłowo	zagroda nr 14	dom - szach./mur.		
Boryszewo	Darłowo		zespół folwarczny		xxx
Boryszewo	Darłowo	zagroda nr 23	dom - szach.		
Boryszewo	Darłowo		park dworski, naturalistyczny		naturalistyczny
Boryszewo	Darłowo	zagroda nr 27	dom, obora/stodoła - drewn., mur./drewn.		
Borzyszkowo	Darłowo		Kapliczka, mur.		
Borzyszkowo	Darłowo	zagroda nr 13	dom - szach./mur.		
Borzyszkowo	Darłowo	zagroda nr 9	dom - szach.		
Bukowo Morskie	Darłowo		spichlerz		
Bukowo Morskie	Darłowo		Plebania nr 8		
Bukowo Morskie	Darłowo	zagroda nr 10	dom - szach.		
Bukowo Morskie	Darłowo		cmentarz	parafialny	
Bukowo Morskie	Darłowo		szkoła		
Bukowo Morskie	Darłowo	cmentarz przykościelny	Pomnik poległych w I wojnie św.		

Załącznik nr 2 Wykaz zabytków nieruchomych z terenu gm. Darłowo ujętych w Wojewódzkiej Ewidencji Zabytków

Miejscowość	Gmina	Adres	Obiekt	Nazwa własna	Uwagi
Bukowo Morskie	Darłowo	Bukowo Morskie 22	zespół folwarczny		xxx
Cisowo	Darłowo	cmentarz przykościelny	Pomnik poległych I w. św.		dz. nr 1/8,obr.2 miasta Darłowo
Cisowo	Darłowo		układ ruralistyczny w granicach wyznaczonych w mpzp (strefa "A")		
Cisowo	Darłowo	zagroda nr 14	dom, stodoła, budynek bramny, bud. inwent.	nr 14	
Cisowo	Darłowo	zagroda nr 18	dom, stodoła, budynek bramny, bud. inwent.		
Cisowo	Darłowo		szkoła i budynek gospodarczy		
Dąbki	Darłowo	ul. Sztormowa nr 4	dom szach./mur.		
Dąbki	Darłowo	ul. Handlowa nr 14 27	dom szach./mur.		
Dąbki	Darłowo	ul. Wydmowa nr 7	zagroda nr 7 (dom, stodoła) szach./mur.		
Dobiesław	Darłowo	zagroda nr 41	dom, bud. bramny, bud. inwent., stodoła		
Dobiesław	Darłowo	zagroda nr 17	dom, bud. inwentarski/młyn	nr 17	
Dobiesław	Darłowo		cmentarz	parafialny	
Dobiesław	Darłowo	zagroda nr 7	dom, bud. inwent., bud. bramny		
Dobiesław	Darłowo	nr 11	d. szkoła		
Dobiesław	Darłowo	zagroda nr 89	dom, obora, stodoła - szach.		
Dobiesław	Darłowo		kaplica cmentarna		neogotyck
Dobiesław	Darłowo	cmentarz przykościelny	pomnik poległych w I w. św.		
Dobiesław	Darłowo		układ ruralistyczny w granicach wyznaczonych w mpzp		
Dobiesław	Darłowo		Zagroda nr 9 (dawna pastorówka, ob.. Plebania)		

Załącznik nr 2 Wykaz zabytków nieruchomości z terenu gm. Darłowo ujętych w Wojewódzkiej Ewidencji Zabytków

Miejscowość	Gmina	Adres	Obiekt	Nazwa własna	Uwagi
Dobiesław	Darłowo	zagroda nr 33	d. szkoła (dom, bud. gosp.)		
Domasławice	Darłowo	zagroda nr 33	dom - szach.		
Domasławice	Darłowo	nr 37	dom - szach.		
Domasławice	Darłowo	zagroda nr 71	dom, stodoła - szach.		
Domasławice	Darłowo	nr 26	chałupa nr 26	nr 12	
Domasławice	Darłowo		układ ruralistyczny w granicach wyznaczonych w mpzp (strefa B)		
Domasławice	Darłowo	nr 1	Dom - szach.		
Domasławice	Darłowo	zagroda nr 6	dom, budynek bramny, stodoła - szach.		
Domasławice	Darłowo	zagroda nr 48	dom, bud. bramny, bud. inwent., stodoła - szach.		
Domasławice	Darłowo	zagroda nr 61	dom, 2 stodoły - szach.		
Domasławice	Darłowo	zagroda nr 67	dom, stodoła, drewnitnia - szach.	leśniczówka	
Domasławice	Darłowo	Zagroda nr 19	obora szach.		
Domasławice	Darłowo	zagroda nr 73	dom, obora, stodoła - szach.		
Domasławice	Darłowo	zagroda nr 16	dom, budynek bramny, obora, stodoła - szach./mur.		
Drozdowo	Darłowo		spichlerz		
Drozdowo	Darłowo		zespół folwarczny (dwór, spichlerz, obora, wieża transf., park)		
Głęźnowo	Darłowo	zagroda nr 19	dom szach.		
Głęźnowo	Darłowo	zagroda nr 6	dom - szach.		
Głęźnowo	Darłowo	nr 9	chałupa	nr 9	
Głęźnowo	Darłowo	zagroda nr 4	chałupa i piwnica, obora	nr 4	
Głęźnowo	Darłowo	nr 29	d. szkoła		
Głęźnowo	Darłowo	zagroda nr 18	dom, obora - szach.		
Głęźnowo	Darłowo	zagroda nr 32	obora z galeryjką szach.		
Głęźnowo	Darłowo	zagroda nr 36	dom - szach.		

Załącznik nr 2 Wykaz zabytków nieruchomości z terenu gm. Darłowo ujętych w Wojewódzkiej Ewidencji Zabytków

Miejscowość	Gmina	Adres	Obiekt	Nazwa własna	Uwagi
Glężnowo	Darłowo	zagroda nr 10	dom - szach.		
Glężnowo	Darłowo	zagroda nr 11	dom - szach.		
Glężnowko	Darłowo	zagroda nr 5	budynek stodołno - inwentarski	nr 5	
Glężnowko	Darłowo		kapliczka		
Gożyca	Darłowo		leśniczówka z budynkami gospodarczymi-mur.		
Jeżyce	Darłowo	zagroda nr 72	dom - szach.		
Jeżyce	Darłowo	zagroda nr 71	dom, stodoła/obora		
Jeżyce	Darłowo	cmentarz przykościelny	pomnik poległych w I w. św.		
Jeżyce	Darłowo	zagroda nr 66	dom stodoła - szach.		
Jeżyce	Darłowo	zagroda nr 65,64	dom, wozownia, stajnia - mur.	siedziba leśnictwa, po 1935 zajazd	
Jeżyce	Darłowo	zagroda nr 49	dom, obora - szach.		
Jeżyce	Darłowo	zagroda nr 48	dom, stodoła/obora - szach.		
Jeżyce	Darłowo		układ ruralistyczny w granicach wyznaczonych w mpzp (strefa B)		
Jeżyce	Darłowo	zagroda nr 5	zagroda	nr 5	
Jeżyce	Darłowo	zagroda nr 35	dom, stodoła, bud. inwent.- szach.drewn.		
Jeżyce	Darłowo	zagroda nr 30	dom, stodoła, bud. inwent.		
Jeżyce	Darłowo	zagroda nr 14	dom - szach.		
Jeżyce	Darłowo		szkoła		
Jeżyce	Darłowo	zagroda nr 45	dom - szach.		
Jeżyce	Darłowo		cmentarz	parafialny	
Jeżyce	Darłowo	zagroda nr 46	dom, stodoła - szach.		
Jeżyce	Darłowo	zagroda nr 37	budynek bramny, stodoła, bud. inwent. - szach.		
Jeżyczki	Darłowo	nr 49	dom	d. szkoła	
Jeżyczki	Darłowo	zagroda nr 11	zagroda - dom, budynek bramny, gospod. - szach.	nr 11	
Jeżyczki	Darłowo		d. kostnica		

Załącznik nr 2 Wykaz zabytków nieruchomych z terenu gm. Darłowo ujętych w Wojewódzkiej Ewidencji Zabytków

Miejscowość	Gmina	Adres	Obiekt	Nazwa własna	Uwagi
Jeżyczki	Darłowo		układ ruralistyczny w granicach wyznaczonych w mpzp (strefa B)		
Jeżyczki	Darłowo	zagroda nr 11	dom, budynek bramny, obórka - szach.		
Jeżyczki	Darłowo	zagroda nr 43	dom, stodoła, obora - szach.		
Jeżyczki	Darłowo	zagroda młyńska nr 51	pozostałości młyna holenderskiego		
Jeżyczki	Darłowo	zagroda nr 59	dom, obora, stodoła - szach.		
Jeżyczki	Darłowo	zagroda nr 68	dom, obora, stodoła, bud. inwent. z galeryjką - szach.		
Jeżyczki	Darłowo	zagroda nr 62	dom -szach.		
Kępka	Darłowo	zagroda nr 1	dom, bud. inwent., piekarnik - szach., mur.		
Kopań	Darłowo	zagroda nr 22	dom, budynek bramny, stajnia/obora- szach.		
Kopań	Darłowo	zagroda nr 26	dom, budynek bramny, budynek inwentarski - mur., szach.		
Kopań	Darłowo		Dom nr 7		szach.
Kopań	Darłowo		układ ruralistyczny w granicach wyznaczonych w mpzp		
Kopań	Darłowo	zagroda nr 24	dom, budynek bramny, obora- szach.		
Kopnica	Darłowo	nr 17	budynek szkoły		
Kopnica	Darłowo	zagroda nr 4	dom, budynek bramny, inwentarski, stodoła/obora - szach./mur.		
Kopnica	Darłowo		układ ruralistyczny - owalnica		
Kopnica	Darłowo	zagroda nr 20	dom, budynek bramny, inwentarski, stodoła - szach.		
Kowalewice	Darłowo	zagroda nr 18	dom, stodoła - szach.		
Kowalewice	Darłowo		układ ruralistyczny -		

Załącznik nr 2 Wykaz zabytków nieruchomości z terenu gm. Darłowo ujętych w Wojewódzkiej Ewidencji Zabytków

Miejscowość	Gmina	Adres	Obiekt	Nazwa własna	Uwagi
			owalnica		
Kowalewice	Darłowo	k. nr 31	kapliczka		
Kowalewice	Darłowo	nr 20	chałupa - szach.	nr 20	
Kowalewice	Darłowo	zagroda nr 24	zagroda - dom, obora, budynek inwentarski, bramny szach./mur./drewn.	nr 24	
Kowalewice	Darłowo		cmentarz	parafialny	
Kowalewice	Darłowo	zagroda nr 16	dom - szach.		
Kowalewice	Darłowo	nr 32	d. szkoła		
Kowalewice	Darłowo	zagroda nr 21	dom, budynek bramny, budynki inwentarskie		
Kowalewice	Darłowo	zagroda nr 19	chałupa - szach./mur.	nr 19	
Kowalewice	Darłowo	zagroda nr 24	dom, obora, budynek inwentarski, budynek bramny - szach./mur.		
Kowalewice	Darłowo	zagroda nr 5	dom - szach.		
Kowalewice	Darłowo		pomnik poległych w I w. św.		
Kowalewice	Darłowo	nr 17	dom - szach.		
Kowalewice	Darłowo	zagroda nr 14	dom, stodoła, obora, piekarnik - szach., mur.		
Kowalewiczki	Darłowo	zagroda nr 5	dom, stodoła - szach.		
Kowalewiczki	Darłowo	zagroda nr 10	dom - szach.		
Krupy	Darłowo	zagroda nr 63	dom, budynek inwentarski z przejazdem, obora		
Krupy	Darłowo	zagroda nr 61	dom, budynek inwentarski - szach.		
Krupy	Darłowo	zagroda nr 44	dom - szach.		
Krupy	Darłowo	zagroda nr 51	dom - szach.		
Krupy	Darłowo	Zagroda nr 36	dom - szach.		
Krupy	Darłowo		cmentarz	parafialny	
Krupy	Darłowo	zagroda nr 39	dom, obora, stodoła - szach./mur., szach.		
Krupy	Darłowo	zagroda nr 57	dom, budynek bramny - szach., mur.		
Krupy	Darłowo	zagroda nr 59	dom, obora, budynek bramny, stodoła - szach./mur.		

Załącznik nr 2 Wykaz zabytków nieruchomości z terenu gm. Darłowo ujętych w Wojewódzkiej Ewidencji Zabytków

Miejscowość	Gmina	Adres	Obiekt	Nazwa własna	Uwagi
Krupy	Darłowo		układ ruralistyczny - owalnica		
Krupy	Darłowo	Zagroda nr 32	dom, stodoła - szach.		
Krupy	Darłowo	zagroda nr 62	dom - szach.		
Krupy	Darłowo	zagroda nr 58	dom, budynek bramny, inwentarski - mur., szach.		
Krupy	Darłowo	nr 55	kuźnia		
Krupy	Darłowo	zagroda nr 20	dom, stodoła, budynek bramny, inwentarski, piekarnik-szach./mur,		
Krupy	Darłowo	zagroda nr 24	dom, budynek bramny, obora, stodoła - zach./mur.		
Krupy	Darłowo	zagroda nr 41	dom, obora/stodoła, obora z przejazdem - szach., mur./szach.		
Krupy	Darłowo	nr 52	dom		
Krupy	Darłowo	zagroda nr 56	dom, stodoła, budynek bramny, inwentarski		
Nowy Jarosław	Darłowo	zagroda nr 19	dom, stodoła, piekarnik - szach., mur.		
Nowy Jarosław	Darłowo	zagroda nr 23	dom, obora/stodoła, chlew, piekarnik-szach., mur.		
Nowy Jarosław	Darłowo	zagroda nr 18	dom, obora/stodoła-szach.- mur./drewn.		
Nowy Jarosław	Darłowo		stacja PKP		
Nowy Kraków	Darłowo		Zagroda nr 3 (Dom, budynek inwent./stodolniany)		szach., d. urząd leśny
Nowy Kraków	Darłowo		Zagroda nr 4 (dom, stodoła)		szach.
Nowy Kraków	Darłowo		Zagroda nr 2 (leśniczówka, budynek gospodarczy)		drewniana konstrukcja zrębowa
Palczewice	Darłowo	nr 1	zespół folwarczny z kolonią czworaków		
Pęciszewko	Darłowo	nr 1	zespół folwarczny z rządcówką, zabudową		

Załącznik nr 2 Wykaz zabytków nieruchomości z terenu gm. Darłowo ujętych w Wojewódzkiej Ewidencji Zabytków

Miejscowość	Gmina	Adres	Obiekt	Nazwa własna	Uwagi
			gospodarczą i kolonią czworaków		
Pęciszewko	Darłowo		park dworski z aleją do rz. Grabowej		
Porzecze	Darłowo	zagroda nr 11	zagroda	nr 11	
Porzecze	Darłowo	nr 20	szkoła z budynkiem gospodarczym-mur., szach./drewn.		
Porzecze	Darłowo	zagroda nr 2	dom, budynek bramno-stodolny, inwentarski-szach., szach./mur.		
Porzecze	Darłowo	zagroda nr 6	dom, budynek bramny z kamieniami młyńskimi-szach.		
Porzecze	Darłowo		most w pn. części wsi - beton		
Porzecze	Darłowo		układ ruralistyczny		
Rusko	Darłowo		układ ruralistyczny - ulicówka		
Rusko	Darłowo	zagroda nr 19	dom - szach		
Sińczyca	Darłowo	nr 5	zespół budynków stacji kolejowej-mur.		
Sińczyca	Darłowo	zagroda nr 1	dom, budynek inwentarski-szach., mur.		
Słowino	Darłowo	zagroda nr 74	chałupa-szach.	nr 74	
Słowino	Darłowo	zagroda nr 52	dom-szach.		
Słowino	Darłowo	zagroda nr 18	stodoła, budynek inwentarski		
Słowino	Darłowo	zagroda nr 34	dom-szach./mur.		
Słowino	Darłowo	nr 22/23	d. fabryka wędlin i konserw -dom, budynek przemysłowy, wozownia-mur.		
Słowino	Darłowo	zagroda nr 40	dom, budynek gospodarczy-szach.		
Słowino	Darłowo	zagroda nr 13	dom - szach./mur.		
Słowino	Darłowo	zagroda nr 55	dom, budynek bramny, budynek inwentarski-szach./mur.		
Słowino	Darłowo	zagroda nr 81	dom-szach.	zagroda młyńska	

Załącznik nr 2 Wykaz zabytków nieruchomości z terenu gm. Darłowo ujętych w Wojewódzkiej Ewidencji Zabytków

Miejscowość	Gmina	Adres	Obiekt	Nazwa własna	Uwagi
Słowino	Darłowo	zagroda nr 83	dom, stodoła, budynek gospodarczy-mur., obora, szach.		
Słowino	Darłowo		układ ruralistyczny - owalnica		
Słowino	Darłowo	zagroda nr 30	dom, stodoła, budynek inwentarski-szach./mur.		
Słowino	Darłowo	zagroda nr 19	zagroda (dom, obora z parnikiem, budynek inwentarsko-stodolny)	nr 19	
Słowino	Darłowo	zagroda nr 24	dom, budynek bramny ze spichlerzem-szach., szach./mur.	nr 24	
Słowino	Darłowo	zagroda nr 67	budynek mieszkalny-szach.	nr 67	
Słowino	Darłowo	zagroda nr 2	chałupa-szach.	nr 2	
Słowino	Darłowo	zagroda nr 12	chałupa-szach.	nr 12	
Słowino	Darłowo	zagroda nr 66	chałupa-szach.	nr 66	
Słowino	Darłowo	zagroda nr 16	dom - szach.		
Słowino	Darłowo	zagroda nr 71	chałupa	nr 71	
Słowino	Darłowo		cmentarz	parafialny	
Słowino	Darłowo	zagroda nr 19	chałupa-szach.	nr 19	
Słowino	Darłowo	zagroda nr 20	dom, stodoła-szach.		
Słowino	Darłowo	zagroda nr 29	chałupa-szach.	nr 29	
Słowino	Darłowo	zagroda nr 15	zagroda (dom, stodoła, obora)	nr 15	
Słowino	Darłowo	zagroda nr 65	dom, stodoła, obora - szach., mur.		
Słowino	Darłowo	zagroda nr 69	dom-szach.		
Słowino	Darłowo	zagroda nr 60	dom - szach.		
Słowino	Darłowo	zagroda nr 39	dom, budynek inwentarski		
Słowino	Darłowo	zagroda nr 17	zagroda-dom, stodoła, budynek inwentarski, obora-szach./mur.	nr 17	
Stary Jarosław	Darłowo	zagroda nr 12	dom - szach.		
Stary Jarosław	Darłowo	zagroda nr 10	dom - szach.		
Stary	Darłowo	zagroda nr 9	dom, budynek		

Załącznik nr 2 Wykaz zabytków nieruchomych z terenu gm. Darłowo ujętych w Wojewódzkiej Ewidencji Zabytków

Miejscowość	Gmina	Adres	Obiekt	Nazwa własna	Uwagi
Jarosław			inwentarski - szach./mur.		
Stary Jarosław	Darłowo	zagroda nr 7	dom, budynek stodołno-bramny - szach/mur.		
Stary Jarosław	Darłowo		układ ruralistyczny-owalnica		
Stary Jarosław	Darłowo	zagroda nr 64	dom, budynek gospodarczy - szach.		
Stary Jarosław	Darłowo	zagroda nr 23	dom - szach./mur.		
Stary Jarosław	Darłowo	zagroda nr 88	dom - szach.		
Stary Jarosław	Darłowo		budynki stacji kolejowej - mur.		
Stary Jarosław	Darłowo	nr 71	szkoła		
Stary Jarosław	Darłowo	zagroda nr 75	dom - szach.		
Stary Jarosław	Darłowo	zagroda nr 11	zagroda - dom, stodoła z galerijką-szach.	nr 11	
Stary Jarosław	Darłowo	k. nr 13/14	kapliczka - mur.		
Stary Jarosław	Darłowo	zagroda nr 79	dom - szach.		
Stary Jarosław	Darłowo	zagroda nr 16	dom, stodoła - szach,		
Stary Jarosław	Darłowo	zagroda nr 52	dom - szach.		
Stary Jarosław	Darłowo	zagroda nr 8	dom - szach.		
Stary Jarosław	Darłowo	zagroda nr 17	dom - szach.		
Stary Jarosław	Darłowo	zagroda nr 56	dom - szach		
Stary Jarosław	Darłowo	zagroda nr 40	zagroda - dom, budynek bramno-inwentarski-szach.	nr 40	
Stary Jarosław	Darłowo		cmentarz	przykościelny	
Stary Jarosław	Darłowo		cmentarz	parafialny	

Załącznik nr 2 Wykaz zabytków nieruchomości z terenu gm. Darłowo ujętych w Wojewódzkiej Ewidencji Zabytków

Miejscowość	Gmina	Adres	Obiekt	Nazwa własna	Uwagi
Stary Jarosław	Darłowo	zagroda nr 73	dom 2-kond. - szach.		
Stary Jarosław	Darłowo	zagroda nr 38	dom, budynek inwentarski, stodoła - szach., mur.		
Stary Jarosław	Darłowo	zagroda nr 37	dom, budynek inwentarski, stodoła - szach., mur., drew.		
Stary Jarosław	Darłowo	zagroda nr 36	dom, budynek bramno-stodolny, inwentarski-szach.		
Stary Jarosław	Darłowo	zagroda nr 25	dom - mur.		
Stary Jarosław	Darłowo	zagroda nr 24	dom - szach.		
Stary Jarosław	Darłowo	zagroda nr 80	dom, stodoła, obora, budynek inwentarski - szach./drewn./mur.		
Stary Jarosław	Darłowo	zagroda nr 76	dom - szach.		
Sulimice	Darłowo	zagroda nr 19	dom - szach.		
Sulimice	Darłowo	zagroda nr 9	dom, budynek inwentarsko-stodolny - mur., szach./mur.		
Sulimice	Darłowo		układ ruralistyczny		
Sulimice	Darłowo	zagroda nr 25	dom, stodoła, budynek inwentarski - szach./mur.		
Sulimice	Darłowo	zagroda nr 17	dom, budynek bramny, inwentarsko-stodolny szach./mur.		
Sulimice	Darłowo	zagroda nr 7	dom - mur.		
Sulimice	Darłowo	zagroda nr 8	dom 2-kondygnacyjny - szach.		
Wicie	Darłowo	ul. Morska 4	dom- szach./mur.		
Wicie	Darłowo	ul. Morska 3	zagroda - dom, stodoła, obora - szach., mur.		
Wicie	Darłowo	ul. Wczasowa 1	dom-szach./mur.		
Wiekowice	Darłowo	zagroda nr 19	dom - szach./mur.		
Wiekowice	Darłowo	nr 85	dom ze stodołą		
Wiekowice	Darłowo	zagroda nr 15	dom 2-kondygn.,		

Załącznik nr 2 Wykaz zabytków nieruchomości z terenu gm. Darłowo ujętych w Wojewódzkiej Ewidencji Zabytków

Miejscowość	Gmina	Adres	Obiekt	Nazwa własna	Uwagi
			stodoła - szach.		
Wiekowice	Darłowo	zagroda nr 13	dom - mur., szach.		
Wiekowice	Darłowo	zagroda nr 10	dom, stodoła, budynek inwentarski - szach.		
Wiekowice	Darłowo	nr 22	d. szkoła		
Wiekowice	Darłowo	zagroda nr 66	dom - mur./szach.		
Wiekowice	Darłowo	zagroda nr 42	dom, stodoła - szach., szach./mur.		
Wiekowice	Darłowo	zagroda nr 62	dom 2-kond., budynek bramny, inwentarski - szach./mur.,		
Wiekowice	Darłowo	zagroda nr 88	dom, stodoła, obora - szach., mur.	d. zajazd	
Wiekowice	Darłowo	zagroda nr 99	dom, stodoła, obora - szach./mur.		
Wiekowice	Darłowo	nr 103	dom mieszkalny dróżnika z budynkiem gospodarczym mur.		
Wiekowice	Darłowo	zagroda nr 72	dom, budynek bramny mur., szach./mur.		
Wiekowice	Darłowo	zagroda nr 9	dom, stodoła, budynek inwentarski - szach., mur.		
Wiekowice	Darłowo	zagroda nr 58	dom 2-kond., budynki inwentarskie - szach./mur., szach.		
Wiekowice	Darłowo	nr 80	dom dróżnika przy torach		
Wiekowice	Darłowo	zagroda nr 27	dom - szach.		
Wiekowo	Darłowo	nr 17	zespół budynków dawnej fabryki płatków ziemniaczanych		
Wiekowo	Darłowo	nr 20	zespół budynków stacji kolejowej z rampą, brukowanym podjazdem		
Zagórzyn	Darłowo	zagroda nr 2	dom - szach./mur.		
Zagórzyn	Darłowo	zagroda nr 12	dom, budynek bramny, inwentarsko/stodolny - szach./mur.		
Zagórzyn	Darłowo	zagroda nr 15	dom - szach.		

Załącznik nr 2 Wykaz zabytków nieruchomych z terenu gm. Darłowo ujętych w Wojewódzkiej Ewidencji Zabytków

Miejscowość	Gmina	Adres	Obiekt	Nazwa własna	Uwagi
Zagórzyn	Darłowo	zagroda nr 20	dom - szach.		
Zakrzewo	Darłowo	k. nr 39	kapliczka		
Zakrzewo	Darłowo	zagroda nr 22	dom, budynki inwentarsko-stodolne (2), stodoła - szach./mur.		
Zakrzewo	Darłowo	zagroda nr 2	dom, obora, stodoła - szach., mur.		
Zakrzewo	Darłowo	zagroda nr 3	dom - szach.		
Zakrzewo	Darłowo	zagroda nr 14	stodoła-obora - szach.		
Zakrzewo	Darłowo	rzeka Wieprza	most 2 - przęsłowy na rzece Wieprzy		
Zakrzewo	Darłowo	zagroda nr 33	dom - szach./mur.		
Zielnowo	Darłowo	zagroda nr 12	dom, budynek bramny - szach., mur.		
Zielnowo	Darłowo	zagroda nr 14	dom - szach./mur.		
Zielnowo	Darłowo	zagroda nr 15	dom - szach.		
Żukowo Morskie	Darłowo		cmentarz	choleryczny	
Żukowo Morskie	Darłowo	zagroda nr 14	dom, budynek bramny - szach., mur.		

Załącznik nr 3**Wykaz stanowisk archeologicznych na obszarze gminy Darłowo****Strefa W.I**

Lp	Miejscowość	Numer obszaru AZP	Numer stanowiska na obszarze AZP	Rodzaj obiektu	Chronologia	Wpis do rejestru zabytków
a	b	c	d	e	f	g
1.	Dąbki	11-22	1	Osada	KPL KPM WŚ	Nr rej. Zabytków: 886/20.01.1975
2.	Dąbki	11-22	2	Osada	Mezolit/Neolit Ertebelle	
3.	Kopań	9-23	1	Grodzisko Ślad osadniczy	WŚ (IX-Xw.) KŁŻ	Nr rej. zabytków: 725/ 25.06.1969
4.	Kopań	9-23	2	Osada	WŚ (IX-XIw.)	Nr rej. zabytków: 726/ 25.06.1969
5.	Porzeczce	10-23	86	Osada Osada Osada Osada	KŁŻ KWlb.-O.Rz. WŚ Ś	Nr rej. zabytków 761/6.08.1968

Strefa W.II

Lp	Miejscowość	Numer obszaru AZP	Numer stanowiska na obszarze AZP	Rodzaj obiektu	Chronologia
a	b	c	d	e	f
1	Barzowice	8-24	21	osada	KŁ
2	Barzowice	8-24	42	osada	WORz.-KWL
3	Barzowice	8-24	43	Cmentarzysko? Punkt osadniczy	KPM-Ha C WŚ
4	Barzowice	8-24	58	Osada	WŚ (X-XI w.)
5	Barzowice	8-24	67	Osada Osada śląd osadniczy śląd osadniczy	KPM – Ha C WŚ Ś EK
6	Barzowice	9-24	51	Osada Ślad osadniczy	WŚ Ś
7	Boryszewo	11-23	67	Osada Ślad osadniczy	WŚ Ś

8	Boryszewo	11-23	76	Cmentarzysko	KPM
9	Bukowo Morskie	11-22	16	Cmentarzysko osada	KPM M? N? WŚ
10	Bukowo Morskie	11-23	86	Punkt osadniczy osada	KPM WŚ
11	Bukowo Morskie	12-23	1	Cmentarzysko	KŁZ
12	Bukowo Morskie	12-23	2	Osada	WŚ
13	Cisowo	9-23	84	Domn. Grodzisko Kościół, cmentarz	WŚ Ś przed 1370 r. i po 1370.
14	Cisowo	9-23	87	osada	WŚ XI-XII w.
15	Dąbki	10-22	1	osada	Mezolit, neolit
16	Dąbki	10-22	2	osada	Mezoli, neolit WŚ
17	Dąbki	10-22	3	Osada Ślad osadnictwa	Mezolit/neolit? WCE
18	Dąbki	10-22	4	osada	Neolit WŚ
19	Dąbki	11-22	4	Osada Ślad osadniczy	M/N, Ertebelle KPM
20	Drozdowo	9-24	64	Osada	KŁŻ – Ha C
21	Drozdowo	9-24	65	Znalezisko luźne	Mezolit/Neolit
22	Głęznówko	12-22	45	Osada Cmentarzysko	KAK KPM
23	Kopań	9-23	3	Osada	WŚ (IX-XI w.)
24	Kopań	9-24	11	Ślad osadniczy Osada	KOK-MOPRz WŚ (IX-X w.)
25	Kowalewice	9-25	23	Osada Ślad osadniczy Osada	WŚ KŁŻ Ś
26	Kowalewice	9-25	26	Osada Osada	KŁŻ WŚ
27	Kowalewiczki	9-25	14	Osada	WŚ IX-XI w.
28	Palczewice	8-24	68	Osada	KPM – Ha C
29	Palczewice	9-24	30	Osada	WŚ (IX-X w.)
30	Palczewice	9-24	31	Cmentarzysko	KPM
31	Palczewice	9-24	33	Cmentarzysko	KPM-La A/B
32	Porzecze	10-23	85	Cmentarzysko Cmentarzysko	KŁŻ-KPM KWlb. Orz
33	Porzecze	10-23	87	Osada	WŚ
34	Porzecze	10-23	88	Cmentarzysko?	??
35	Sińczyca	10-24	60	Osada produkc.	KŁŻ-H-La
36	Słowinko	11-24	10	Osada	KPM
37	Słowino	11-24	23	Punkt osadniczy Osada	KPM WŚ
38	Słowino	11-24	28	Osada	WŚ
39	Słowino	11-24	45	Osada	WŚ
40	Stary Jarosław	10-24	109	Cmentarzysko	KPM?
41	Stary Jarosław	10-25	18	Cmentarzysko	KPM Ha D
42	Sulimice	9-24	76	Osada Ślad osadniczy	WŚ Ś
43	Sulimice	9-24	82	Cmentarzysko	KPM La A/B
44	Sulimice	9-24	84	Ślad osadniczy	EK

				Osada	WŚ
45	Zagórzyn	11-24	4	Punkt osadniczy	KPM
46	Zakrzewo	9-24	16	osada	WŚ
47	Zakrzewo	9-24	21	Osada Ślad osadniczy	WŚ (IX-XI w.) Ś
48	Zielnowo	9-24	94	osada	Mezolit/Neolit
49	Zielnowo	9-24	115	Osada Ślad osadniczy Ślad osadniczy	KŁŻ WŚ Ś
50	Żukowo Morskie	10-23	6	Obozowisko osada	EK WŚ
51	Żukowo Morskie	10-23	12	Osada Cmentarzysko Osada	Kł ⁻ IV Ep. B WORz-KWLB.

Strefa W.III

Lp	Miejscowość	Numer obszaru AZP	Numer stanowiska na obszarze AZP	Rodzaj obiektu	Chronologia
a	b	c	d	e	f
1.	Bobolin	10-23	2	Ślad osadniczy	Neolit KPL
2.	Barzowice	8-24	14	Ślad osadniczy	EK
3.	Barzowice	8-24	15	śląd osadniczy	Ś
4.	Barzowice	8-24	16	Ślad osadniczy Ślad osadniczy	Mezolit Ś
5.	Barzowice	8-24	17	śląd osadniczy	Ś
6.	Barzowice	8-24	23	Ślad osadniczy	Ś
7.	Barzowice	8-24	24	śląd osadniczy	Neolit/Brąz
8.	Barzowice	8-24	25	Ślad osadniczy	EK
9.	Barzowice	8-24	26	Ślad osadniczy	Ś
10.	Barzowice	8-24	27	osada	KPM-Ha
11.	Barzowice	8-24	28	Ślad osadniczy Ślad osadniczy Ślad osadniczy	EK KPM-Ha C Ś
12.	Barzowice	8-24	31	Ślad osadniczy	EK
13.	Barzowice	8-24	37	Ślad osadniczy Punkt osadniczy	WŚ Ś
14.	Barzowice	8-24	38	Ślad osadniczy	Ś
15.	Barzowice	8-24	39	Ślad osadniczy Ślad osadniczy	Neolit Ś
16.	Barzowice	8-24	40	Ślad osadniczy	WŚ
17.	Barzowice	8-24	41	Punkt osadniczy	Ś
18.	Barzowice	8-24	45	Ślad osadniczy	Ś
19.	Barzowice	8-24	47	Ślad osadniczy	Ś
20.	Barzowice	8-24	48	Ślad osadniczy	Ś
21.	Barzowice	8-24	49	Ślad osadniczy	Ś
22.	Barzowice	8-24	50	Ślad osadniczy	KPM

				Ślad osadniczy	Ś
23.	Barzowice	8-24	52	Osada Ślad osadniczy	WŚ Ś
24.	Barzowice	8-24	53	Ślad osadniczy	Ś
25.	Barzowice	8-24	54	Osada Ślad osadniczy	WŚ Ś
26.	Barzowice	8-24	55	Ślad osadniczy	S
27.	Barzowice	8-24	56	Ślad osadniczy śląd osadniczy	WŚ Ś
28.	Barzowice	8-24	57	Ślad osadniczy	Ś
29.	Barzowice	8-24	59	Ślad osadniczy osada	EK WŚ
30.	Barzowice	8-24	60	Ślad osadniczy Ślad osadniczy	KŁ Ś
31.	Barzowice	8-24	62	Ślad osadniczy	WŚ
32.	Barzowice	8-24	63	Ślad osadniczy	Ś
33.	Barzowice	8-24	65	Punkt osadniczy	S
34.	Barzowice	8-24	66	Ślad osadniczy Ślad osadniczy	EK KPM – Ha C
35.	Barzowice	9-24	50	Ślad osadniczy	WŚ
36.	Barzowice	9-24	52	Ślad osadniczy	WŚ
37.	Barzowice	9-24	53	Ślad osadniczy Ślad osadniczy	KPM Ś
38.	Boryszewo	11-23	54	Ślad osadniczy	WŚ
39.	Boryszewo	11-23	55	Ślad osadniczy Ślad osadniczy Ślad osadniczy	KPM WŚ Ś
40.	Boryszewo	11-23	68	Ślad osadniczy	WŚ
41.	Boryszewo	11-23	69	Ślad osadniczy Ślad osadniczy Ślad osadniczy	Pradzieje WŚ Ś
42.	Boryszewo	11-23	70	Ślad osadniczy	KPM
43.	Boryszewo	11-23	72	Ślad osadniczy Ślad osadniczy	WŚ Ś
44.	Boryszewo	11-23	74	Ślad osadniczy Ślad osadniczy	Pradzieje Ś
45.	Boryszewo	11-23	75	Ślad osadniczy Ślad osadniczy	KPM Ś
46.	Boryszewo	11-23	77	Ślad osadniczy	Ś
47.	Boryszewo	11-23	78	Ślad osadniczy	Ś
48.	Boryszewo	11-23	79	Ślad osadniczy	Ś
49.	Boryszewo	11-23	80	Ślad osadniczy Ślad osadniczy Ślad osadniczy	Pradzieje WŚ Ś
50.	Boryszewo	11-23	81	Ślad osadniczy Ślad osadniczy Ślad osadniczy	Pradzieje WŚ Ś
51.	Boryszewo	11-23	83	Punkt osadniczy	Pradzieje
52.	Boryszewo	12-23	8	Ślad osadniczy	KŁŻ
53.	Boryszewo	12-23	10	Ślad osadniczy	KPM
54.	Brynka	9-24	68	Ślad osadniczy	Ś
55.	Brynka	9-24	69	Ślad osadniczy	KPM
56.	Bukowo Morskie	11-22	17	Osada	KPM

				Ślad osadniczy	WŚ, Ś
57.	Bukowo Morskie	11-22	18	osada	KPM
58.	Bukowo Morskie	11-22	19	Ślad osadniczy osada	M? N? WŚ KPM
59.	Bukowo Morskie	11-22	20	Ślad osadniczy	KPM
60.	Bukowo Morskie	11-22	21	Ślad osadniczy	N? WŚ, Ś
61.	Bukowo Morskie	11-22	22	Punkt osadniczy Osada	KPM Ś
62.	Bukowo Morskie	11-22	23	Ślad osadniczy	WŚ, Ś
63.	Bukowo Morskie	11-23	84	Osada Ślad osadniczy	KPM WŚ
64.	Bukowo Morskie	11-23	85	Punkt osadniczy	KPM
65.	Bukowo Morskie	11-23	87	Punkt osadniczy Ślad osadniczy	KPM WŚ
66.	Bukowo Morskie	11-23	88	Ślad osadniczy	Pradzieje
67.	Bukowo Morskie	12-23	3	Ślad osadniczy	PŚ
68.	Bukowo Morskie	12-23	5	Ślad osadniczy	PŚ
69.	Cisowo	9-23	79	ślad osadniczy	S
70.	Cisowo	9-23	80	Ślad osadniczy	Ś
71.	Cisowo	9-23	82	Ślad osadniczy	Ś
72.	Cisowo	9-23	86	ślad osadniczy	Rz. 408-450 r.
73.	Cisowo	9-23	89	Ślad osadniczy Osada	EK WŚ
74.	Cisowo	9-23	90	osada	WŚ
75.	Cisowo	9-23	93	Ślad osadniczy	Ś (XIV/XVw.)
76.	Dąbki	11-22	3	Ślad osadniczy ślad osadniczy	KŁŻ Ś
77.	Dąbki	11-22	5	Osada	KPM
78.	Dąbki	11-22	6	Osada Ślad osadniczy	KPM WŚ
79.	Dąbki	11-22	7	osada	KPM
80.	Dobiesław	12-22	43	Ślad osadniczy	Mezoli/Neolit?
81.	Dobiesław	12-22	44	Ślad osadniczy	Mezoli/Neolit?
82.	Dobiesław	12-22	47	Punkt osadniczy Ślad osadniczy Ślad osadniczy	Mezoli/Neolit? KPM PŚ
83.	Dobiesław	12-22	48	Ślad osadniczy Ślad osadniczy	Mezoli/Neolit? PŚ
84.	Dobiesław	12-22	49	Ślad osadniczy Ślad osadniczy Ślad osadniczy	KŁŻ (V EB) PŚ Mezoli/Neolit?
85.	Dobiesław	12-22	50	Ślad osadniczy	PŚ
86.	Dobiesław	12-22	51	Ślad osadniczy	Mezoli/Neolit?
87.	Dobiesław	12-22	52	Punkt osadniczy Punkt osadniczy	KPM PŚ
88.	Dobiesław	12-22	54	Osada Ślad osadniczy	KPM PŚ
89.	Dobiesław	12-22	55	Ślad osadniczy Ślad osadniczy	Mezoli/Neolit? PŚ
90.	Dobiesław	12-22	56	Ślad osadniczy	PŚ
91.	Dobiesław	12-22	57	Ślad osadniczy	Mezoli/Neolit?
92.	Dobiesław	12-22	58	Ślad osadniczy	Mezoli/Neolit?
93.	Dobiesław	12-22	59	Ślad osadniczy	Mezoli/Neolit?

94.	Dobiesław	12-22	60	Ślad osadniczy	PŚ
95.	Dobiesław	12-22	61	Ślad osadniczy Ślad osadniczy	KPM PŚ
96.	Dobiesław	12-22	63	Punkt osadniczy Ślad osadniczy	KŁŻ PŚ
97.	Dobiesław	12-23	111	Ślad osadniczy	EK
98.	Dobiesław	12-23	112	Ślad osadniczy	Neolit/Wcz.B.
99.	Dobiesław	12-23	113	Ślad osadniczy	KPM
100.	Dobiesław	12-23	117	Ślad osadniczy	PŚ
101.	Dobiesław	12-23	120	Ślad osadniczy	EK
102.	Dobiesław	12-23	123	Ślad osadniczy	Mezolit/Neolit
103.	Dobiesław	12-23	125	Ślad osadniczy Ślad osadniczy	Neolit/Wcz.B. PŚ
104.	Dobiesław	12-23	126	osada	PŚ
105.	Dobiesław	12-23	127	Ślad osadniczy Ślad osadniczy	KPM PŚ
106.	Dobiesław	12-23	128	Ślad osadniczy Ślad osadniczy	EK PŚ
107.	Dobiesław	12-23	130	Ślad osadniczy	EK
108.	Dobiesław	12-23	132	Ślad osadniczy Ślad osadniczy	EK KŁŻ
109.	Dobiesław	12-23	133	Ślad osadniczy	EK
110.	Dobiesław	12-23	134	Ślad osadniczy	EK
111.	Dobiesław	12-23	136	Ślad osadniczy	Mzolit/Neolit
112.	Domasławice	10-23	78	Ślad osadniczy Ślad osadniczy	Starożytność WŚ
113.	Domasławice	10-23	80	Ślad osadniczy	WŚ
114.	Domasławice	10-23	81	Ślad osadniczy	KPM
115.	Domasławice	10-23	82	Ślad osadniczy	S (XIII w.)
116.	Domasławice	10-23	83	Ślad osadniczy	WŚ
117.	Domasławice	10-24	63	Ślad osadniczy	EK
118.	Domasławice	10-24	64	Ślad osadniczy	EK
119.	Domasławice	10-24	65	Ślad osadniczy	Ś
120.	Domasławice	10-24	66	Ślad osadniczy Ślad osadniczy	EK Pradzieje KŁŻ?
121.	Domasławice	10-24	68	Ślad osadniczy	Ś
122.	Domasławice	10-24	69	Ślad osadniczy	Ś
123.	Domasławice	10-24	70	Ślad osadniczy	WŚ
124.	Drozdowo	9-24	54	ślad osadniczy ślad osadniczy	EK Pradzieje
125.	Drozdowo	9-24	56	Osada	KPM
126.	Drozdowo	9-24	57	Ślad osadniczy	KPM
127.	Drozdowo	9-24	58	Ślad osadniczy Ślad osadniczy	KPM Ś
128.	Drozdowo	9-24	59	Ślad osadniczy	WŚ
129.	Drozdowo	9-24	60	Ślad osadniczy	EK
130.	Drozdowo	9-24	61	Ślad osadniczy	Pradzieje
131.	Drozdowo	9-24	62	Ślad osadniczy Ślad osadniczy	EK KPM
132.	Drozdowo	9-24	63	Osada	KŁŻ
133.	Głęźnowo	11-22	24	Ślad osadniczy	Neolit?
134.	Głęźnowo	11-22	25	Osada	Neolit?, Ś
135.	Głęźnowo	11-22	26	Ślad osadniczy	?, Ś

136.	Głęznowo	11-22	27	Ślad osadniczy	S
137.	Głęznowo	11-22	28	śląd osadniczy	Neolit?
138.	Głęznowo	11-22	30	Ślad osadniczy	Neolit?
139.	Głęznówko	12-22	29	Ślad osadniczy	Mezolit/Neolit
140.	Głęznówko/ Bielkowo	12-22	37	Ślad osadniczy	PŚ
141.	Gorzebądź	10-24	88	Punkt osadniczy	Pradzieje KŁŻ/KPM?
142.	Gorzebądź	10-24	90	Ślad osadniczy	EK
143.	Jeżyce (Kol.)	11-23	34	Ślad osadniczy	Ś
144.	Jeżyce (Kol.)	11-23	35	Ślad osadniczy	Ś
145.	Jeżyce (Kol.)	11-23	36	Ślad osadniczy	Pradzieje
146.	Jeżyce (Kol.)	11-23	38	Ślad osadniczy	Ś
147.	Jeżyce (Kol.)	11-23	39	Ślad osadniczy	KPM
148.	Jeżyce	11-23	44	Ślad osadniczy	Pradzieje
149.	Jeżyczki	11-23	48	Ślad osadniczy	Pradzieje
150.	Jeżyczki	11-23	49	Ślad osadniczy	Pradzieje
151.	Jeżyczki	11-23	50	Ślad osadniczy Ślad osadniczy	Pradzieje Ś
152.	Jeżyczki	11-23	51	Ślad osadniczy	KPM
153.	Jeżyczki	11-23	52	Ślad osadniczy Ślad osadniczy	WŚ Ś
154.	Jeżyczki	11-23	53	Ślad osadniczy Ślad osadniczy	ORz WŚ
155.	Jeżyczki	12-23	11	Ślad osadniczy	Pradzieje
156.	Jeżyczki	12-23	14	Ślad osadniczy	EK
157.	Jeżyczki	12-23	15	Ślad osadniczy Osada Ślad osadniczy	Neolit/Wcz.B. KPM PŚ
158.	Karwice	11-25	8	Ślad osadniczy Ślad osadniczy	KŁŻ KWlb.
159.	Kopań	9-23	6	śląd osadniczy	WŚ
160.	Kopań	9-23	7	Ślad osadniczy Osada	EK WŚ
161.	Kopań	9-23	8	Ślad osadniczy	WŚ
162.	Kopań	9-23	9	Punkt osadniczy	WŚ (IX-XI w.)
163.	Kopań	9-23	10	Ślad osadniczy Ślad osadniczy	WŚ Ś
164.	Kopań	9-23	16	Ślad osadniczy	EK
165.	Kopań	9-23	17	Ślad osadniczy	EK
166.	Kopań	9-23	18	Ślad osadniczy Ślad osadniczy	WŚ Ś
167.	Kopań	9-23	19	Osada	WŚ (X-XI w.)
168.	Kopań	9-23	20	Punkt osadniczy	WŚ
169.	Kopań	9-23	21	Ślad osadniczy	Ś (XIII w.)
170.	Kopań	9-23	24	Ślad osadniczy Ślad osadniczy	WŚ Ś
171.	Kopań	9-23	25	Ślad osadniczy Ślad osadniczy	WŚ (?) Ś (XIV/XV w.)
172.	Kopań	9-23	26	Ślad osadniczy	Ś (XIV/XV w.)
173.	Kopań	9-23	27	Ślad osadniczy	WŚ
174.	Kopań	9-23	29	Ślad osadniczy	WŚ
175.	Kopnica	9-24	41	Ślad osadniczy Ślad osadniczy	KŁŻ Ś

176.	Kopnica	9-24	43	Ślad osadniczy	Ś
177.	Kopnica	9-24	46	Ślad osadniczy	WŚ
178.	Kopnica	9-24	47	Ślad osadniczy	EK
179.	Kopnica	9-24	49	Ślad osadniczy	Pradzieje
180.	Kowalewice	9-24	87	Cmentarzysko ciało- Palne	KPM Ha-La A/B
181.	Kowalewice	9-24	88	Ślad osadniczy Ślad osadniczy Ślad osadniczy	KPM WŚ Ś
182.	Kowalewice	9-24	89	Ślad osadniczy	WŚ
183.	Kowalewice	9-25	24	Ślad osadniczy	WŚ
184.	Kowalewice	9-25	27	Ślad osadniczy Ślad osadniczy	EK Ś
185.	Kowalewice	9-25	33	Ślad osadniczy	Pradzieje
186.	Kowalewice	9-25	34	Ślad osadniczy	Pradzieje
187.	Kowalewice	10-24	47	Ślad osadniczy	Ś XV/XVI w.
188.	Kowalewice	10-24	48	Ślad osadniczy Ślad osadniczy	EK WŚ/Ś XIII w.
189.	Kowalewiczki	9-24	85	Osada	KŁŻ
190.	Kowalewiczki	9-24	86	Ślad osadniczy	Pradzieje
191.	Kowalewiczki	9-25	1	Ślad osadniczy Osada	EK KŁŻ
192.	Kowalewiczki	9-25	2	Osada Ślad osadniczy	WŚ Ś
193.	Kowalewiczki	9-25	3	Punkt osadniczy	KŁŻ
194.	Kowalewiczki	9-25	4	Punkt osadniczy Ślad osadniczy	KŁŻ Ś XIII/XIV w.
195.	Kowalewiczki	9-25	5	Ślad osadniczy	EK
196.	Kowalewiczki	9-25	6	Ślad osadniczy Ślad osadniczy	Pradzieje Ś
197.	Kowalewiczki	9-25	7	Ślad osadniczy	Ś (XIII/XIV w.)
198.	Kowalewiczki	9-25	8	Ślad osadniczy Ślad osadniczy	Pradzieje Ś
199.	Kowalewiczki	9-25	9	Ślad osadniczy Ślad osadniczy	EK Ś
200.	Kowalewiczki	9-25	10	Osada	KŁŻ
201.	Kowalewiczki	9-25	11	Osada	WŚ
202.	Kowalewiczki	9-25	12	Ślad osadniczy	KŁŻ
203.	Kowalewiczki	9-25	15	Ślad osadniczy	Pradzieje
204.	Kowalewiczki	9-25	16	Ślad osadniczy	EK
205.	Kowalewiczki	9-25	17	Ślad osadniczy Ślad osadniczy	EK Pradzieje
206.	Kowalewiczki	9-25	18	Ślad osadniczy	Ś XIII/XIV w.
207.	Kowalewiczki	9-25	19	Ślad osadniczy Osada	EK WŚ
208.	Kowalewiczki	9-25	20	Ślad osadniczy	WŚ
209.	Kowalewiczki	9-25	21	Ślad osadniczy Ślad osadniczy Ślad osadniczy	EK WŚ Ś
210.	Kowalewiczki	9-25	22	Osada	KŁŻ
211.	Krupy	9-24	90	Ślad osadniczy	Ś
212.	Krupy	9-24	91	Ślad osadniczy	Ś

213.	Krupy	10-24	6	Osada	KŁŻ H/C
214.	Krupy	10-24	7	Ślad osadniczy	Pradzieje-WŚ?
215.	Krupy	10-24	8	Ślad osadniczy	Pradzieje
216.	Krupy	10-24	9	Ślad osadniczy Osada Ślad osadniczy	EK N/EB PradziejeWŚ? Ś
217.	Krupy	10-24	11	Ślad osadniczy	Ś
218.	Krupy	10-24	12	Ślad osadniczy Ślad osadniczy	Pradzieje Ś
219.	Krupy	10-24	14	Osada Ślad osadniczy Ślad osadniczy	KŁŻ OWRz Ś
220.	Krupy	10-24	15	Ślad osadniczy Osada Ślad osadniczy	KŁŻ OWRz Ś
221.	Krupy	10-24	16	Osada Ślad osadniczy	KŁŻ M/N
222.	Krupy	10-24	17	Ślad osadniczy Ślad osadniczy Ślad osadniczy	EK PradziejeWŚ? Ś
223.	Krupy	10-24	18	Ślad osadniczy	Ś
224.	Krupy	10-24	19	Ślad osadniczy	Ś XV/XVI w.
225.	Krupy	10-24	21	Ślad osadniczy	S
226.	Krupy	10-24	22	Ślad osadniczy	EK
227.	Krupy	10-24	23	Osada	KŁŻ H/C
228.	Krupy	10-24	25	Ślad osadniczy	Ś
229.	Krupy	10-24	26	Punkt osadniczy	Ś
230.	Krupy	10-24	27	Ślad osadniczy	EK
231.	Krupy	10-24	28	Punkt osadniczy	Ś XIII-XV w.
232.	Krupy	10-24	29	Ślad osadniczy Ślad osadniczy	Pradzieje WŚ Ś XV w.
233.	Krupy	10-24	30	Ślad osadniczy	Ś XIII-XV w.
234.	Krupy	10-24	31	Osada	KŁŻ
235.	Krupy	10-24	33	Ślad osadniczy	Ś
236.	Krupy	10-24	34	Ślad osadniczy Ślad osadniczy	EK WŚ
237.	Krupy	10-24	36	Ślad osadniczy	S
238.	Krupy	10-24	37	Ślad osadniczy	Ś
239.	Krupy	10-24	38	Ślad osadniczy Ślad osadniczy	Pradzieje WŚ Ś
240.	Krupy	10-24	39	Ślad osadniczy	Ś
241.	Krupy	10-24	40	Osada- cmentarzysko?	KŁŻ
242.	Krupy	10-24	41	Ślad osadniczy	Pradzieje
243.	Krupy	10-24	42	Ślad osadniczy Ślad osadniczy Punkt osadniczy	EK M/N KŁŻ Ś
244.	Krupy	10-24	43	Ślad osadniczy	S
245.	Leśnica	11-23	89	Ślad osadniczy	Neolit
246.	Miłomyśl	11-25	36	Ślad osadniczy	Ś
247.	Nowy Jarosław	10-24	73	Znalezisko luż.	I okres EB
248.	Nowy Jarosław	10-24	74	Ślad osadniczy	EK
249.	Nowy Jarosław	10-24	75	Ślad osadniczy	Ś

250.	Nowy Jarosław	10-24	77	Obozowisko	EK N/EB
251.	Nowy Jarosław	10-24	78	Obozowisko Ślad osadniczy Ślad osadniczy	EK WŚ Ś
252.	Nowy Jarosław	10-24	79	Ślad osadniczy	Pradzieje
253.	Nowy Jarosław	10-24	81	Ślad osadniczy Ślad osadniczy Ślad osadniczy	EK KŁŻ/KPM WŚ
254.	Nowy Jarosław	10-24	82	Punkt osadniczy	Ś XIV-XVI w.
255.	Nowy Jarosław	10-24	83	Ślad osadniczy	EK
256.	Nowy Jarosław	10-24	84	Ślad osadniczy	EK N/EB
257.	Nowy Jarosław	10-24	86	Ślad osadniczy	WŚ
258.	Nowy Jarosław	10-24	87	Ślad osadniczy	EK
259.	Palczewice	8-24	69	Ślad osadniczy Ślad osadniczy	KPM – Ha C Ś
260.	Palczewice	8-24	70	Ślad osadniczy Ślad osadniczy	KPM – Ha C Ś (XIV-XV w.)
261.	Palczewice	8-24	71	Osada	WS (X-XI w.)
262.	Palczewice	8-24	72	Ślad osadniczy Ślad osadniczy	Neolit Ś
263.	Palczewice	8-24	73	Ślad osadniczy	WŚ
264.	Palczewice	9-24	32	śląd osadniczy śląd osadniczy	Pradzieje WŚ
265.	Palczewice	9-24	34	Ślad osadniczy	Pradzieje
266.	Palczewice	9-24	36	Ślad osadniczy	KPM
267.	Palczewice	9-24	37	Ślad osadniczy	WŚ
268.	Pęciszewko	11-23	27	Ślad osadniczy Ślad osadniczy	Pradzieje Ś
269.	Pęciszewko	11-23	30	Ślad osadniczy	Pradzieje
270.	Porzeczce	11-23	15	Ślad osadniczy Punkt osadniczy	WŚ Ś
271.	Porzeczce	11-23	16	Ślad osadniczy	Ś
272.	Porzeczce	11-23	17	Punkt osadniczy Ślad osadniczy	Pradzieje Ś
273.	Porzeczce	11-23	18	Ślad osadniczy Ślad osadniczy	WŚ Ś
274.	Porzeczce	11-23	19	Punkt osadniczy Ślad osadniczy Ślad osadniczy	Pradzieje WŚ Ś
275.	Porzeczce	11-23	20	Ślad osadniczy	KPM
276.	Rusko	10-23	70	Ślad osadniczy	Ś (XIV w.)
277.	Rusko	10-23	71	Punkt osadniczy	Ś (XIV-XV w.)
278.	Rusko	10-23	72	Punkt osadniczy	Ś (XIV-XV w.)
279.	Rusko	10-23	73	Ślad osadniczy	ORz.KWlb.
280.	Sińczyca	10-24	51	Ślad osadniczy	Pradzieje
281.	Sińczyca	10-24	52	Ślad osadniczy	Pradzieje
282.	Sińczyca	10-24	54	Ślad osadniczy Punkt osadniczy	EK Pradzieje-KPM?
283.	Sińczyca	10-24	57	Osada	KŁŻ/KPM La
284.	Sińczyca	10-24	58	Ślad osadniczy	S
285.	Sińczyca	10-24	59	Osada	Pradzieje
286.	Sińczyca	10-24	61	Ślad osadniczy	EK

				Osada	KŁŻ H-La
287.	Słowinko	11-24	8	Ślad osadniczy Ślad osadniczy	EK Pradzieje
288.	Słowinko	11-24	9	Ślad osadniczy	KPM
289.	Słowinko	11-24	11	Ślad osadniczy	Mezoli/Neolit
290.	Słowinko	11-24	14	Ślad osadniczy Ślad osadniczy	Pradzieje Ś
291.	Słowinko	11-24	16	Ślad osadniczy	Ś
292.	Słowinko	11-24	18	Ślad osadniczy	Ś
293.	Słowinko	11-24	20	Ślad osadniczy	EK
294.	Słowinko	11-24	22	Ślad osadniczy	EK
295.	Słowino	11-24	15	Ślad osadniczy	EK
296.	Słowino	11-24	24	Ślad osadniczy	S
297.	Słowino	11-24	25	punkt osadniczy	WŚ
298.	Słowino	11-24	29	Ślad osadniczy Ślad osadniczy	KPM Ś
299.	Słowino	11-24	30	Ślad osadniczy	KPM
300.	Słowino	11-24	31	Punkt osadniczy	KŁŻ
301.	Słowino	11-24	32	Ślad osadniczy	KŁŻ
302.	Słowino	11-24	33	Ślad osadniczy Ślad osadniczy Ślad osadniczy	EK KPM Ś
303.	Słowino	11-24	34	Ślad osadniczy	Ś
304.	Słowino	11-24	35	Ślad osadniczy	EK
305.	Słowino	11-24	37	Ślad osadniczy Ślad osadniczy	KŁŻ Ś
306.	Słowino	11-24	38	Ślad osadniczy	Ś
307.	Słowino	11-24	40	Ślad osadniczy	EK
308.	Słowino	11-24	44	Ślad osadniczy	Ś
309.	Słowino	11-24	47	Ślad osadniczy	Ś
310.	Słowino	11-24	48	Ślad osadniczy	Ś
311.	Słowino	11-24	49	Ślad osadniczy Ślad osadniczy	EK WŚ
312.	Słowino	11-24	51	Ślad osadniczy Ślad osadniczy	EK Ś
313.	Stary Jarosław	9-25	1	Ślad osadnictwa Ślad osadnictwa	EK Ś XV/XVI w.
314.	Stary Jarosław	9-25	2	Ślad osadnictwa Ślad osadnictwa	WŚ ? Ś XIV/XV w.
315.	Stary Jarosław	9-25	3	Ślad osadnictwa	Ś XV/XVI w.
316.	Stary Jarosław	9-25	4	Ślad osadnictwa	Ś XV/XVI w.
317.	Stary Jarosław	9-25	5	Ślad osadnictwa	Ś XV-XVI w.
318.	Stary Jarosław	9-25	7	Punkt osadniczy	Ś XVI w.
319.	Stary Jarosław	9-25	9	Ślad osadnictwa	EK?
320.	Stary Jarosław	9-25	13	Ślad osadnictwa	Ś XV w.
321.	Stary Jarosław	9-25	18	Cmentarzysko?	KPM-Ha D.
322.	Stary Jarosław	10-24	91	Ślad osadniczy Ślad osadniczy Ślad osadniczy	EK Pradzieje WŚ Ś

323.	Stary Jarosław	10-24	92	Ślad osadniczy	S
324.	Stary Jarosław	10-24	94	Ślad osadniczy	S
325.	Stary Jarosław	10-24	95	Osada	Ś XV w.
326.	Stary Jarosław	10-24	96	Ślad osadniczy Ślad osadniczy	Pradzieje KŁZ Ś
327.	Stary Jarosław	10-24	98	Ślad osadniczy Ślad osadniczy	Pradzieje Ś
328.	Stary Jarosław	10-24	99	Ślad osadniczy	Pradzieje WŚ
329.	Stary Jarosław	10-24	100	Ślad osadniczy	Ś
330.	Stary Jarosław	10-24	101	Ślad osadniczy	Ś
331.	Stary Jarosław	10-24	102	Ślad osadniczy	Ś
332.	Stary Jarosław	10-24	104	Ślad osadniczy	Ś
333.	Stary Jarosław	10-24	105	Ślad osadniczy	Ś
334.	Stary Jarosław	10-24	106	Ślad osadniczy Punkt osadniczy Punkt osadniczy	EK PradziejeKPM Ś
335.	Stary Jarosław	10-24	107	Ślad osadniczy Ślad osadniczy	Pradzieje Ś
336.	Stary Jarosław	10-24	108	Ślad osadniczy	Ś
337.	Stary Jarosław	10-24	110	Ślad osadniczy	Pradzieje
338.	Stary Jarosław	10-24	112	Ślad osadniczy Ślad osadniczy	EK Ś XV/XVI w.
339.	Stary Jarosław	10-24	114	Ślad osadniczy	EK
340.	Stary Jarosław	10-24	115	Ślad osadniczy	Ś XIV/XV w.
341.	Stary Jarosław	10-24	116	Ślad osadniczy Ślad osadniczy	EK Ś
342.	Stary Jarosław	10-24	117	Ślad osadniczy Ślad osadniczy	EK S
343.	Stary Jarosław	10-24	119	Ślad osadniczy	EK
344.	Stary Jarosław	10-25	1	śląd osadniczy śląd osadniczy	EK Ś
345.	Stary Jarosław	10-25	2	Ślad osadniczy Ślad osadniczy	WŚ Ś (XIV/XV w.)
346.	Stary Jarosław	10-25	3	Ślad osadniczy	Ś (XV-XVI w.)
347.	Stary Jarosław	10-25	4	Ślad osadniczy	Ś (XV/XVI w.)
348.	Stary Jarosław	10-25	5	Ślad osadniczy	Ś (XV/XVI w.)
349.	Stary Jarosław	10-25	7	Ślad osadniczy	Ś (XV/XVI w.)
350.	Stary Jarosław	10-25	8	Punkt osadniczy	Ś, XVI w.
351.	Stary Jarosław	10-25	9	Punkt osadniczy	EK
352.	Stary Jarosław	10-25	13	Ślad osadniczy	Ś XV w.
353.	Stary Jarosław	11-24	7	Ślad osadniczy	KPM
354.	Stary Jarosław	11-25	34	Ślad osadniczy	Ś
355.	Sulmice	9-24	71	Ślad osadniczy Ślad osadniczy Ślad osadniczy	EK Pradzieje Ś
356.	Sulimice	9-24	72	Ślad osadniczy Osada Ślad osadniczy	EK WŚ Ś
357.	Sulimice	9-24	73	Ślad osadniczy Ślad osadniczy	WŚ Ś

358.	Sulimice	9-24	75	Ślad osadniczy Ślad osadniczy Ślad osadniczy Ślad osadniczy	EK Pradzieje WS Ś
359.	Sulimice	9-24	77	Punkt osadniczy Ślad osadniczy	WŚ Ś
360.	Sulimice	9-24	79	Ślad osadniczy	Pradzieje
361.	Sulimice	9-24	83	Ślad osadniczy Ślad osadniczy	EK WŚ
362.	Trzmielewo	9-23	31	Ślad osadniczy Osada	EK WŚ
363.	Trzmielowo	9-23	38	Ślad osadniczy	WŚ XI-XII w.
364.	Trzmielowo	9-23	40	Ślad osadniczy	Ś XIV/XV w.
365.	Wicie	8-23	1	Znalezisko luźne	Neolit
366.	Wicie	8-23	2	Znalezisko luźne	Neolit
367.	Wicie	8-23	3	Znalezisko luźne	KPL-neolit
368.	Wicie	8-23	4	Znalezisko luźne	Mezolit/neolit
369.	Wicie	8-24	1	Ślad osadniczy	Ś
370.	Wicie	8-24	2	Ślad osadniczy	WŚ
371.	Wicie	8-24	3	Ślad osadniczy Ślad osadniczy	EK WŚ
372.	Wicie	8-24	4	Ślad osadniczy	KPM
373.	Wicie	8-24	5	Ślad osadniczy	Ś
374.	Wicie	8-24	6	Ślad osadniczy	Ś
375.	Wicie	8-24	7	Ślad osadniczy	Ś
376.	Wiekowice	12-22	76	Punkt osadniczy	KŁŻ
377.	Wiekowice	12-23	88	Ślad osadniczy Ślad osadniczy	Neolit PŚ
378.	Wiekowice	12-23	89	Ślad osadniczy Ślad osadniczy	Neolit/wcz.B. KPM
379.	Wiekowice	12-23	90	Ślad osadniczy	EK
380.	Wiekowice	12-23	92	Ślad osadniczy Ślad osadniczy	EK KPM
381.	Wiekowice	12-23	93	Ślad osadniczy Ślad osadniczy	KPM EK
382.	Wiekowice	12-23	96	Ślad osadniczy	PŚ
383.	Wiekowice	12-23	97	Ślad osadniczy	PS
384.	Wiekowice	12-23	98	Ślad osadniczy	Neolit/Wcz.B.
385.	Wiekowice	12-23	99	Ślad osadniczy Ślad osadniczy	EK PŚ
386.	Wiekowice	12-23	100	Ślad osadniczy	EK
387.	Wiekowice	12-23	101	Ślad osadniczy Ślad osadniczy	EK Pradzieje
388.	Wiekowice	12-23	102	Ślad osadniczy	PŚ
389.	Wiekowice	12-23	104	Ślad osadniczy	PŚ
390.	Wiekowo	12-23	105	Ślad osadniczy	PŚ
391.	Wiekowo	12-23	109	Ślad osadniczy	EK

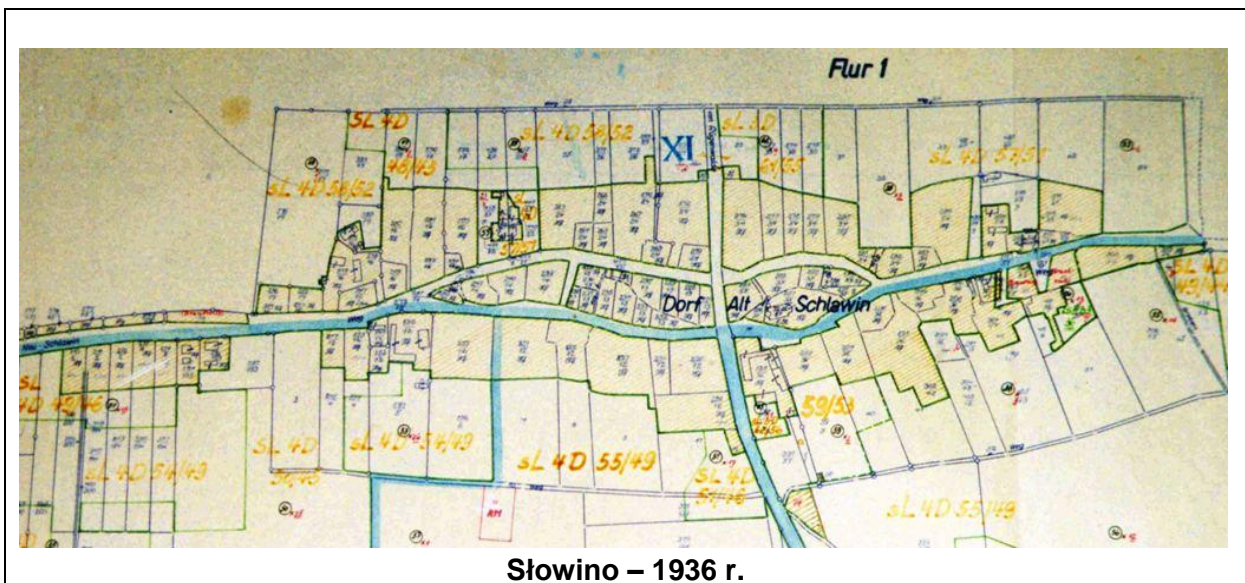
392.	Zagórzyn	10-24	71	Ślad osadniczy	EK
393.	Zagórzyn	11-23	22	Punkt osadniczy	Pradzieje
394.	Zagórzyn	11-23	23	Ślad osadniczy	Pradzieje
395.	Zagórzyn	11-23	24	Ślad osadniczy	Ś
396.	Zagórzyn	11-23	25	Ślad osadniczy	Ś
397.	Zagórzyn	11-23	26	Ślad osadniczy	KPM
398.	Zagórzyn	11-24	1	Ślad osadniczy Ślad osadniczy	Pradzieje Ś
399.	Zagórzyn	11-24	2	Ślad osadniczy	EK
400.	Zagórzyn	11-24	5	Ślad osadniczy Ślad osadniczy	EK Pradzieje
401.	Zakrzewo	9-24	13	Ślad osadniczy	Pradzieje
402.	Zakrzewo	9-24	17	Ślad osadniczy Ślad osadniczy	EK WŚ
403.	Zakrzewo	9-24	18	ślad osadniczy ślad osadniczy	Pradzieje Ś
404.	Zakrzewo	9-24	24	Ślad osadniczy	WŚ
405.	Zakrzewo	9-24	25	Ślad osadniczy	WŚ
406.	Zakrzewo	9-24	26	Ślad osadniczy Ślad osadniczy	WŚ ŚR
407.	Zakrzewo	9-24	27	osada	WŚ
408.	Zakrzewo	9-24	28	Ślad osadniczy	Ś
409.	Zielnowo	9-24	92	Ślad osadniczy	Pradzieje
410.	Zielnowo	9-24	93	osada	WŚ
411.	Zielnowo	9-24	95	Ślad osadniczy	Pradzieje
412.	Zielnowo	9-24	96	Ślad osadniczy Ślad osadniczy Ślad osadniczy	KŁŻ WŚ Ś
413.	Zielnowo	9-24	97	Ślad osadniczy osada	EK KŁŻ
414.	Zielnowo	9-24	98	Ślad osadniczy	KŁŻ
415.	Zielnowo	9-24	99	Ślad osadniczy Osada Ślad osadniczy	EK WŚ Ś
416.	Zielnowo	9-24	100	Ślad osadniczy	Pradzieje
417.	Zielnowo	9-24	101	Osada Ślad osadniczy	KŁŻ WŚ
418.	Zielnowo	9-24	102	osada	WŚ
419.	Zielnowo	9-24	103	osada	WŚ
420.	Zielnowo	9-24	104	Osada Ślad osadniczy	KŁŻ WŚ
421.	Zielnowo	9-24	105	Punkt osadniczy Ślad osadniczy	KŁŻ WŚ
422.	Zielnowo	9-24	112	osada	WŚ
423.	Zielnowo	9-24	113	osada	KŁŻ
424.	Zielnowo	9-24	114	Ślad osadniczy Ślad osadniczy	Pradzieje Ś
425.	Zielnowo	9-24	116	Ślad osadniczy Ślad osadniczy Ślad osadniczy	KŁŻ WŚ Ś
426.	Zielnowo	9-24	117	osada	KŁŻ
427.	Zielnowo	9-24	118	Punkt osadniczy	WŚ
428.	Zielnowo	9-24	119	Ślad osadniczy	Ś

429.	Zielnowo	10-24	1	Ślad osadniczy Ślad osadniczy Ślad osadniczy	KAK-Neolit KPM WŚ
430.	Zielnowo	10-24	2	Osada Ślad osadniczy	WŚ KPM
431.	Żukowo Morskie	10-23	4	Obozowisko Osada Ślad osadniczy	EK KŁŻ WŚ
432.	Żukowo Morskie	10-23	5	Ślad osadniczy	ŚR
433.	Żukowo Morskie	10-23	7	Ślad osadniczy	Ś (XV w.)
434.	Żukowo Morskie	10-23	8	Punkt osadniczy	ŚR (XV w.)
435.	Żukowo Morskie	10-23	9	Ślad osadniczy śląd osadniczy	EK Starożytność
436.	Żukowo Morskie	10-23	13	Ślad osadniczy	ŚR (XV w.)

KARTOGRAFIA

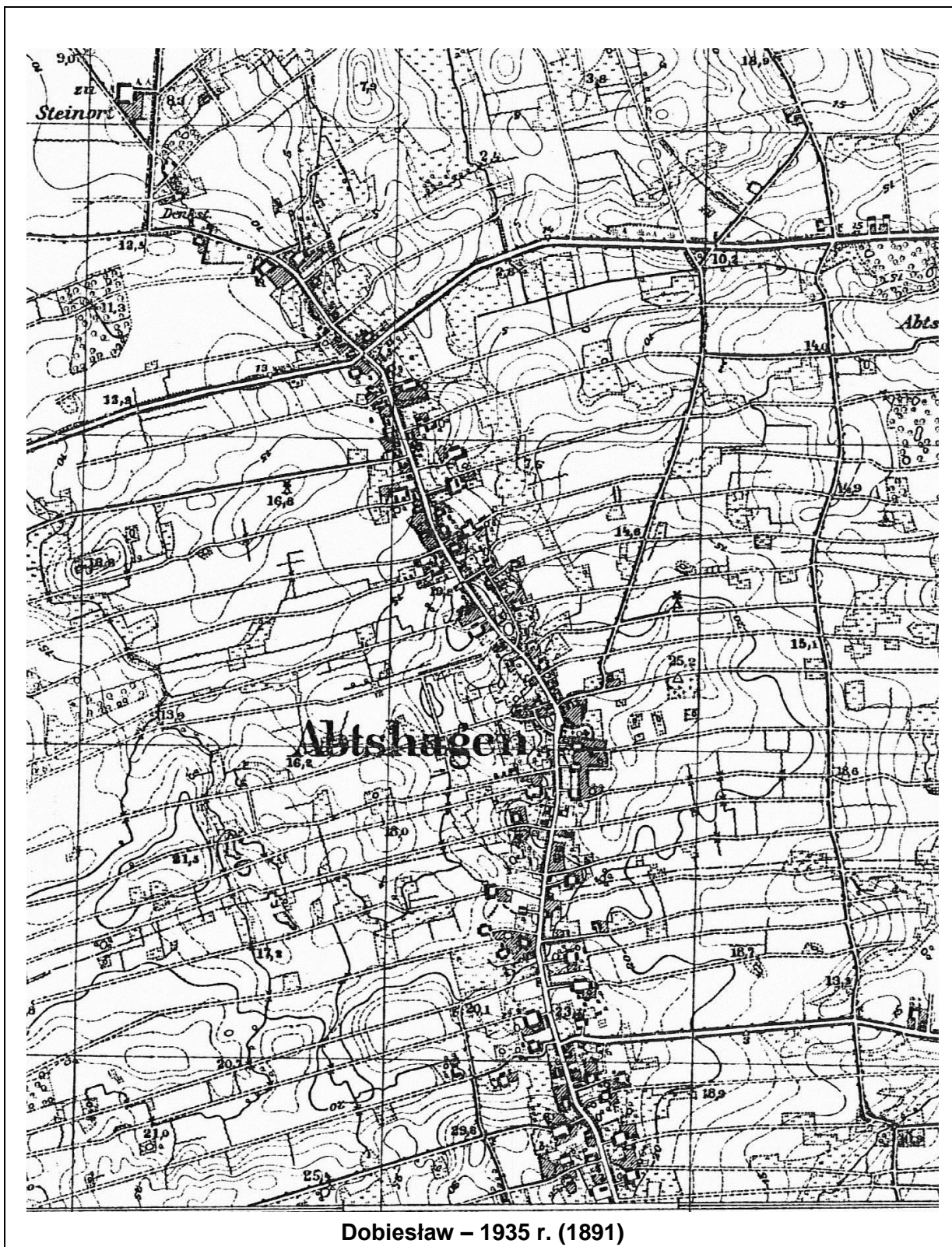

Dąbki – 1836 r.

Słowo – 1936 r.

KARTOGRAFIA

ILUSTRACJE
KOŚCIOŁY ŚREDNIOWIECZNE

Krupy

Krupy

KOŚCIOŁY ŚREDNIOWIECZNE

Bukowo Morskie

Dobiesław

KOŚCIOŁY NEOSTYLOWE

Jeżyce

Kowalewice

ILUSTRACJE

MAŁA ARCHITEKTURA SAKRALNA – KAPLICZKI

Kowalewice

Domasławice

ILUSTRACJE

POMNIKI – I WOJNA ŚWIATOWA

Bukowo Morskie

Cisowo

POMNIKI – I WOJNA ŚWIATOWA

Dobiesław

Słowino

ILUSTRACJE

CMENTARZE/LAPIDARIA

Bukowo Morskie

Dobiesław

ILUSTRACJE

TECHNIKA

Wiekowo – fabryka płatków ziemniaczanych

Wiekowo – fabryka płatków ziemniaczanych

TECHNIKA

Jeżyczki - młyn

Wiekowo – stacja kolejowa

ILUSTRACJE

INFRASTRUKTURA WIEJSKA - SZKOŁY

Kopnica

Dobiesław

ILUSTRACJE
ZABUDOWA MIESZKALNA - CHAŁUPY

Krupy 26

Krupy 26

ZABUDOWA MIESZKALNA – CHAŁUPY

Cisowo 18

Porzecze 2

ZABUDOWA MIESZKALNA – CHAŁUPY

Domasławice 48

Kowalewice 19

ZABUDOWA MIESZKALNA – CHAŁUPY

Kowalewice 20

Kowalewice 21

ZABUDOWA MIESZKALNA – CHAŁUPY

Słowino 70

Dąbki 22

ILUSTRACJE

ZABUDOWA GOSPODARCZA

Dobiesław 41 – budynek bramny

Wiekowice 62 – budynek bramny

ZABUDOWA GOSPODARCZA

Słowino 76 – budynek bramny

Słowino 76 – budynek bramny

ZABUDOWA GOSPODARCZA

ILUSTRACJE
DESTRUKCJA / DEWALORYZACJA

Kowalewice 5

Zagórzyn 12

DESTRUKCJA / DEWALORYZACJA

Wiekowice 15

Domasławice 26